

NOTARIATAS

Nr. 18 / 2014

NEPRIKLAUSOMOS
LIETUVOS
NOTARIATUI

Atminimo lentos autorius skulptorius Gediminas Piekuras

Prienuose atidengta atminimo lenta pirmosios lietuviškos komedijos autoriui - notarui Juozui Vilkutaičiui-Keturakiui

2014 m. gegužės 31 d. Prienuose šeštadienį, atidengta lenta žymiam tarpukario Lietuvos teisininkui, Prienu miesto notarui, literatui ir visuomenės veikėjui Juozui Vilkutaičiui-Keturakiui atminti.

Šiemet minint Juozo Vilkutaičio-Keturakio 145-ąsias gimimo metines, Lietuvos notarų rūmai inicijavo jo atminimo pagerbimą. Atminimo lentą sukūrė skulptorius Gediminas Piekuras.

„Šiemet minime 95-ąsias metines, kai Lietuvoje 1919 metais buvo sudėti nepriklausomo notariato teisiniai pamatai. Juozas Vilkutaitis – viena labiausiai tinkamų asmenybių tarpukario Lietuvos notarui apibūdinti. Kaip ir dauguma to meto notarų, Juozas Vilkutaitis buvo aktyvus visuomenininkas, patriotas. Teisininko pašaukimą jis derino su literato talentu“, – sakė Lietuvos notarų rūmų prezidentas, Klaipėdos notaras Marius Stračkaitis.

„Iki mūsų dienų išliko nedaug Juozo Vilkutaičio-Keturakio portretų. Šios atminimo lentos idėja – suderinti senovišką žmogaus atvaizdavimo technologiją su šiuolaikine technologija“, – pasakojo lentos autorius skulptorius G. Piekuras.

Lenta pagaminta iš granito luito ir nerūdijančio plieno lakšto, kuriame lazeriu išpjautas J.Vilkutaičio portretas ir 20 amžiaus pradžiai būdingo „art deco“ stiliaus ornamentai.

Juozas Vilkutaitis-Keturakis (1869–1948) – teisininkas, dramaturgas, visuomenės veikėjas. Į Lietuvos teisės istoriją Juozas Vilkutaitis įėjo kaip ilgametis darbuotojas: įgijęs teisininko licenciją, 1905-1918 m. dirbo Ma-

rijampolės apygardos teisme, 1919 m. paskirtas Seinų teisėju, 1920 m. organizavo teismą Prienuose, ir net 15 metų, 1924-1939 m. Prienuose dirbo notarų.

Lietuvos kultūros istorijoje Juozas Vilkutaitis-Keturakis yra ypatingo kūrinio – komedijos „Amerika pirtyje“ autorius. 1895 m. Keturakio slapyvardžiu išleista komedija „Amerika pirtyje“, kuri buvo vaidinama slaptuose lietuviškuose vakaruose Rusijos imperijai priklausiusioje Lietuvos teritorijoje ir lietuvių teatro draugijų vakaruose, vienijo lietuvius, susibūrusius Mažojoje Lietuvoje, Rusijos imperijos, Europos, JAV miestuose, ugdė pilietinę ir kultūrinę lietuvių bendruomenę.

Aktyvus visuomenininkas ir patriotas, Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino kavaliereus J. Vilkutaitis-Keturakis tik per laimingą atsitiktinumą išvengė tremties. 1940 m. sovietų valdžiai konfiskavus J. Vilkutaičio namą, notaras persikėlė į Kauną. Jam pavyko pasislėpti nuo 1941 m. didžiųjų trėmimų, per kuriuos J. Vilkutaičio vardas buvo vienas iš pirmųjų tremiamųjų iš Prienu sąrašuose. 1944 m., artėjant frontui, J. Vilkutaitis pasitraukė į Vakarų. Gyveno Vienoje, o pasibaigus karui, atsidūrė Augsburgio perkeltųjų asmenų stovykloje Vokietijoje. Ten gyvendamas, 1947 m. buvo išrinktas Lietuvos rašytojų tremtinių draugijos garbės nariu. 1948 m. J. Vilkutaitis mirė Augsburgėje, ten buvo ir palaidotas. 1975 m. jo palaikai perlaidoti Jungtinėse Amerikos Valstijose, Klivlende. J. Vilkutaičio gimimo 145-osios metinės buvo paminėtos šiemet kovo 1 d., tačiau atminimo lentą nuspręsta atidengti Prienuose vykstančios dainų ir šokių šventės metu. Nepriklausomos Lietuvos notariato 95-ąsias metines minintys Lietuvos notarų rūmai 2014-uosius paskelbė Juozo Vilkutaičio-Keturakio metais.

TURINYS

ISTORINĖS SUKAKTYS IR DABARTIS

FOTOREPORTAŽAS. Tarptautinė konferencija „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“	6
Sveikinimo žodis MARIO MICCOLI	10
„EUFides“ projekto aktualijos FRANK MOLITOR	12
Naujausi Europos teisės aktų pakeitimai: bendrovių teisė ir viešųjų dokumentų pripažinimas RICHARD BOCK	14
Lietuvos laisvojo notariato uždaviniai ir funkcijos: raida ir perspektyvos SVAJONĖ ŠALTAUSKIENĖ	18
Estijos narystės ES patirtis ir naujausios Estijos notarinės praktikos reformos ANNE SAABER	23
Lenkijos patirtis Europos Sąjungoje ir narystės ES poveikis Lenkijos notarų darbui TOMASZ JANIK	27
Lietuvos ir Kazachstano notarų bendradarbiavimo ir gerosios praktikos įtaka Kazachstano notariato raidai ASEL ŽANABILOVA	29

STRAIPSNIAI

Notaras ir baudžiamoji justicija GINTARAS ŠVEDAS, REMIGIJUS MERKEVIČIUS, PAULIUS VERŠEKYS	31
Dėl notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindo GINTARAS ŠVEDAS	44
Žemės ūkio paskirties ir miškų ūkio paskirties žemės įsigijimo ypatumai SANDRA VITKAUSKAITĖ	46
Bendrieji notarų profesinės etikos principai PIERRE BECQUE	56
Notarinių paslaugų kokybės užtikrinimas: notarų profesinis mokymas GEORGIA MICHALOPOULOU	59
Notaro vaidmuo užtikrinant pinigų plovimo prevenciją Šveicarijoje BERNHARD BURKARD	63

Numerį rengė Lietuvos notarų rūmų darbuotojai:
Justas Čiomanas (teisininkas konsultantas)
Sandra Vencloviėnė (teisininkė konsultantė)
Sandra Vitkauskaitė (teisininkė konsultantė)
Eglė Čaplinskienė (teisininkė konsultantė)
Aleksandras Matonis (atstovas viešiesiems ryšiams)
Laima Mikiparavičienė (konsultantė)
Ieva Mikaliūkšytė (teisininko padėjėja)
Renesta Pudžiuvėlienė (teisininko padėjėja)
Dangyra Bružienė (specialistė)
Egidija Tiesnesienė (valdytoja)
Dalia Jūrevičienė (sekretorė)
Dalia Remeikytė (specialistė archyvarė)
Irena Zacharevičienė (buhalterė)
Notaras Marius Stračkaitis

Edita Birulienė (kalbos redaktorė)

Tekstus vertė „Okas Language Solutions“, Jūratė
Kibirkšytė, Laima Mikiparavičienė

Viršelyje panaudoto Lietuvos notarų rūmų
jubiliejinio logotipo autorė Rūta Žalalytė

Tiražas 600 egz.
ISSN 1822-8127

Olimpiečių g. 4, Vilnius
El. p. rumai@notarai.lt
www.notarurumai.lt

Rengė spaudai ir spausdino UAB „Druka“
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
Tel. (8 46) 380458
Faks. (8 46) 380459
El. p. info@druka.lt
www.druka.lt

© Lietuvos notarų rūmai, 2014
© Notarų herbo autorius Arvydas Každailis, 2007

2014-ieji Lietuvos notarų rūmams buvo iškilmingi. Prieš dešimtį metų, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, mūsų notariatas tapo Europos Sąjungos notariatų tarybos dalimi. 1994 metais, prieš dvidešimt metų, Lietuvos notarų rūmai įstojo į Tarptautinę notariato sąjungą. O prieš 95-erius metus, tuomet ką tik nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje, buvo padėti modernaus lotyniškojo notariato pagrindai.

Šias sukaktis Lietuvos notarų rūmai deramai paminėjo. Gegužės pabaigoje Prienuose, pagerbiant tarpukariu ten gyvenusį ir dirbusį notarą ir literatą, pirmosios lietuviškos komedijos „Amerika pirtyje“ autorių Juozą Vilkutaitį-Keturakį, atidengta skulptoriaus Gedimino Piekuro sukurta atminimo lenta. Specialiai sukurtu J.Vilkutaičio-Keturakio medaliu planuojama apdovanoti asmenis, ryškiausiai prisidėjusius prie notariato kūrimo ir sustiprinimo. Spalį

Vilniuje surengta tarptautinė konferencija „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, kurioje Europos Sąjungos valstybių notariai dalijosi notariato raidos, teorijos ir praktikos žiniomis su kolegomis iš Rytų kaimynystės valstybių. Šiame žurnalo numeryje publikuojame reikšmingiausius konferencijos pranešimus. Taip pat nemažai dėmesio skiriame Lietuvos teisės naujienoms ir aktualijoms: notarų ir baudžiamosios teisės sąsajoms, žemės ūkio paskirties žemės perleidimo problema, notarų etika ir kvalifikacijos kėlimu, pinigų plovimo prevencija. Siekėme, kad šis „Notariato“ numeris dėl jame skelbiamų žinių būtų saugomas artimiausioje notarui ar jo darbuotojui lentynoje.

Malonaus ir prasmingo skaitymo,

Jūsų „Notariatas“

Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis:

„Šiandien vienas išliekančių Lietuvos prioritetų – plėsti ir skatinti Rytų kaimynystės iniciatyvas. Todėl visiškai suprantama, kad mūsų šios dienos konferencija, kuri kalbėsime apie notaro veiklą, iš dalies atitinka ir Lietuvos prioritetus. Siekiame ne tik išgirsti apie solidžių Europos šalių patirtį užtikrinant teisės viršenybę civilinėje teisėje, bet ir pasidalinti šiomis žiniomis su mūsų kaimynais Rytuose, kur lotyniškasis notariatas dar tebėra vystomas. Tačiau dalindamiesi konkrečia patirtimi, negalime likti abejingi šiuo metu vykstančiai tragedijai. Esame solidarūs su mūsų profesijos atstovais, praradusiais savo darbo vietas aneksuotame Kryme, ir su notarais, negalinčiais atlikti pareigų Donecke ir Luganske“.

Tarptautinės notariato sąjungos viceprezidentas Europai Mario Miccoli (Italija):

„Mes, europiečiai, didžiuojamės 60 metų taika; dėl Europos Sąjungos mūsų karta gyvena anksčiau negirdėtą taikos laikmetį. Tačiau jei taip, ar galime toleruoti esamą situaciją prie Rusijos ir Ukrainos sienos? Mūsų, kaip atsakingų Europos piliečių ir, kas dar svarbiau, notarų, socialinės taikos pasiuntinių, atsakymas gali būti tik tvirtas „NE“.

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA „LIETUVOS NARYSTĖS ES 10-METIS: LIETUVOS NOTARIATAS – TAI TILTAS TARP VAKARŲ IR RYTŲ”

2014 m. spalio 20 d. Vilniuje vyko tarptautinė konferencija „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, kurią surengė Lietuvos notarų rūmai. Konferencijoje dalyvavo Europos Sąjungos valstybių bei Baltarusijos, Ukrainos, Gruzijos, Armėnijos, Azerbaidžano, Kazachstano ir Rusijos notariatų atstovai.

Konferencija surengta minint Lietuvos notarų rūmų įsijungimo į Europos Sąjungos notariatų tarybą dešimtmečiui. Lietuvos notariatai tapo ES notariato organizacijos dalimi 2004 m., Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą.

Lietuvos notarų rūmų prezidentas, Klaipėdos notaras Marius Stračkaitis konferencijos dalyvius išsamiai supažindino su nuo kitų metų pradžios įsigaliosiančiomis pataisomis, kurios nukreiptos į kovą su neteisėtu praturtėjimu. Prezidentės Dalios Grybauskaitės iniciatyva parengtos Civilinio kodekso, Akcinių bendrovių bei Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymų pataisomis numato, kad notariškai bus tvirtinami vekseliai, kurių vertė didesnė kaip trys tūkstančiai eurų, paskolos, kurių suma viršija tris tūkstančius eurų ir šis sandoris yra vykdomas grynaisiais pinigais, bei uždarųjų akcinių bendrovių akcijų pirkimo–pardavimo sutartys, kai parduodama 25 procentai ar daugiau uždarosios akcinės bendrovės akcijų arba akcijų pardavimo kaina yra didesnė kaip keturiolika tūkstančių penki šimtai eurų.

„Minėtosios įstatymų naujienos – tai ne vien notariinių sandorių pagausėjimas, daugiau darbo ir pajamų. Notarams tai naujas iššūkis ir atsakomybė.

Siekiame, kad sandorius atliktume kvalifikuotai ir kompetentingai, todėl jau šiemet surengsime kvalifikacijos kėlimo mokymus”, – sakė M. Stračkaitis.

Sveikindamas konferenciją, teisingumo ministras Juozas Bernatonis sakė, jog geras notarų darbas lemia tai, kad valstybė ketina išplėsti notarų kompetenciją.

Teisingumo ministro teigimu, Notariato įstatymo pataisų projekte siūloma notarams suteikti galimybę notarams išduoti vykdomuosius įrašus pagal notarine forma patvirtintus sandorius, iš kurių kyla piniginės prievolės. Taip pat siūloma galimybę notarams teikti tarpininkavimo (mediacijos) paslaugas, tvirtinti dokumentus pažyma „Apostille“.

„Aukšta notarų bendruomenės narių kvalifikacija, sukaupti įgūdžiai nuolat skatina kompetentingas valstybės institucijas svarstyti klausimą dėl jiems papildomų įgaliojimų suteikimo”, – sakė J. Bernatonis.

Konferencijos pranešimuose pristatytos ES teisės raida, notaro vaidmuo šiuolaikinėje Europoje, profesijos uždaviniai ir iššūkiai.

Anot notaro M. Stračkaičio, vienas išliekančių Lietuvos prioritetų – plėsti ir skatinti Rytų kaimynystės iniciatyvas. Todėl Notarų rūmų surengta konferencija, kurioje kalbama apie notaro veiklą, atitinka ir Lietuvos užsienio politikos prioritetus.

„Siekiamo ne tik išgirsti apie solidžių Europos šalių patirtį užtikrinant teisės viršenybę civilinėje teisėje, bet ir pasidalinti šiomis žiniomis su mūsų kaimynais Rytuose, kur lotyniškasis notariatas dar tebėra vystomas”, – sakė M. Stračkaitis.

Šiame „Notariato“ numeryje publikuojame kelis konferencijoje perskaitytus pranešimus. ■

Lietuvos Respublikos teisingumo ministras Juozas Bernatoniš:
„Aukšta notarų bendruomenės narių kvalifikacija, sukaupiti įgūdžiai nuolat skatina kompetentingas valstybės institucijas svarstyti klausimą dėl jiems papildomų įgaliojimų suteikimo“.

Notariatas – tema teisingumo ministro Juozo Bernatonišo, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininko Juliaus Sabatausko ir akademiko, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriaus Vytauto Nekrošiaus energingai diskusijai.

Gruzijos notariatas – reikšmingų reformų ir permainų kelyje, teigia Gruzijos notarų rūmų pirmininko pavaduotoja Marika Gogoladzė.

Azerbaidžano teisingumo ministerijos Notariato valdybos vyr. konsultantė Zeinab Dunyamalieva.

Tarptautinė konferencija Vilniuje.
Azerbaidžano Teisingumo ministerijos ir notarų delegacija su LNR prezidentu M. Stračkaičiu.

Mario Miccoli

Tarptautinės notariato sąjungos
viceprezidentas Europai,
Italijos notaras

SVEIKINIMO ŽODIS TARPTAUTINĖJE KONFERENCIJOJE „LIETUVOS NARYSTĖS ES 10-METIS: LIETUVOS NOTARIATAS – TAI TILTAS TARP VAKARŲ IR RYTŲ“

Dar niekada tiltas tarp Rytų ir Vakarų (o kodėl ne tarp Šiaurės ir Pietų?) nebuvo toks reikalingas.

Mes, europiečiai, didžiuojamės 60 metų taika; dėl Europos Sąjungos mūsų karta gyvena anksčiau negirdėtą taikos laikmetį. Tačiau jei taip, ar galime toleruoti esamą situaciją prie Rusijos ir Ukrainos sienos?

Mūsų, kaip atsakingų Europos piliečių ir, kas dar svarbiau, notarų, socialinės taikos pasiuntinių, atsakymas gali būti tik tvirtas „NE“.

Aišku, kad nei Tarptautinė notariato sąjunga (UINL), nei Europos Sąjungos notarų tarnyba (CNUE) negali būti ginčo tarp dviejų suverenių mūsų žemyno valstybių teisėja. Tačiau mes, atskiri notari, kiekvieną dieną sprendžiame ginčus tarp įvairių Europos piliečių, kurie keliauja, gyvena ir dirba įvairiose Europos šalyse. Notaro atsakomybė yra būti tiltu (vėl ši tilto sąvoka!) tarp emigrantų piliečių ir teisinės bendruomenės, kuri yra šeimininkė.

Ši funkcija mums primena pačią notarų pradžią,

viduramžių Italijos universitetus, kai notaras buvo saitas tarp pirklių ir naujai atrastos romėnų teisės; kai notaras buvo unikalus įrankis, kuris leido pirkliams užsiimti verslu, nepaisant kultūros, kalbos ar valiutos skirtumų.

Mūsų pasaulinė sąjunga UINL (leiskite man tarti kelis žodžius apie tai, kas slypi už šios santrumpos) šiandien vienija 86 šalis, iš kurių 15 yra didžiojo dvidešimtuko šalys, iš 28 Europos Sąjungos šalių 22 yra sąjungos narės. Kitaip tariant, du trečdaliai pasaulio gyventojų ir daugiau kaip 60% pasaulio bendrojo vidaus produkto, 39 Europos šalys, 22 Amerikos šalys, 19 Afrikos šalių ir 6 Azijos šalys, jau nekalbant apie gausybę kandidačių visuose penkiuose žemynuose.

Jos nariai, kuriuos galima lengvai apibūdinti kaip „Taikos armiją“, remiantis jų ginčų prevencijos misija, yra apie 300 tūkst. notarų ir 2 milijonai bendradarbiaujančių asmenų, kasmet parengiančių daugiau nei 40 milijonų viešųjų dokumentų. UINL pagrindi-

nės politikos tikslas yra parodyti, kad šiuolaikinėje valstybėje, kuri šiandien turi reaguoti į tokius pačius pagrindinius visuomenės poreikius, kaip teisinių santykių teisinis tikrumas, skaidrumas ir juridizavimo panaikinimas, notariatai visame pasaulyje atlieka vieną svarbiausių vaidmenų kartu su valstybe ir tarnauja piliečiams. Šį ypatingą ryšį tarp valstybės institucijų ir piliečio galima panaudoti dėl to, kad notariatai turi specialų valstybės pareigūnų, kuriuos skiria ir prižiūri valstybė, statusą ir kad yra privačiai praktikuojantys laisvųjų profesijų atstovai, galintys nutiesti tiltą (ir vėl tiltą) tarp visuomenės ir privačių sferų, taip realizuodami viešojo ir privačiojo sektoriaus partnerystę, kurios naudą, ypač Europoje, mes pripažįstame.

Tačiau, kad tinkamai atliktų tokį subtilų vaidmenį, notariatas turi būti visiškai nešališkas ir neutralus savo profesinėje veikloje tiek konsultuodamas, tiek ir siūlydamas sprendimus. Iš tikrųjų jis, o ne klientas,

yra patarėjas teisės klausimais kokioje nors byloje. Jis turi veikti kaip tarpininkas ir taikintojas, kad užtikrintų suderintus sutartinius įsipareigojimus, kurių tikrumą jis tvirtina. Ir paskutinis ne mažiau svarbus dalykas yra tas, kad notariatas privalo laikytis griežtos profesinės etikos.

Sajungos vaidmuo yra skleisti šią evangeliją, bet dar svarbiau yra saugoti įvairių nacionalinių asociacijų atitiktį šiems esminiams principams.

Leiskite man užbaigti savo trumpą įvadinę kalbą sveikinimu Lietuvos notariatui už šios svarbios sukakties paminėjimą ir pabrėžti, kad jauni notariatai daug labiau vertinami savo visuomenėje (ką jūsų teisingumo ministras ponas Bernatoniš įrodė savo šiltoje įžanginėje kalboje) negu seni tradiciniai notariatai savo šalyse: tai nėra neįtikėtina, nes tik tie, kurie ilgam buvo praradę laisvę, gali tinkamai įvertinti jos grįžimą ir jos neišvengiamą natūralų rezultatą ir įrankį – nepriklausomą notariatą. ■

Frank Molitor

Liuksemburgo notarų rūmų prezidentas,
„EUFides“ projekto vadovas

„EUFIDES“ PROJEKTO AKTUALIJOS

Europos notariato istorija netrukus suskils į dvi eras – vieną, vadinamą „iki EUFides“, ir kitą, vadinamą „po EUFides“. Visai kaip „iki Kristaus“ ir „po Kristaus“.

Kokia yra „EUFides“ paskirtis ir kaip Europos notariai gali ja pasinaudoti?

Tai labai paprasta. Kiekvieną kartą, kai notarinį aktą reikia parengti tarptautinio pobūdžio nekilnojajamajam turtui parduoti. Pavyzdžiui, turtingas liuksemburgietis pačiame jėgų žydėjime, Thomo Manno, Kuršių Nerijos ir gražaus Klaipėdos miesto gerbėjas, nusprendžia, kadangi manoma, jog lietuvės labai gražios, įsigyti vieną iš šių išvaizdžių ir žavingų Hanzos laikų namų, kurie labai gerai žinomi Šiaurės ir Baltijos jūros šalyse.

Kaip šiais laikais vykdomas toks tarptautinis nekilnojamojo turto pardavimas?

Pirkėjui iš Liuksemburgo reikėtų kreiptis į Lietuvos notarą (pavyzdžiui, mano draugą Stračkaitį) ir po to šis notaras parengtų notarinį aktą.

Vis dėlto mūsų pirkėjas nesijausių visiškai patogiai ir netgi šiek tiek nervintųsi ir tai būtų dėl rimtos priežasties – jis ką tik investavo 1,5 milijono eurų į notarinį aktą, kuris surašytas jam visiškai nesuprantama lietuvių kalba, pagal jam visiškai nežinomus Lietuvos įstatymus ir galiausiai Lietuvos notaro (kurio profesionalumu jis tikrai niekada neabejotų), ir nežino, ar Lietuvos notariai tikrina ar netikrina, ar nekilnojajamasis turtas yra ar nėra

susaistytas hipoteka (kaip tai daroma Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje).

Matote, yra daug dalykų, kuriuos reikia suderinti. Žinoma, priešingoje situacijoje lietuvis susidurtų su tomis pačiomis problemomis Liuksemburge.

Taigi ši era yra „iki EUFides“.

Ką čia galėtume padaryti? Na, mes tiesiog sukūrėme „EUFides“!

2014 m. sausio mėn. Europos notariatas įsteigė ne pelno organizaciją „EUFides“ ir štai mes esame eroje „po EUFides“.

Kas yra „EUFides“?

Tai notarinis aktas, parengtas dviejų bendradarbiaujančių notarų. Viena vertus, yra artimasis notaras – mūsų atveju pirkėjo notaras iš Liuksemburgo, ir rei sitae notaras, tai yra lietuviuo asmens, parduodančio namą Lietuvoje, notaras.

Bendrai kalbant,

a) artimasis notaras atsakingas už pirkėjo kontaktinę išsamią informaciją ir asmens duomenis, būdą, kuriuo vykdomas turto pardavimas (sutuoktinių turto režimas ir pan.), sandorio finansavimą, su pirkėju susijusius pinigų plovimo aspektus ir paskutinį ne mažiau svarbų dalyką – visą informaciją apie taikomų Lietuvos įstatymų charakteristiką,

b) rei sitae notaras rūpinasi nekilnojamojo turto hipotekos aspektu, pastato urbanistiniais ir aplinkosaugos įstatymų aspektais, sprendžia, kaip elgtis su galimais nuomininkais, pirmumo teisėmis, servitutais ir žemės registro įrašų specifika (galutiniai terminai, popierinės

Pranešimas perskaitytas Vilniuje 2014 metų spalio 20 d. vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, skirtoje nepriklausomos Lietuvos notariato 95-mečiui.

ar skaitmeninės procedūros, sąnaudos, žemės registro įrašų teisinės pasekmės, finansiniai su tiesioginiais mokesčiais (nekilnojamojo turto mokesčiu) susiję klausimai, kuriuos turi spręsti pirkėjas.

Atsižvelgiant į tai, viena iš pagrindinių rei sitae notaro prievolių, susijusių su turto pardavimu, yra teisinio saugumo užtikrinimas. Nesunku pastebėti, kad kaip tik šis notaras turi įsitikinti, jog žemės registro įrašas būtų be jokios dėmelės (reibungsglos über die Bühne gehen), jei galiu taip pasakyti.

Žinoma, tai atitinka pirkėjo, kuris naudojasi artimojo notaro atstovavimo įgaliojimu, išsiųstu rei sitae notarui, interesus.

Aišku, kad artimojo notaro klientas sandoriui taip pat galėtų pasirinkti Liuksemburgo įstatymus, remdamasis reglamento „Roma I“ 4 straipsnio 1 dalies c punktu. Tačiau artimasis notaras verčiau turėtų patarti savo klientui to nedaryti. Kodėl? Todėl, kad to nedarant galima lengvai išvengti kliento teisių teisinio susiskaidymo. Kaip visi žinote, teisinis susiskaidymas gali baigtis teisiniu nesaugumu ir teismo bylomis dviejose skirtingose šalyse.

Kadangi visuomet yra gerai žinoti, kas nutinka mirus pirkėjui, abu notarai gali pasinaudoti šia proga ir taip pat patarti savo bendram klientui šiuo klausimu, ypač atsižvelgiant į naująjį Paveldėjimo reglamentą 650/2012, dėl kurio atsargumo priemonių gali reikėti imtis jau nekilnojamojo turto pardavimo vykdymo metu.

Taigi, tai būtų kuklus Europos notariato, kuriam turėjau garbės pirmininkauti 2013 m., indėlis į Europos laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės sukūrimą.

Turint galvoje techninę „EUFides“ pusę, mes kalbame apie debesijos sistemą, kurioje „EUFides“ notarai, norėdami atlikti tarptautinį nekilnojamojo turto pardavimo sandorį, galės palyginti pastabas (sich austauschen) ir išsiųsti dokumentus.

Be to, yra parengti „EUFides“ dažnai užduodami klausimai ir informaciniai lapai apie nekilnojamojo turto pardavimo teisinę sistemą Prancūzijoje, Belgijoje, Italijoje, Ispanijoje ir Liuksemburge, kurie bus išversti į anglų kalbą.

Mokesčiai notarams bus didesni už tuos, kurie taikomi ne „EUFides“ atvejais (dėl aukštesnio teisinio saugumo lygio ir dviejų notarų dalyvavimo), tačiau jie nebus dvigubai didesni pirkėjui, kuris, beje, tikrai gali išvengti kelionės ir apgyvendinimo išlaidų!

Įsipareigojimai: kiekvienas notaras bus atsakingas ir įsipareigojęs už savo atliekamą darbą ir dėl konkrečių kiekvieno notaro užduočių bus susitarta sutartyje.

Kiek mums žinoma, Europos Komisija – tikriausiai vis labiau spaudžiama mūsų gerų draugų Britanijos advokatų, kurie pavydžiai seka Europos notariato pasiekimus ir laiko save pašalintais iš labai pelningos kontinentinės nekilnojamojo turto pardavimų rinkos, kadangi jie nėra

valstybės pareigūnai, – pasirengusi įdiegti alternatyvią sistemą, kuri vadinasi CROBECO arba IMOLA. Atrodo, kad sumanyti šį projektą padėjo labai gabus olandų mokslininkas (ir rado ištikimą sąjungininką labai griežtame buvusiame Europos Parlamento naryje). Deja, bet jie pasidavė anglosaksų sirenų vilionėms.

Sklando gandai, kad CROBECO, kuri skirta sumažinti išlaidas ir sutrumpinti laiką, bet, faktiškai sumažindama teisinį saugumą, svarbiais dalykais laiko:

a) visišką standartizavimą ir supaprastinimą (sutarties standartinių formų, o ne „brangių“ tradicinių, specialiai parengtų notarinių aktų, kurie kartais skirti labai sudėtingiems nekilnojamojo turto sandoriams, naudojimą);

b) visiems atvejams tinkamą pagalbos tarnybą (kuri išlaidų sumetimais tikriausiai būtų įsikūrusi Bangladeše arba Filipinuose);

c) teisės pasirinkimo įdiegimą.

Žinoma, dažniausia praktika ta, kad nepranešama apie pagalbos tarnybai vadovaujančių žmonių teisinę kvalifikaciją ir įsipareigojimus.

Tikriausiai CROBECO arba IMOLA jau pareikalavo daugiau kaip 600 tūkst. eurų mokesčių pinigų. Tačiau nė vienoje užsienio šalyje dar nepadarytas nė vienas žemės registro įrašas. Nežinau, bet galbūt kas nors iš publikos žino daugiau už mane?

Vis dėlto vėl surimtėkime ir pabaigoje norėčiau aptarti keturis klausimus, kurie, esu tikras, jau atėjo jums į galvą.

1) Ar gali valstybė narė, kurioje romėnų teisė nežinoma, tapti „EUFides“ nare?

Žinoma, kad taip, bet tik tada, kai „EUFides“ ims veikti visa. Dėl to, kad neprašėme Europos pinigų kurdami „EUFides“, turėsime laisvas rankas (freie Hand lassen) ir galėsime apibrėžti tokios narystės sąlygas.

2) O kas, jei romėnų teisės notariatą jo nacionalinė vyriausybė pakvies būti tam tikru derybininku ar tiltu tarp vyriausybės ir CROBECO arba IMOLA?

Turiu jums pasakyti, kad neseniai Portugalijos vyriausybė paprašė savo notariatą dalyvauti CROBECO pagalbos tarnyboje. Mano asmeniškai patarimas jiems – nesiduokite įtraukiami į šį reikalą, nes, priešingai negu „EUFides“ atveju, jūs atliksite tik pagalbinį vaidmenį ir būsite visiškai atsakingi už visus pateiktus neteisingus atsakymus.

3) Kas toliau?

2014 m. pabaigoje „EUFides“ ims veikti visa ją įsteigusiose penkiose šalyse – Prancūzijoje, Belgijoje, Italijoje, Ispanijoje ir Liuksemburge. Po bandomojo etapo (iki 2015 m. birželio mėn.) kitos šalys galės laisvai įstoti 2015 m. liepos mėn.

4) Ar „EUFides“ bus naudojama paveldėjimo ir hipotekos teisės srityse?

Kada nors tikrai taip bus. ■

Richard Bock

Notaras

Vokietijos federalinių notarų rūmų viceprezidentas,
Koblenco notarų rūmų prezidentas

NAUJAUSI EUROPOS TEISĖS AKTŲ PAKEITIMAI: BENDROVIŲ TEISĖ IR VIEŠŪJŲ DOKUMENTŲ PRIPAŽINIMAS

I. ĮVADAS

Prieš dešimt metų Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, kurią 1992 metais įkūrė šešios Europos valstybės: Benilukso šalys, Prancūzija, Italija ir Vokietija, pasirašiusios Mastrichto sutartį. Nuo to laiko įvyko keli ES plėtros etapai ir šalių narių skaičius išaugo iki 28.

Naujai įstojusiems šalims narystė Europos Sąjungoje iš karto pasireiškia per ekonominį aspektą. Dauguma šalių tikisi geresnių sąlygų bendroje rinkoje, puoselėja viltis dėl vidaus rinkos atsigavimo ir lūkesčius dėl geresnio savo piliečių gyvenimo. Analizuojant naujai įstojusių šalių narių ekonominės plėtros rodiklius kyla pagrįstų abejonių, ar tie tikslai buvo pasiekti per narystės metus. Štai Lietuva prieš keletą metų išgyveno didelę ekonominę krizę ir turėjo iš jos išbristi. Kitos šalys, kurios priklauso euro zonai, tiesiog šaukte šaukiasi reabilitacijos. Dvi iš trijų didžiųjų Sąjungos įkūrė-

jų – Italija ir Prancūzija – pačios išgyvena sudėtingą situaciją, kurią nulėmė trūkumai valdymo struktūrose ir nepakankamos ekonominės ir socialinės reformos.

Didelė tikimybė, kad niekada nebus atskleista, ar šalių narių problemos kyla iš narystės ES, ar tos problemos vis tiek būtų pasireiškusios, tik gal kitu metu ir kita forma. Neginčijamai konstatuoti būtų galima faktą, kad, apsisprendus stoti į ES, pasiryžtama paklusti teisiniam ir ekonominiam reglamentavimui, kuriam bus galima daryti tik labai ribotą įtaką, tačiau tas reglamentavimas ypač susiaurins nacionalinių veiksmų lauką, o kartu apribos galimybę reaguoti į nepageidaujamus reiškinius.

Panaši situacija matoma ir įstatymų leidybos srityje. Europos Sąjungos steigimo sutartimi siekiama suderinti ekonomines ir teises sistemas, kad labiau suartėtų arba būtų suvienodintos gyvenimo sąlygos visose šalyse narėse. Europos sutartimis numatytose srityse teisėkūros viršenybę turi ES. Viršenybę reiškia, kad Sąjunga turi teisę šalyse narėse tiesiogiai arba

Pranešimas perskaitytas Vilniuje 2014 metų spalio 20 d. vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, skirtoje nepriklausomos Lietuvos notariato 95-mečiui.

netiesiogiai per direktyvas ir reglamentus įgyvendinti teisėkūros aktus ir taip modifikuoti nacionalinę teisę. Stengdamasi tikslingai veikti, siekiant įvardytų pagrindinių tikslų, Komisija traktuoja jai sutartimis suteiktą atsakomybę ribas išplėsdama jas. Pagal mūsų vokišką griežtą teisinį suvokimą, kuris remiasi praeities patirtimi, kai vykdomoji valdžia aiškiai viršijo savo kompetencijas, Komisija kartais peržiangia teisiškai leistinas ribas.

Notarams Europos Sąjungos teisėkūra sukelia ypatingų problemų. Ir tai, visų pirma, yra ne tik nuolatiniai Komisijos bandymai suvienodinti mūsų nacionalines profesines teises kokybiniu požiūriu pačiame žemiausiame lygyje. Šiandien kalba ne apie tai. Mūsų pagrindinė ES teisėkūros aktų suponuojama problema yra ta, kad notarams deleguotų veiklų srityse mes privolome patikimai tvarkyti iš privatinės teisės kylančius santykius. Valstybės dar delegavo notarams mokesčių rinkimo, vartotojų teisių gynimo ir žalos prevencijos funkcijas. Notarai tiesiog negali vykdyti šių pareigų, jei teisinė aplinka nesuteikia tam reikalingų sąlygų. Nenuilstamos ES Komisijos pastangos suvienodinti privatinę teisę ir iš jos kylančius institutus, norom nenorom verčia įstatymų leidyboje ieškoti mažiausiu bendruoju vardikliu paremtų kompromisų. Taip švelninamas įstatymų bazės, kuria vadovaujames, vykdydami mums deleguotus uždavinius, griežtumas. Bet tai dar ne viskas: juk pažeidžiamos veikiančios saugumą garantuojančios sistemos.

Savo pranešime noriu supažindinti su dviem Europos Komisijos ketinimais įstatymų leidybos srityje. Šiais atvejais akivaizdžiai matyti mano įvardytos problemos. Pirmas ketinimas – tai Europos vieno asmens bendrovė (*Societas Unius Personae*), pateiktas šių metų balandį, ir 2013-aisiais pateiktas vadinamojo **Pažymos (Apostille) reglamento** projektas.

II. Pasiūlymas dėl Europos vieno asmens bendrovės (*Societas Unius Personae*), KOM [2014] 212 galutinis

1. Dar 2008 metais Komisija pateikė reglamento dėl Europos privatinės bendrovės statuto projektą, kuris mums ilgai kėlė daug rūpesčių ir kurį pirmiausiai atmetė Europos Taryba.

Po šios nesėkmės Komisija nenuleido rankų ir dabar pateikė pasiūlymą dėl Europos vieno asmens ribotos atsakomybės bendrovės. Vertinant įstatymų leidybos procedūrų požiūriu, Komisija pasimokė iš savo pralaimėjimo. Europos privačią bendrovę (SPE) Europos Taryba sugalvojo kaip savarankišką darinį. Pagal Sutar-

ties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 352 straipsnį Europos Sąjungos teisinės normos priimamos Taryboje vienbalsiai. Pateiktas pasiūlymas buvo atmetas kelių šalių narių ir todėl liko neįgyvendintas.

Dabar Komisija pasirinko kitą teisinį pagrindą: SESV 50 straipsnį, pagal kurį Taryboje balsuojama pagal 294 straipsnį ir šiuo atveju pakanka daugumos balsų. Tokiu būdu gali būti leidžiami suderinti dokumentai, skirti pašalinti steigimosi laisvės apribojimus, steigiant dukterines įmones. Nuostabą kelia tai, kad Direktyvos projektas neapsiriboja vien tik dukterinių įmonių kūrimu, o aiškiai leidžia fiziniams asmenims įkurti ir SUP (vieno asmens bendrovės). Ir dar: pagal pasiūlymą bendrovę galima steigti vienoje šalyje. Visai nekeliami sąlyga, kad būtų tarptautinis kontekstas. Tačiau jei nėra tarptautinio konteksto, tai nėra jokio preteksto taikyti SESV 50 straipsnį, kalbant apie steigimosi laisvės.

Taigi, Europos Komisija siūlo įdiegti kiekvienam asmeniui prieinamą nacionaliniu rūbu aptaisytos Europos bendrovės steigimą. Grynai formaliai traktuojant, šis pasiūlymas susijęs su nacionalinės bendrovių teisės nuostatų keitimu. Tačiau turinio požiūriu rezultatas nesiskirtų nuo originalios viršvalstybinės teisinės nuostatos, kuriai priimti būtinas vienbalsis Tarybos pritarimas.

Mūsų vokišku teisiniu požiūriu, Komisijos pateiktas pasirinktas teisinis pagrindas negali būti pagrįstas ir neatlaiko kritikos. Tai liūdnas, tačiau tikras faktas.

O koks to pasiūlymo turinys?

2. Kaip jau buvo SPĮ atveju, taip ir dabar Komisijos pasiūlyme numatyta galimybė egzistuoti skirtingoms registravimo ir valdymo buveinėms. Taigi, būtų galima įsteigti vieno asmens bendrovę su įregistruota buveine Maltoje, kuri savo veiklą vykdytų, pvz., čia, Lietuvoje.

Galimybė laisvai pasirinkti registravimo buveinę gresia dramatiškai išaugiančiu vadinamųjų bendrovių-pašto dėžučių skaičiumi Europoje. Tai labai apsunkintų bendrovės kreditorių padėtį ne tik nustatant, kurios šalies nacionalinės teisės nuostatų turi būti laikomasi, bet taip pat keliant ir realizuojant savo reikalavimus.

Registracijos ir valdymo buveinių nesutapimas sudaro problemą samdomiems darbuotojams. Registracijos buveinė numatytų privalomas taisykles dėl darbuotojų atstovavimo valdyme. Būtų galima sąmoningai pasirinkti registracijos buveinę šalį, kurioje yra neaukšti reikalavimai dėl darbuotojų dalyvavimo valdyme, tačiau veiklą ir visą darbuotojų kolektyvą tu-

rėti kitoje šalyje, tačiau nebūti įpareigotam laikytis ten galiojančių normų.

Visgi didžiausia skirtingų buveinių galimybės sukeliamą problema yra viešųjų interesų pažeidimas. Skirtingos buveinės leidžia įmonėms taikyti mokesčių vengimo modelius ir palengvina tų modelių realizavimą. Gali susidaryti tokia situacija, kad išdas net nesužinos apie bendrovės veiklą šalyje, nes ta bendrovė nėra registruota šalies įmonių registre, o registracijos šalis nepranešė apie bendrovės įsteigimą. Skirtingų buveinių galimybė atveria įstatymais tarsi leidžiamą galimybę nuslėpti mokesčius. Taigi, čia būtų sukuriamos mokesčių landos, kurias vėliau didelėmis pastangomis turėtų užkamšyti nacionalinių mokesčių įstatymų leidėjai. Ir dar prisidėtų didelės palėpdomos administracinės išlaidos šalyse narėse.

3. Bendrovių steigimas internetu

Komisijos pasiūlyme numatyta, kad šalis narės privalo sudaryti galimybę steigti vieno asmens bendroves internetu, neprivalėdamos numatyti būtino notaro dalyvavimo tame steigime. Man žinoma, kad ir Lietuvoje yra galimybė steigti bendroves internetu. Išsamesnių žinių apie tai neturiu. Todėl mano samprotavimai yra tik apie dabar Komisijos numatytą vieno asmens bendrovių registravimo procedūrą.

Komisija numato, kad šalis narės privalo pripažinti kiekvieną kitoje šalyje narėje įvykusį elektroninio identifikavimo faktą, pvz., paties nuskenuotą pasą, kurį steigėjas elektroniniu paštu nusiunčia registrą tvarkančiam teismui. Vokiečių požiūriu tai yra ne tik labai problematiška, bet ir nepriimtina.

a) Vokietijoje egzistuoja Bendrovių registras ir Žemės kadastras / registras. Abu šie registrai yra įgiję visuomenės pasitikėjimą. Tai reiškia, kad registrų turinys laikomas teisingu, net jei jis faktiškai yra klaidingas. Taigi, jei veikia asmuo, kuris Bendrovių registre įrašys kaip bendrovės vadovas, tai juo sudaryta sutartis yra veikianti ir privaloma bendrovei. Tokia nuostata galioja ir tada, jei minimas asmuo yra seniai atleistas iš bendrovės vadovo pareigų, tačiau pamiršta panaikinti atitinkamą įrašą Bendrovių registre. Matome, kad bendrovė gali prarasti savo turtą dėl neteisingo įrašo Bendrovių registre. Analogiškai dėl neteisingo įrašo Žemės kadastrė savo nekilnojamąjį turtą gali prarasti to turto turėtojas.

Sąžiningumo apsauga per Bendrovių ir Žemės registrus suteikia kiti sutarties šaliai teisinį pasitikėjimą ir neįtikėtina palengvina teisinius sandorius. Trūkumas yra tas, kad teisėtas turto savininkas dėl galimų netikslių įrašų registre gali prarasti savo turtą.

Tai sustiprina valstybės pareigą organizuoti registro veiklą taip, kad ji suteiktų teisinį patikimumą ir būtų optimali. Teisinėje sistemoje, sudarančioje galimybes sąžiningam įgijimui, remiantis valstybės skelbiama registro informacija, privalo egzistuoti ir atitinkamos procedūros garantijos. Nuosavybės teisę mūsų šalyje, kaip ir daugelyje kitų demokratiškos teisių valstybių, užtikrina Konstitucija. Todėl mūsų teisiniu suvokimu, pasitikėjimu paremtos įrašų viešuosiuose registruose taisyklės, kai valstybė negarantuoja už įrašų procedūros patikimumą, prieštarauja Konstitucijai.

Pvz., Anglijoje dėl to nekyla jokių problemų. Anglijos bendrovių registras neturi visuomeninio pasitikėjimo, todėl juo ir negalima pasitikėti. Tačiau jei registrai turi visuomenės pasitikėjimą, tai visos įrašų juose procedūros turi būti patikimos. Todėl bent jau Vokietijoje vieno asmens bendrovių įregistravimas internetu be patikimo asmens tapatybės patikrinimo negalėtų būti įmanomas dėl galiojančių konstitucinių nuostatų.

b) Kitas fenomenas, kuris neabejotinai būtų linkęs paplsti dėl atsivėrusios galimybės registruoti bendroves internetu, yra pinigų plovimas. Praėjusiais metais čia, Vilniuje, vyko tarptautinė konferencija apie notarų vaidmenį kovojant su pinigų plovimu ir tąkart aš dėčiau, kad Vokietijoje mes nesusiduriame su didelėmis šios rūšies problemomis, nes Vokietijos notariatui suteiktos didelės galios, vykdamas visų rūšių turto perdavimus, o kartu notariatas turi išskirtinius įgaliojimus dėl prieigos prie registrų. Registracijoje internetu slypi didesnis pinigų plovimo pavojus, jei eliminuojamas Pinigų plovimo įstatyme apibrėžtas asmenų ratas, kuriam galioja griežtesni identifikavimo reikalavimai. Tokia nuostata prieštarauja ketvirtosios Pinigų plovimo direktyvos, kuri dabar nagrinėjama Europos Parlamente ir Taryboje, tikslams. Pagal šios Direktyvos projektą, turi būti sustiprinta kova su pinigų plovimu, ji turi apimti ir fiktyvių bendrovių steigėjų identifikavimą.

Čia išdėstyta problema neapsiriboja tik vieno asmens bendrovėmis. Ji gali paveikti ir kitos formos bendrovių identifikavimą. Kadangi vieno asmens bendrovė gali būti vieneintelė kitų bendrovių steigėja, tai gali būti sukurti didžiausi koncernai, kurių steigėjai būtų neišaiškinamos tapatybės statybiniai. Tokia padėtis susidarytų labai greitai, jei koncerno motininė bendrovė būtų vieno asmens bendrovė. Tokiu atveju negalėtų būti tinkamai patikrinama už koncerno stoivinių asmenų tapatybę.

Susiduriame su situacija, kad Europos teisėkūros dokumentuose dažnai trūksta darnos. Viena vertus, yra rengiama nauja Pinigų plovimo direktyva, kuri turėtų užtikrinti efektyvią kovą su šia nusikalstama veikla. Antra vertus, kuriamos tokios bendrovės steigimo formos, kurios palengvintų vykdyti šią veiklą.

III. Reglamentas dėl pažymos (Apostille) KOM (2013) 228 galutinis

Dabar noriu tarti keletą žodžių apie vadinamąjį Pažymos (Apostille) reglamentą.

Pagal Pažymos (Apostille) reglamentą vienos šalies narės institucija negalėtų reikalauti, kad, pateikiant kitoje šalyje narėje išduotą dokumentą, kartu būtų pateikiama ir patvirtinta jo kopija. Tekėtų pasitenkinti paprasta kopija. Tačiau dėl tos priežasties tekėtų dažnai kartu pateikti ir originalą. Nes įvertinus galimą elektroninių galimybių panaudojimą, tiesiog kopijos pateikimas atvertų galimybę falsifikuoti dokumentus.

Įstaigos dažnai reikalautų pateikti dokumento originalą. Kartu pagal Komisijos pasiūlymo 4 straipsnio nuostatas jos neturėtų teisės reikalauti kokio nors dokumento legalizavimo ar pažymos (Apostille). Tai reiškia, kad vienoje šalyje narėje išduotas viešas dokumentas turėtų būti pripažįstamas bet kurioje kitoje šalyje narėje be jokių jo tikrumo įrodymų. Taigi, pvz., jei koks nors asmuo prisistato esantis bankroto administratorius pagal Anglijos teisę, pateikia aukcionui kokią nors prekę iš bankrutuojančios bendrovės turto ir savo parašą patvirtina lengvai suklastojamu atspaudu, toks dokumentas privalo būti pripažįstamas visose kitose šalyse narėse. Negalima būtų iš Anglijos bankrotą tvarkančio teismo reikalauti kokių nors papildomų dokumento tikrumo įrodymų. Akivaizdu, kad tokia praktika negalima. Tai būtų visai netinkama praktika atliekant įrašus registruose.

IV. Apibendrinimas

Baigiu savo pranešimą.

Jau daug metų Europos įstatymų leidyboje keliamas tikslas suvienodinti tiek nacionalines civilinės teisės nusotatas, tiek teisinių bei administracinių procedūrų teises. Daiktinės teisės srityje tai pasiekiamą mažinant standartus ir apsiribojant minimaliais reikalavimais. Procedūrų taisyklių srityje mes matome, kaip eliminuojami esminiai ir būtini saugą užtikrinantys standartai. Atsižvelgiant, kad mus supantis pasaulis tampa vis sudėtingesnis, visuomeniniai, politiniai ir ekonominiai santykiai darosi vis painesni, o kartu suvokiant, kad tai vyksta pasaulio globalizacijos fone, nesustojančiame ties Europos Sąjungos sienomis, tokios išvados stebina ir kelia nerimą. Užtuot dar labiau nei iki šiol pasirūpinus civilinės teisės nuostatų suvienodinimu kuo aukštesniu kokybiniu lygiu, užtuot veiklos procedūrose numačius dar aukštesnius saugumo užtikrinimo saugiklius, Komisija renkasi bendro pobūdžio liberalizavimą, pasiteisinusių institucijų silpninimą ir saugą užtikrinančių mechanizmų mažinimą. Mes abejojame, ar toks darbo stilius, kuris vis labiau keičia mūsų darbo teisinę aplinką, priartina prie tų tikslų, kurie formuluojami sutartyse dėl Europos Sąjungos veikimo. Silpno poveikio taisyklių ir everything-goes ideologijos neigiamas poveikis išryškės ne šiandien ir ne rytoj. Tačiau tų pasekmių bus sunku išvengti, o kai naujos taisyklės įsitvirtins, jas bus dar sunkiau pašalinti. ■

Tarptautinė konferencija Vilniuje. Lietuvos notariato raida ir patirtis domina kolegas iš Rusijos: diskutuoja Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis, Rusijos Federacijos notarų rūmų vadovas Konstantinas Korsikas, jo referentas Aleksandras Janinas ir patarėja Jekaterina Sorokovaja.

Svajonė Šaltauskienė

Lietuvos notarų rūmų prezidento narė,
Vilniaus miesto 29-ojo notaro biuro notarė

LIETUVOS LAISVOJO NOTARIATO UŽDAVINIAI IR FUNKCIJOS: RAIDA IR PERSPEKTYVOS

Šių metų gruodžio 1 d. Lietuvos notariatas švęs 22 metų sukaktį. Nuo 1992 metų gruodžio 1 d. pereita prie Europoje veikiančios lotynų notariato sistemos, besiremiančios kontinentinės teisės tradicijomis. Nepaisant bandymų liberalizuoti notariato instituciją ir jo funkcijas, notariato sistema Lietuvoje išsaugojo visas esmines lotynų notariato tradicijas, kas iš esmės nulėmė notariato įgyvendinamas funkcijas valstybėje ir šių funkcijų plėtrą.

Pasaulyje egzistuoja trys notarų veiklos modeliai – lotynų, anglosaksų ir valstybinis notariatas, kurių atsiradimą nulėmė skirtingos teisinės sistemos tradicijos. Šių teisiųjų sistemų veiklos skirtumai susiję su teisės šaltiniais, kurių pagrindu veikia valstybėje egzistuojanti teisinė sistema (kontinentinės tradicijos valstybėse pagrindas – įstatymas, anglosaksų sistemos valstybėse – precedentas), įrodymų hierarchija (tai yra rašytinio dokumento viršenybė prieš liudytojų parodymus), notariato profesijos organizacinės struktūros skirtumai (lotynų notariatą pasirinkusių

valstybių notaro profesija reglamentuota įstatymais, kitaip nei kitos sistemos notariatų). Teisės formalumas, teikiant pirmenybę saugumui, privalomų procedūrų griežtas reglamentavimas, notaro patvirtinto dokumento didesnės įrodomosios ir vykdomosios galios įtvirtinimas lėmė neginčijamai svarbų notariato vaidmenį valstybėje ir jam suteikiamų funkcijų plėtos galimybes.

Reikėtų priminti, kad pagal Civilinį kodeksą ir kitus įstatymus daug dokumentų turėjo privalomą notarinę formą, tačiau notarinio dokumento kaip neginčijamo oficialaus rašytinio įrodymo statusas buvo įtvirtintas tik po 6 metų, tai yra 1998 metais pakeitus Notariato įstatymą, o Civilinio proceso kodekse tai įtvirtinta tik 2003 metų sausio 1 d. Nuo minėtų pasikeitimų bei priėmus Civilinį kodeksą Lietuvos notariato veikla ir funkcijos labai išsiplėtė.

Notarinio dokumento reikšmę lemia notariato funkcijų specifika: notaras ne tik privalo užtikrinti šalių valią, kad ji būtų teisingai įtvirtinta jo tvirtinamuose dokumentuose, užtikrinti, kad notarinio veiksmo dalyviams būtų aiškios jų sudaromo dokumento pasekmės, bet ir atlikti preventyvių tikrinimų, ar šalių sudaromas dokumentas atitinka įstatymų reikalavi-

Pranešimas perskaitytas Vilniuje 2014 metų spalio 20 d. vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, skirtoje nepriklausomos Lietuvos notariato 95-mečiui.

mus, o tai neabejotinai svarbu valstybei, siekiančiai užtikrinti teisinį saugumą ir socialinę taiką tarp visuomenės narių. Lietuva, kaip ir kitos kontinentinės tradicijos valstybės, prisiėmė įsipareigojimą ginti asmenis nuo neteisėtai padarytos žalos ir siekia įstatymais per atitinkamas institucijas sumažinti ginčų riziką. Todėl Lietuvoje egzistuoja ne tik ginčo jurisdikcija, kurios pagrindinis veikėjas yra stipri teisminė valdžia, bet ir stipri ginčų prevencijos jurisdikcija, kurių vienas esminių garantų yra notariatas.

Norint atsakyti į klausimą, ar notariato funkcijos per visą laisvojo nepriklausomo notariato laikotarpį buvo siauriamos, ar atvirkščiai – išplėtos, turime pirmiausia aptarti, kokias funkcijas vykdo notariai.

Lotynų notariato veikla susijusi su įvairių funkcijų įgyvendinimu. Visas funkcijas apibrėžti būtų gana sudėtinga, kadangi teisės teorijoje pateikiama įvairių notariato funkcijų klasifikacijos modelių, tačiau, mano manymu, taikliausiai atspindinti notariato paskirtį valstybėje notariato funkcijų klasifikacija galėtų būti tokia:

a) Socialinės notariato funkcijos, kurios charakterizuoja notariato vietą civilinės jurisdikcijos organų sistemoje Lietuvoje;

b) Konkrečios notarinės veiklos funkcijos, susijusios su konkrečia notaro vykdoma veikla, tai yra teisių ir teisėtų interesų gynimas ir įtvirtinimas, konkrečių įstatyme įtvirtintų notarinių veiksmų atlikimas.

Toks notariato funkcijų klasifikavimas leidžia išryškinti notariato vietą teisinėje sistemoje (socialinė notariato funkcija) ir parodyti notariato veiklos specifiką notariato vykdomos veiklos procese (konkrečios notarinės funkcijos, vykdančios Notariato įstatyme ir kituose įstatymuose įtvirtintą notarinę veiklą).

Klausimas apie notariato įgyvendinamas funkcijas svarbus tuomet, kai valstybėje bandoma atsisakyti jam priskirtų funkcijų ir jas perduoti kitų teisiųjų profesijų atstovams, valstybinėms institucijoms, arba visiškai atsisakyti trečiųjų asmenų kontrolės, šiuo aptariamam atveju – notarų. Tokių liberalizavimo tendencijų galime pastebėti ir Lietuvoje.

Per pastarąjį laikotarpį tam tikra prasme notaro funkcijos susiaurintos juridinių asmenų steigimo procese. Nuo 2004 m. sausio 1 d., įsteigus Juridinių asmenų registrą (toliau – JAR) ir įsigaliojus Civilinio kodekso normoms, reglamentuojančioms juridinių asmenų steigimą, buvo įtvirtintas notaro, kaip pagrindinio asmens, tikrinančio steigiamų juridinių asmenų dokumentų teisėtumą, vaidmuo. Išimtis buvo padaryta tik profesinėms organizacijoms, kurių formalių registruojamų duomenų teisėtumą tikrino JAR, politines partijas ir tradicines religines bendruomenes, kurių teisėtumo tikrinimas buvo suteiktas

Teisingumo ministerijai. Per visą laikotarpį nuo JAR įsteigimo buvo bandoma notaro dalyvavimo atsisakyti tam tikrų juridinių asmenų steigimo procese ne absoliučiai, tačiau sudarant galimybę steigti juridinius asmenis, nedalyvaujant notarui. UAB, individualios įmonės, viešosios įstaigos, asociacijos, mažosios bendrijos gali būti įsteigtos elektroniniu būdu, jei steigėjai pasirašo tipinius steigimo dokumentus. Šiandien dar sunku pasakyti, kokios tokio liberalizavimo pasekmės bus ateityje, kadangi tokia galimybė nustatyta ne taip seniai.

Buvo ir kitų bandymų. Pavyzdžiui, buvo parengti projektai perduoti įgaliojimų tvirtinimą advokatams, tam tikrų įstaigų vadovams, bet tai, reikia pasidžiaugti, nesulaukė valstybės palaikymo. Tokie bandymai parodo, kad kai kurie tokių iniciatyvų autoriai nepakankamai supranta notaro atliekamų viešųjų, nekomercinių funkcijų reikšmę.

Taigi, grįžtant prie notariato funkcijų klasifikacijos, svarbu aptarti socialines notariato funkcijas civiliniame procese.

Tai būtų prevencinė, teisės taikymo, teisėsaugos, mokesčių, registracijos ir kitos socialinės funkcijos, kurios lemia notariato vietą ir naudą valstybėje.

Istoriškai notariato sistema glaudžiai susijusi su teismų sistema, kadangi abi jos turi daug bendrų bruožų ir panašių veiklos principų: teisėjas, kaip ir notaras, vykdo viešojo pobūdžio teises funkcijas, jo veikla grindžiama nepriklausomumu, objektyvumu, teisėtumo principais. Esminis jų skirtumas – ginčo ar ne ginčo teisė. Jei yra ginčas, jį išsprendžia teismas, jei nėra ginčo – teisėtumą įstatymo nustatytais atvejais vykdo notaras. Notariato sistemos plėtra savo ruožtu daro įtaką teismų sistemos ir funkcijų kaitai: prevencinė notariato veikla sumažina civilinių teisiųjų ginčų skaičių, notariškai patvirtinti dokumentai palengvina įrodinėjimą teisme, kadangi tokie dokumentai turi ypatingą įrodomąją galią, nei paprasti rašytiniai dokumentai ar liudytojų parodymai, ir padeda teismui išsiaiškinti tikrąją šalių valią. Šiandien vyraujant tendencijai notarams perduoti dalį nebūdingų teisingumui vykdyti funkcijų, kai nėra ginčo, kurias įstatymo leidėjas buvo suteikęs teismams, galime pastebėti didėjančią notariato vaidmenį.

Pakeitus Civilinį kodeksą, notarams perduota teismų vykdyta funkcija – palikimo priėmimas su paveldimo turto apyrašu. Esminiai pakeitimai įvyko 2012 metais, Seimui priėmus Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso pakeitimą, kuriais notarui suteikiama teisė ne tik tvirtinti hipotekos ir įkeitimo sutartis, bet ir jas įregistruoti Hipotekos registre bei išduoti vykdomuosius įrašus dėl priverstinio skolos išieškojimo iš įkeisto turto pagal kreditoriaus prašymą.

Dabartinė Lietuvos Vyriausybė yra numachiusi persvarstyti teismų funkcijas ir jiems nebūdingas perduoti notarams (ar kitoms institucijoms). Teisingumo ministerija yra patvirtinusi šių priemonių įgyvendinimo veiksmų planą, jame yra tokių priemonių kaip sandorių dėl nekilnojamojo turto, kuris yra šeimos turtas, kai yra nepilnamečių vaikų, atitikties įstatymams vertinimas; santuokos nutraukimas abiejų sutuoktinių susitarimu, kai nėra nepilnamečių vaikų arba kreditorių pretenzijų; sutuoktinių separacijos įtvirtinimas bendru prašymu, teismo leidimų keisti vedybų sutartį išdavimo atsisakymas. Šios priemonės, be abejonės, padarys įtaką notarų atliekamų funkcijų apimčiai ir turiniui.

Taip pat yra rengiamas Notariato įstatymo projektas, kuriame, be kitų pakeitimų, pasiūlyta kitų valstybės institucijų vykdomas funkcijas perduoti notarams: pavyzdžiui, dokumentų legalizavimą pažyma (Apostille), suteikti teisę teikti mediacijos paslaugą.

Didelę įtaką notarų atliekamoms funkcijoms turi materialioji teisė. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui, notariatai buvo suteikta teisė tvirtinti naujus notarinis veiksmus: bendruosius sutuoktinių testamentus, vedybų sutartis, suteikta juridinių asmenų steigimo dokumentų teisėtumo kontrolė. 2011 m. įsigaliojo Civilinio proceso kodekso pakeitimas, nustatantis, kad jei nėra galimybių apklausti liudytoją teismo posėdyje, galima remtis jo rašytiniais liudytojų parodymais, duotais notaro akivaizdoje ir jo patvirtintais.

Teisės taikymas yra viena iš socialinių notariato funkcijų, todėl valstybė nustato privalomą notarinę formą tam tikriems dokumentams, kurių sudarymo teisėtumo kontrolė suteikta notarams. Notaras ne tik vykdo savo veiklą remdamasis įstatymais, bet ir privalo užtikrinti, kad įstatymo laikytųsi sandorio dalyviai. Dėl to notariato, kaip ir kitų teisinių institucijų, veikla bei funkcijos tiesiogiai susijusios su įstatymų kaita ir priklauso nuo jos.

Prieš tryliką metų įsigaliojus Civiliniam kodeksui, sukurtas didelis skaičius registru. Tai valstybėje turėjo padėti užtikrinti teisinį saugumą. Šių registru vienais pagrindinių duomenų teikėjų ir naudotojų tapo notarai. Jie ne tik privalo atlikdami kiekvieną notarinį veiksmą patikrinti duomenis tam tikruose viešuosiuose registruose, siekdami užtikrinti atliekamo notarinio veiksmo teisėtumą ir duomenų, suteikiamų notarinio veiksmo dalyviams, patikimumą, bet ir įregistruoti faktus apie patvirtintus notarinis veiksmus.

Nauji registrai ir įstatymais įtvirtintos notaro pareigos perduoti duomenis atitinkamiems registrams bei tam tikrais įstatymo nustatytais atvejais įregis-

truoti patvirtintus dokumentus išplėtė notariato vykdomas registravimo funkcijas: tai ir vedybų, turto pasidalijimo, įgaliojimų, nekilnojamojo turto perleidimo sutarčių bei nuosavybės teisių ir kitų daiktinių teisių registravimas, hipotekos ir įkeitimo sutarčių registravimas atitinkamuose registruose. Galima būtų paminėti, kad mūsų valstybėje įgyvendintas JAREP (Juridiniams asmenims teikiamos el. viešosios paslaugos) projektas, kurį įgyvendinant dalyvavo Notarų rūmų atstovai ir kuris turėjo notarams suteikti galimybę registruoti juridinius asmenis ir jų steigimo dokumentus Juridinių asmenų registre elektroniniu būdu, tačiau dar nėra priimti atitinkami teisės aktai, suteikiantys realią galimybę notarui tai daryti. Tai dar viena notarų funkcijų registravimo procese plėtos galimybių.

Negaliu nepaminėti dar vienos svarbios notarų atliekamos funkcijos – fiskalinės (mokesčių sumokėjimo užtikrinimo). Ji pasireiškia keliais aspektais: tam tikrais įstatymo nustatytais atvejais notaras privalo užtikrinti, kad prieš atliekant notarinį veiksmą klientas bus sumokėjęs mokesčius valstybei (prieš išduodamas paveldėjimo teisės liudijimą notaras privalo patikrinti, ar įpėdinis sumokėjo paveldimo turto mokestį); pagal Mokesčių administravimo įstatymą (50 str.) notaras privalo perduoti duomenis Valstybinei mokesčių inspekcijai apie sandorius, iš kurių notarinio veiksmo dalyviams kyla prievolė mokėti mokesčius valstybei.

Kadangi notaras, prieš atlikdamas notarinį veiksmą, privalo konsultuoti klientus visais klausimais, susijusiais su notarinio veiksmo atlikimu bei jo pasekmėmis, mokesčių klausimai būna vieni esminių apsisprendžiant, ar klientas apskritai norės atlikti notarinį veiksmą, ar jis sugebės sumokėti mokesčius, nes jie gali būti labai dideli ir gali pareikalauti nemažų asmeninių investicijų, kokias prievolės jis turės valstybei sudaręs sutartį ar kitą dokumentą. Notaras, norėdamas tinkamai įvykdyti savo pareigą – išaiškinti klientams atliekamo notarinio veiksmo pasekmes (o mokesčiai gali būti viena iš notarinio veiksmo pasekmių), turi būti pakankamai kompetentingas ir mokesčių klausimais. Reikėtų paminėti ir notarų vykdomas funkcijas kovos su pinigų plovimu ir terorizmu srityje. Nuo 1997 m. birželio 19 d. įsigaliojus Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymui, kuriuo įgyvendinama daug ES teisės aktų šioje srityje, notaras, kaip ir kai kurios kitos šiam įstatyme nurodytos institucijos, privalo perduoti duomenis apie patvirtintus sandorius, jei atsisakaitoma grynaisiais pinigais ir suma viršija penkiolika tūkstančių eurų, bei apie visus įtartinus sandorius, kurių kriterijai nustatyti teisės aktais.

Europos notariato taryba yra pažymėjusi, kad notariatas turi visomis įmanomomis teisinėmis priemonėmis prisidėti prie kovos su pinigų plovimu ir terorizmu, kadangi tai nėra susiję su vienos konkrečios nacionalinės valstybės interesais, o yra svarbu visai pasaulio ekonomikai ir saugumui. Prieš kelerius metus dar kilo klausimų, ar notaras, vykdydamas pareigą, nustatytą specialiaime įstatyme, nepažeidžia Notariato įstatyme įtvirtintos jo pareigos išsaugoti atliekamo notarinio veiksmo paslaptį, o šiuo metu neabejojama priemonėmis, kurios gali padėti užtikrinti ekonominį bei valstybių saugumą.

Kalbant šiuo klausimu būtų tikslinga paminėti nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigaliosiančius Civilinio kodekso, Vekselių ir Akcinių bendrovių įstatymų pakeitimus, jais nustatyta privaloma notarinė forma dokumentams, kuriems pakako paprastos rašytinės formos: fiziniai ar juridiniai asmenys, tvarkantys apskaitą pagal supaprastintas apskaitos taisykles, įpareigojami notariškai tvirtinti ir išduoti vekselius, kurių suma viršija 10 000 litų (3000 eurų), paskolos sutartys, kai sandoris vykdomas grynaisiais pinigais, o paskola viršija 10 000 Lt, uždarųjų akcinių bendrovių akcijų pirkimo ir pardavimo sutartys, jei parduodama 25 proc. ir daugiau akcijų ar jų pardavimo kaina viršija 50 000 Lt (14 500 eurų), taip pat turės būti tvirtinamos notariškai tvarka. Visos šios priemonės turėtų padėti kovoti su neteisėtu praturtėjimu. Tai gana svarbus įstatymo leidėjo žingsnis, suteikiant valstybės įgaliotų asmenų vykdomų sandorių teisėtumo kontrolės funkcijas dėl gana nedidelių piniginių sumų. Šių įstatymų priėmimas parodo valstybės vykdomos politikos prioritetus ir čia notariato institucijai suteiktas svarbus vaidmuo. Reikėtų prisiminti 2010 metais įsigaliojusius Baudžiamojo kodekso pakeitimus, kuriuose neteisėtas praturtėjimas pradėtas laikyti nusikaltimu. Tokia numatyta notarų veikla turėtų atlikti vieną iš jo įgyvendinamų funkcijų – nusikaltimų prevencijos.

Kadangi notaras vykdo valstybės jam suteiktus įgaliojimus tvirtinti įstatyme nustatytus dokumentus ir išduoti dokumentus, patvirtinančius neginčijamas asmenų teises ir teisėtus interesus, svarbu paminėti, kad jis tvirtina ne tik dokumentus, kurie turi neginčijamą ir didesnę įrodymo galią civiliniame procese, bet ir dokumentus, turinčius vykdomąją galią. Tai notaro išduodami vykdomieji dokumentai, kuriuos be atskiro teismo sprendimo privalo vykdyti antstoliai ar kitose valstybėse asmenys, vykdančios teismo sprendimus.

Lietuvoje notaras išduoda vykdomąjį įrašą pagal vekselius ir čekius, nuo 2012 m. liepos 1 d. išduoda vykdomuosius įrašus kreditoriaus prašymu, jei skolininko prievolė buvo užtikrinta hipotekos ar įkei-

timo sutartimi. Jei įpėdinis nori priimti palikimą su paveldimo turto apyrašu, siekdamas apriboti savo atsakomybę paveldėtu turto, jis priima palikimą su paveldimo turto apyrašu, jo pagrindu notaras išduoda vykdomąjį pavidimą, kurį vykdydamas antstolis sudaro paveldimo turto apyrašą.

Svarbu ir tai, kad nacionalinėje valstybėje išduotas vykdomasis dokumentas – Europos vykdomasis raštas, išduodamas pagal vekselius ir čekius be atskiro pripažinimo, – vykdomas kitoje ES valstybėje. Nuo 2015 metų sausio 10 d. įsigalios 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo įgyvendinimo – įstatymo pakeitimas, pagal kurį autentiškais dokumentais pripažįstami notaro užprotestuoti ir neprotestuoti vekseliai, čekiai bei hipotekos ir įkeitimo sandoriai, kuriuose padaryti vykdomieji įrašai, užtikrinantis Lietuvos notaro patvirtinto dokumento pripažinimą kitoje valstybėje ir jo vykdymą.

Nuo kitų metų rugpjūčio 17 dienos įsigalios Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo (Paveldėjimo reglamentas), nustatantis galimybę tarptautinio pobūdžio paveldėjimo atvejais gauti dokumentą – paveldėjimo pažymėjimą, kurį turės priimti vykdyti beveik visos ES valstybės. Mūsų valstybėje teisė išduoti paveldėjimo pažymėjimus suteikta notarams.

Priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, notarams buvo panaikinta galimybė daryti vykdomuosius įrašus skolos dokumentuose. Motyvas buvo toks, kad tik teismas gali išduoti dokumentą, kuris turi būti priverstinai vykdomas, nes tik teismas vykdo teisingumą. Ilgainiui, remiantis tarptautiniais teisės aktais, notarams buvo suteikta teisė pirmiausiai daryti vykdomuosius įrašus dėl neapmokėtų čekių ir vekselių ir, kaip minėjau anksčiau, išduoti vykdomuosius dokumentus pagal hipotekos ir įkeitimo sutartis. Seime yra užregistruotas įstatymo projektas, kuriuo siūloma suteikti teisę notarams daryti vykdomuosius įrašus pagal notariškai patvirtintus skolos dokumentus. Šis įstatymo pakeitimas yra pagrįstas ir nuoseklus: jei šalis sandorį tvirtina notariškai, žinodami, kad pagal jį notaras galės išduoti vykdomąjį įrašą, yra tarsi preziumuojamas šalių sutikimas dėl vykdomojo įrašo atlikimo. Jei šis įstatymo projektas bus priimtas, iš esmės pasikeis situacija vykdomųjų įrašų srityje: teismams sumažės darbo, nes šiuo metu

peržiūrimos teismų atliekamos funkcijos, svarstant galimybę kitoms institucijoms perduoti tas funkcijas, kurios nėra susijusios su ginčo teiseną ir teisingumo vykdymu, padidės galimybė kreditoriams greičiau atgauti skolas. Nuogaštavimai, kad tokiu būdu galės būti pažeistos žmogaus teisės, nepagrįsti todėl, kad įstatymuose numatyta galimybė suinteresuotam asmeniui skusti notaro išduotą vykdomąjį įrašą teismui, t. y. neatimama žmogaus teisė apginti savo materialines subjektines teises, jei jos būtų pažeistos.

Didelę reikšmę notariato veiklos ir funkcijų plėtrai bei kaitai turi dėsningas ir neišvengiamas notarų įžengimas į elektroninę erdvę. Šiuo metu Lietuvos notarų rūmai pradėjo įgyvendinti e. notaro sistemos projektą (e. notaro sistemą turi ne viena ES valstybė), kurios esmė – leisti klientui sudaryti notarinius veiksmus bei notarui vykdyti savo veiklą elektroninėje erdvėje: pirmiausia įregistruoti patvirtintus notarinius veiksmus elektroniniame notarinių veiksmų registre, elektroninės eros amžiuje nepildant ranka registro knygų. Tai, be abejonės, susiję, ir su išlaidomis, kurias patiria notarai, archyvuodami ir savo lėšomis saugodami popierinius dokumentus. Notaro archyvas yra sudėtinė valstybės archyvo dalis, todėl jis privalo saugoti savo patvirtintus dokumentus, o jei baigė veiklą – dokumentus turi saugoti Notarų rūmai. Nors valstybė įpareigojo notarų saugoti savo patvirtintus dokumentus, įtvirtindami nuostatą, kad šie dokumentai nėra notaro nuosavybė, šią svarbią socialinę funkciją notarai vykdo savo lėšomis, todėl svarbu sumažinti popierinių dokumentų skaičių, perkeliant juos į elektroninę erdvę.

Notarų profesinės veiklos metu sudaryti dokumentai, nors ir yra Lietuvos archyvų fondo dalis, vertinant juos istoriniu, kultūriniu ar moksliniu požiūriu nėra laikytini turinčiais išliekamąją vertę, todėl neribotą laiką („nuolat“) valstybei saugoti neatlygintinai nebebuvo priimami.

Keli apskričių archyvai turi vietas ir pagal nuomos sutartis priima ir vėlesnių metų notarų dokumentus. Šiuo metu įvairiuose archyvuose saugoma apie 500 tiesinių metų dokumentų, už kurių saugojimą moka notarai.

Pagal Notariato įstatymą notaro profesinės veiklos metu sudarytų dokumentų archyvas saugomas notaro biuro patalpose arba Notarų rūmų archyve. Notarų rūmai 2003 m. birželio 18 d. sudarė sutartį su UAB „Archyvų sistemos“, turinčia licenciją teikti dokumentų saugojimo bei administravimo paslaugas.

Šiuo metu Notarų rūmų archyve (UAB „Archyvų sistemos“) dokumentus saugo 98 miestų ir rajonų notarai. Tai sudaro apie 4500 tiesinių metų. Taip pat saugomi 44 įgaliojimus baigusiu notarų dokumen-

tai, kurie sudaro daugiau nei 1600 tiesinių metų.

Tarptautinė notariato sąjunga (UINL) atliko 32 valstybių notarų kompetencijos studiją, kurioje mes galime atrasti klasikinių funkcijų (nekilnojamojo turto perleidimo, hipotekos sandorių tvirtinimo, vedybų sutarčių tvirtinimo, juridinių asmenų steigimo dokumentų tvirtinimo, paveldėjimo klausimų sprendimo, pinigų priėmimo į depozitą ir kt.) bei naujų funkcijų, kurias notarai vykdo kai kuriose valstybėse. Pavyzdžiui, Lietuvoje notarams kol kas nesuteikta teisė vykdyti mediaciją kaip veiklą, kaip yra kitose valstybėse (rengiamas įstatymo pakeitimas, suteikiantis teisę notarams vykdyti mediaciją), sudaryti ir nutraukti santuokas, jei nėra kreditorių ir nepilnamečių vaikų, šią funkciją vykdo notarai ne vienoje valstybėje (dėl šio įstatymo pakeitimo buvo diskutuojama jau praėjusios Vyriausybės Teisingumo ministerijos sudarytame Civilinio kodekso priežiūros komitete, ta diskusija tęsiasi iki šiol), tvirtinti tėvų sutarčių dėl vaikų išlaikymo (tokias sutartis gali tvirtinti notarai Vokietijoje, Lietuvoje net nebuvo pateikta tokių siūlymų) ir kitų dokumentų. Iš pateiktų pavyzdžių galime daryti išvadą, kad prielaidų notariato atliekamų funkcijų plėtrai yra labai daug. Kitose šalyse valstybė perdavė notarams tam tikras funkcijas, kurias mūsų valstybėje vykdo kitos institucijos, todėl kyla klausimas, kodėl jos negali būti suteiktos notarams ir Lietuvoje. Be abejonės, tai priklauso nuo nacionalinių, religinių, moralinių, istorinių tradicijų, tačiau daugiausiai, mano manymu, nuo valstybės apsisprendimo suteikti valstybės įgaliojimus nepriklausomiems, objektyviems, atsakantiems už savo veiklą notarams, kurių paskirtis ir pagrindinis tikslas – apsaugoti žmogaus teises ir teisėtus interesus bei viešą interesą. Tai yra valstybės priedermė, perduota valstybės įgaliojantiems asmenims, įstatymo pagrindu vykdančioms savo funkcijas.

Detaliau kai kuriuos mano tik paminėtus aspektus nagrinės ir vertins kiti garbūs pranešėjai, kurių pasisakymų mes visi labai laukiame. Baigdama noriu atsakyti į savo pradžioje užduotą klausimą: ar Lietuvoje notariato funkcijos siauriamos, ar jos turi tendenciją plėstis. Be abejonės, pabelsdama tris kartus į medį, atsakau, kad notariato funkcijos turi perspektyvą plėstis, o tam įtakos turi europinės integracijos procesai, valstybės ir Europos vykdoma politika žmogaus teisių apsaugos srityje, materialinės teisės pokyčiai, elektroninių technologijų plėtra ir kiti mano pranešime minėti veiksniai ir procesai.

Noriu pabaigti, mano manymu, prasminga Johno Locko fraze: „Atėitis jau atėjo, tik ji dar nepaskirstyta.“ Tikiuosi, kad ji bus paskirstyta tinkamai. ■

Anne Saaber

Estijos notarų rūmų prezidentė

ESTIJOS NARYSTĖS ES PATIRTIS IR NAUJAUSIOS ESTIJOS NOTARINĖS PRAKTIKOS REFORMOS

Estija yra Europos Sąjungos (ES) narė 10 metų ir galime tikrai pasakyti, kad įstojimo poveikis visuomenei, įskaitant notarų darbą, yra didelis.

Estijos narystės ES poveikį notarų darbui galima nagrinėti trimis aspektais:

1) Poveikis kasdieniam notarų darbui, susijusiam su nuolatinėmis teisinėmis reformomis, įskaitant Estijos teisės aktų pakeitimus ir tiesiogiai taikomus ES reglamentus bei direktyvas, dėl kurių būtina keisti Estijos teisės aktus;

2) Poveikis, atsirandantis dėl laisvo ES piliečių judėjimo ir įsisteigimo laisvės, nes notarijai priversti susidurti su vis daugiau atvejų, kai reikia žinoti ir taikyti užsienio teisę;

3) Poveikis notaro profesijai kaip institucijai.

Pastarojo dešimtmečio teisės pokyčiai

Per paskutinį dešimtmetį Estijos privatinę teisę pakeitė du svarbūs įstatymai, kurie daro tiesioginį

Pranešimas perskaitytas Vilniuje 2014 metų spalio 20 d. vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, skirtoje nepriklausomos Lietuvos notariato 95-mečiui.

poveikį notarų darbui:

2009 m. įsigaliojo naujas Paveldėjimo įstatymas, kuris pakeitė paveldėjimo principus Estijoje taip, kad valstybė perėjo nuo sistemos, kurioje paveldėtojai turėjo priimti mirusiojo turtą (ratifikavimo sistemos), prie sistemos, kurioje tas turtas priklauso paveldėtojams pagal įstatymą, nebent jie šio turto atsisakytų (atsisakymo sistemos);

2010 m. įsigaliojo naujas Šeimos teisės įstatymas ir naujas Civilinės būklės aktų registravimo įstatymas, kuriais notarams buvo suteikti nauji įgaliojimai – registruoti santuokas ir ištuokas su teise įrašyti atitinkamą informaciją tiesiogiai į Gyventojų registrą.

Iš esmės atrodo, kad teisės suteikimas notarams registruoti civilinės būklės aktus buvo sėkmingas. Nors šiuo metu tik 5% Estijoje įforminamų santuokų registruoja notarijai, per šio įstatymo galiojimo metus visuomenė ėmė gerai suprasti, kad santuokos įregistravimas yra tai, ką šalia civilinės metrikacijos biurų gali padaryti notarijai. Kai kurie šios paslaugos naudotojai sakė, kad jie labiau pageidauja, jog jų santuoką įregistruotų notaras.

Šiuo metu notarijai įregistruoja apytikriai 7 % iš-

tuokų. Šiuo atveju notarinės paslaugos pridėtinė vertė iš tikrųjų yra ta, kad paprastai ištuoka užbaigiama sutuoktinių bendros nuosavybės pasidalijimu. Būtent dėl šios pridėtinės vertės Notarų rūmai kelis kartus diskutavo dėl išimtinės teisės notarams įregistruoti atsakovų neginčijamas ištuokas suteikimo. Pagal dabartines taisykles ištuokas gali įregistruoti notari ir civilinės metrikacijos biurai. Atsakovų ginčijamų ištuokų atveju santuokos turi būti nutraukiamos teisme.

Per paskutinį dešimtmetį taip pat buvo padarytas dar vienas labai reikšmingas notarinės praktikos pakeitimas – pagal 2009 m. reformą notarų teikiamos paslaugos buvo padalintos į dvi pagrindines sritis, kurioms taikomi iš esmės skirtingi principai. Dabar notari atlieka oficialius veiksmus ir teikia notarines paslaugas.

Esminis skirtumas tarp oficialių veiksmų atlikimo ir notariinių paslaugų teikimo yra liberalus notariinių paslaugų pobūdis – notari neprivalo jų teikti, bet tai daro tik po to, kai susitarė su klientu dėl paslaugos sąlygų, įskaitant mokesį. Notarinės paslaugos – tai teisinės paslaugos, kurios nėra teikiamos išimtinai notari. Todėl dėl šių paslaugų notari konkuruoja su advokatais ir kitais konsultantais teisės klausimais.

Aptariamos notarinės paslaugos – tai kliento konsultavimas teisiniais klausimais šalia tvirtinamųjų veiksmų, įskaitant konsultacijas mokesčių ir užsienio teisės klausimais, taikinamųjų procedūrų vykdymą, arbitražo paslaugas, aukcionų, rinkimų, loterijų ir burtų traukimo vedimo ir rezultatų tikrumo tvirtinimą, prisiekus padarytų pareiškimų tvirtinimą, informacijos perdavimą notarine tvarka ir pinigų arba vertybinių popierių apsaugą šalia tvirtinamųjų veiksmų.

2009 m. reforma buvo posūkio taškas keliais atžvilgiais. Reforma ypač išplėtė notarų įgaliojimus ir ja buvo siekiama geriau panaudoti notarų kaip specializuotų teisės ekspertų potencialą. Tuo pat metu buvo panaikinti tam tikri anksčiau jiems taikyti apribojimai ir notarams buvo suteikta tam tikra galimybė konkuruoti nereguliuojamoje teisinio paslaugų rinkoje.

2009 m. reforma Estijos notarams taip pat suteikė teisę išduoti dokumentų tvirtinimo pažymą (Apostille). Per metus notari vidutiniškai išduoda apie 7500 dokumentų tvirtinimo pažymų. Šią reformos dalį taip pat galima laikyti sėkminga, nes, perdavus teisę notarams išduoti dokumentų tvirtinimo pažymas, ši paslauga tapo žymiai prieinamesnė visuomenei. Kitaip negu praityje, kai dokumentų tvirtinimo pažymas buvo galima gauti tik iš minis-

terijų, kurios paprastai įsikūrusios sostinėje, dabar ši paslauga prieinama kiekvienos apskrities centre. Kartu tai padėjo sutaupyti valstybės lėšų, nes notarų darbas teikiant šią paslaugą ir pati paslauga finansuojami lėšomis, kurias jie gauna iš savo klientų.

Svarbu pažymėti, kad teisės suteikimas notarams išduoti dokumentų tvirtinimo pažymas ir įregistruoti civilinės būklės aktus rodo, jog, nepaisant tam tikro su notariinių paslaugų teikimu susijusio liberalizavimo, Estijos notari išlaiko savo kaip viešosios valdžios pareigūnų statusą.

Minėtųjų teisinio reformų priežastis nebuvo ES teisė, tačiau, prieš jas priimant, buvo nuodugniai patikrinta, ar jos atitinka ES taisykles.

Suderinimo proceso pasekmių kontekste iš įstatymų, kurie susiję su notarine praktika, Prekybos kodeksas tikriausiai buvo pakeistas daugiausia. Per pastaruosius dešimt metų Prekybos kodeksas buvo keičiamas maždaug 50 kartų ir, dar daugiau, šie pakeitimai iš tikrųjų susiję su būtinybe šį kodeksą suderinti su ES įmonių teisės direktyvomis.

Minėtuojų laikotarpiu Estijos įmonių įstatymas taip pat patyrė vieną reformą, dėl kurios dabar diskutuoja ES ir kuri susijusi su direktyvoje pateikta rekomendacija įsteigti naujos formos įmonę, vadinamąją Societas Unius Personae (SUP) arba vienanarę privačią ribotos atsakomybės bendrovę.

Pagal šią rekomendaciją SUP numatyta kaip tokios formos įmonė:

- kurią galima įregistruoti elektroniniu būdu;
- kuri turi bendrą įstatų šabloną;
- kurios mažiausias reikalaujamas kapitalas yra 1 euras;

kuri numato tinkamą kreditorių apsaugą.

Estijoje jau nuo 2007 m. sausio 1 d. galima įsteigti įmonę ją įregistruojant internetu ir naudojant standartinius įstatus. Šiuo atveju nereikia notaro, kuris įrašytų įmonę į registrą – visas procesas vyksta elektroniskai. Tuo pat metu pagal Estijos įstatymus ši supaprastinta procedūra nėra išimtinai prieinama steigiant vienanarę privačią ribotos atsakomybės bendrovę – steigėjais taip pat gali būti keli asmenys. Dėl to šiek tiek sumažėjo Estijos notarų darbo krūvis ir, mūsų nuomone, kai kuriais atvejais tai gali būti priežastis teikti klientams nepakankamas konsultacijas, dėl kurių jų žinios apie teisinius sandorio aspektus bus netinkamos. Nepaisant to, yra labai populiariu steigti įmones pagal šią procedūrą.

Nuo 2011 m. sausio 1 d. pagal Estijos įstatymus įmonės gali būti steigiamos neapmokant akcinio kapitalo. Vis dėlto šios įmonės neturi teisės patvirtinti 1 euro akcinio kapitalo – joms vis tiek taikomi įprasti minimalaus 2500 eurų kapitalo reikalavimai

ir neapmokėtas kapitalas įrašomas į buhalterines knygas kaip akcininko skola įmonei.

Vienas paskutinių įstatymų pakeitimų, susijusių su Estijos notarų kompetencijomis, buvo Civilinės partnerystės įstatymo priėmimas 2014 m. spalio 9 d. Įstatymas nustato nuo lyties nepriklausančias taisykles dėl nuolatinių kartu gyvenančių partnerių santykių arba civilinės partnerystės įregistravimo. Todėl tos pačios lyties poros galės įregistruoti savo santykius ir gauti šių santykių teisinę apsaugą atsižvelgiant į įstatymo nuostatas. Teisė tvirtinti civilinės partnerystės sutarčių tikrumą suteikta notarams, kuriems tikriausiai taip pat bus leista daryti atitinkamus įrašus Gyventojų registre. Šis įstatymas įsigalios nuo 2016 m. sausio 1 d. ir reikės nemažai susijusių teisės aktų pataisų, kad jį būtų galima taikyti.

Estijos narystės ES laikotarpiu notarinė praktika Estijoje buvo reformuota dar vienu svarbiu aspektu. Nuo 2007 m. visi oficialūs notariniai veiksmai, įskaitant dokumentų parengimą ir informacijos perdavimą bei patikrinimą, vykdomi elektroninėje informacijos sistemoje „E. notaras“, kuri pasiekiamą internetu. Ši sistema tiesiogiai sujungta su 16 nacionalinių registrų. Dėl to galima realiu laiku tikrinti į registrus įrašytą informaciją ir taip pat siųsti registrams informaciją apie asmenų teisių ir pareigų pasikeitimus. Nejmanoma pervertinti „E. notaras“ sistemos svarbos garantuojant teisinį tikrumą privatinės teisės sandoriuose, nes informacija tikrinama ir siunčiama realiu laiku. Todėl labai sumažėja piktnaudžiavimo rizika ir užtikrinama, kad notariniuose dokumentuose bus naudojama tiksli informacija.

Kalbant apie ES įtaką šiam procesui, svarbiausias poveikis, be abejo, yra ES finansavimas šios sistemos plėtojimui. Todėl sistemos „E. notaras“ įdiegimo antras etapas („E. notaras 2“) buvo finansuojamas iš Europos regioninės plėtros fondo.

„E. notaras 2“ tikslas buvo pasiekti, kad klientai turėtų nuolatinę, saugią ir nemokamą elektroninę prieigą prie notarų įformintų dokumentų. Ši galimybė atsirado viešajame portale, kuriame kiekviena prie dokumento šiame portale prisijungusi šalis (naudodama elektroninę identifikacijos kortelę ir atitinkamą skaitmeninį parašą) gali jį atsisiųsti ir siųsti. Ši paslauga klientams nemokama. Iš esmės ši programa kiekvienam klientui garantuoja jų skaitmeninį notarinių dokumentų archyvą.

Šiuo metu Notarų rūmai rengia sistemos „E. notaras“ trečią etapą, kuris skirtas padaryti sistemą patogiai naudoti klientams, kad visas keitimasis informacija, sutarčių projektų tvirtinimas ir konsultacijos prieš sutarčių sudarymą saugiai vyktų sistemoje, prie kurios klientai prisijungtų naudodami savo

identifikacinę kortelę ir skaitmeninį parašą. Taigi klientams ir notarams daugiau nereikėtų naudotis įprastu elektroniniu paštu, norint keistis sutarčių tekstų projektais ir su notariniais veiksmais susijusia informacija. Šio projekto trečio etapo tikslas – toliau stiprinti privatinės teisės sandorių teisinį tikrumą bei užtikrinti duomenų, kurie priklauso asmeninio gyvenimo ir verslo paslapčių kategorijoms, apsaugą. Ši sistema taip pat taps patogesnė naudoti, nes naudotojai galės stebėti savo sandorių parengimą ir prireikus patogiai daryti papildymus bei pakeitimus. Be viso kito, pagerės visuomenės žinios apie atitinkamus teisinius reikalavimus, nes sandorio šalis galės peržvelgti teisinius sandorio aspektus, kai jis bus rengiamas. Kai šis naujas papildymas įsigalios, turėtų tapti lengviau elektroniniu būdu užsiregistruoti vizitams pas notarą. Norėdami finansuoti šį projektą, ketiname pasinaudoti galimybėmis, kurias teikia įvairios ES finansavimo priemonės.

2. Užsienio teisės taikymas

Notarinėje praktikoje klausimai dėl užsienio teisės taikymo visų pirmą kyla paveldėjimo bylose, sandoriuose, kurie susiję su situoktinių turto santykiais, ir tam tikru mastu įmonių teisėje.

Viena didžiausių notarų oficialaus darbo sričių, kurioje taikoma užsienio teisė, neabejotinai yra paveldėjimo klausimai. Nuo 2015 m. rugpjūčio 17 d. visoje Europos Sąjungoje įsigalios Europos paveldėjimo reglamentas. Pagal šį reglamentą kompetentingi pareigūnai, kuriems valstybės narės suteikė teisę išduoti paveldėjimo liudijimus bei taikyti jurisdikcijos taisykles, turi nustatyti taikomą teisę. Estijoje atitinkama teisė tikriausiai ir toliau priklausys notarams.

Estijos notarams taip pat reikia nustatyti užsienio teisės turinį dėl situoktinių turto santykių, kai notari turi patvirtinti užsienio piliečių ar asmenų, kurie sudarė vedybų sutartį užsienio jurisdikcijoje, disponavimo turto tikrumą.

Taip pat gali reikėti nustatyti užsienio taisyklių turinį dėl įvairių globos ar patikėto turto saugojimo susitarimų, kad būtų galima išsiaiškinti, ar reikia išankstinio sutikimo sandoriams, susijusiems su globotinio turtu, ir kiemo sutikimo reikia, arba įmonių teisės klausimuose, pavyzdžiui, patikrinti atstovavimo įgaliojimų buvimą.

Užsienio teisės turinio nustatymas yra rimčiausia kliūtis tarptautiniuose sandoriuose ir kol kas čia nėra pasiūlyta jokie priimtino sprendimo. Įstatymas leidžia teikti pagalbos prašymus per Teisingumo arba Užsienio reikalų ministerijas. Tačiau atitinka-

mos užklauso dažnai yra beprasmiškos, nes dažniausiai būna taip, kad paskirties jurisdikcijos pareigūnai neprivalo atsakyti, todėl dažnai paraiškos autoriui patariama kreiptis į tokius vietinius teisės ekspertus, kaip vietinės advokatų kontoros. Dėl to užsienio teisės turinio nustatymo procedūra tampa sudėtinga ir brangi.

Paaikškėjo, kad šiuose reikaluose padeda asmeniniai kontaktai, tačiau šalių, kurių taisykles gali reikėti taikyti oficialiems veiksams, sąrašas ilgėja ir reikiama sprendimai gali tapti labai sudėtingi.

Spręsti šį reikalą gali būti lengviau, jei bus įsteigtos pagalbinės interneto svetainės – bent jau ES viduje, kuriose būtų aiškinami mažiausiai bendrieji teisės principai, ir bus atnaujinti bei išplėsti esami informacijos šaltiniai, nes yra įvairių ES duomenų bazių (pavyzdžiui, svetainė „e. teisingumas“, Europos Sąjungos notarų tarnybos (CNUe) ir Europos notarų tinklo (ENN) paveldėjimo ir šeimos teisės svetainės bei kt.).

3. Notarų profesijos reguliavimas

Trečias ir paskutinis mano prezentacijoje nagrinėjamas aspektas susijęs su Estijos įstojimo į ES povei-

kiu notarų oficialių veiksmų taisyklėms.

Pirmas ir svarbiausias pokytis, kurį atnešė mūsų įstojimas į ES, buvo Estijos pilietybės reikalavimo panaikinimas. Nors iki 2008 m. tik Estijos piliečiai galėjo būti skiriami notariais Estijoje, nuo 2008 m. birželio 10 d. tapti notariais taip pat turi teisę kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai. Tai reiškia, kad 2010 m. gegužės mėn. Europos Teisingumo Teismo sprendimai, kuriais šis teismas nutarė, kad reikalavimas, jog notariai turi būti savo valstybės narės piliečiai, prieštarauja ES teisei, neturėjo tiesioginio poveikio Estijai. Estijos vyriausybė taip pat išreiškė liberalų požiūrį į numatomus direktyvos dėl abipusio profesinės kvalifikacijos pripažinimo pakeitimus. Kadangi notariai galiausiai buvo neįtraukti į šios direktyvos taikymo sritį, nebuvo reikalo keisti įstatymo šiuo atžvilgiu ir Estija neketino bei, kiek Notarų rūmams yra žinoma, neketina priimti jokių specialių taisyklių, kad užtikrintų supaprastintą ar automatinį užsienio šalių notarų kvalifikacijos pripažinimą.

Nepaisant įstatymo pakeitimo dėl pilietybės reikalavimo ir liberalaus vyriausybės požiūrio į minėtąją direktyvą, oficiali Estijos pozicija tebėra ta, kad notaras – tai viešosios valdžios pareigūnas. ■

Baltijos šalių notariatų Trišalė taryba posėdžiavo Vilniuje. Estijos notarų delegacija.

Tomasz Janik

Lenkijos notarų rūmų prezidentas

LENKIJOS PATIRTIS EUROPOS SAJUNGOJE IR NARYSTĖS ES POVEIKIS LENKIJOS NOTARŲ DARBUI

Norėčiau padėkoti Lietuvos notariatui, ypač Lietuvos notarų rūmų prezidentui ponui Mariui Stračkaitiui, kad pakvietė mane į šią konferenciją ir suteikė progą pasidalinti savo patirtimi po Lenkijos įstojimo į Europos Sąjungą (ES) ir ypač pakalbėti apie tai, kokią poveikį šis istorinės svarbos įvykis daro Lenkijos notarų darbui.

Nėra abejonių, kad Lenkijos įstojimas į ES 2004 m. gegužės mėn. buvo istorinės svarbos įvykis Lenkijos piliečiams. Vien tik imant plačiai suprantamą teisingumo sritį, mes susidūrėme su epochinės svarbos iššūkiais.

Lenkijai siekiant įstoti į ES, Lenkijos nacionalinė notarų taryba dėjo visas pastangas, kad užmegztų ryšius su Europos Sąjungos notarų taryba (CNUE), ir pirmųjų vaisių sulaukėme jau 2003 m., kai tapome CNUE nariu stebėtoju. Beveik tuo pačiu metu, kai mūsų šalis įstojo į ES, Lenkijos notarų profesinė organizacija tapo CNUE tikroju nariu. Nuo to laiko atliekame koordinuotus veiksmus, kad sustiprintume civilinės teisės notariato padėtį Europoje.

Lenkijos notariato vadovams šalies įstojimas į ES visų pirma reiškė, kad reikia laipsniškai keisti požiūrį ir pritaikyti užduotis, kurias siekiame įgyvendinti, platesniu Europos mastu. Skirtingos teisinės sistemos įvairiose valstybėse narėse yra didžiausia problema, su kuria iki

šiandien susiduria įvairūs Bendrijos teisės aktų leidėjai ir profesionalūs teisininkai. Bendrų Europos reglamentų parengimas ir jų tolesnis įgyvendinimas nacionalinėse teisinėse sistemose – tai iššūkiai, su kuriais šiandien tenka susidurti vieningos Europos notarams. Lenkijos notariato narystė CNUE turėtų pasitarnauti šiam pagrindiniam tikslui. Tai tikslas, kuris ne tik lemia CNUE darbą, bet taip pat ir visų notarų profesinių organizacijų veiklą ES valstybėse narėse. Mūsų pareiga yra nustatyti tokias sąlygas ir teisinės sistemas, kurios, remiantis šimtametėmis tradicijomis, garantuotų stiprų civilinės teisės notariatą Europoje, nes esame įsitikinę, jog toks notariatas labai reikalingas, norint užtikrinti ES teisinį saugumą. Todėl Lenkijos notariatas, atsižvelgdamas į savo kuklius išteklius ir veikdamas per savo atstovus, deda visas pastangas, kad aktyviai dalyvautų darbuose, kuriuos atlieka CNUE institucijos ir įvairios darbo grupės (ypač įmonių teisės, hipotekos įstatymų, komunikacijos srityse arba pastaruoju metu Informacinių technologijų komiteto veikloje).

Kadangi esame CNUE nariai, Lenkijos notariatas galėjo pradėti sėkmingai bendradarbiauti su Europos testamentų registru tinklo asociacija. 2011 m. savo iniciatyva ir lėšomis Lenkijos notariatas įsteigė **Notarinį testamentų registrą**. Todėl tai ne valstybinis, o privatus registras ir įrašai jame priklauso nuo testatoriaus valios. Tačiau iki šiol įregistruotų testamentų skaičius (daugiau kaip 80 tūkst. per 3 metus) rodo, kad Lenkijos visuo-

Pranešimas perskaitytas Vilniuje 2014 metų spalio 20 d. vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, skirtoje nepriklausomos Lietuvos notariato 95-mečiui.

menė labai domisi šia priemone. Šis registras atitinka visus Bazelio konvencijos dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo reikalavimus ir dėl to, jau praėjus metams po jo įsteigimo, buvo sujungtas su Europos testamentų registru tinklu.

Žvelgiant į Lenkijos įstojimą į ES poveikį iš platesnės perspektyvos, pirmiausia reikia paminėti tas Europos iniciatyvas, kurias visiškai remia Lenkijos notariatas ir kurias laikome svarbiu žingsniu link visų ES piliečių Europos sukūrimo. Šioms iniciatyvoms neabejotinai priklauso Europos paveldėjimo reglamentas, kuris įsigalios kitų metų rugpjūčio mėn. Iš tikrųjų ne tik Lenkijos notariatas yra tos nuomonės, kad reglamentu daromi esminiai pakeitimai jurisdikcijos ir taikomos teisės paveldėjimo byloje srityje. Vienintelė alternatyva, skirta nustatyti taikomą teisę, kuri nėra asmens nuolatinės gyvenamosios vietos šalies jo arba jos mirties metu teisė, yra vidaus teisės pasirinkimas. Tai reiškia daugiau informacijos pareigų notarams ir didesnę profesinę priežiūrą. Ilgainiui šis reglamentas prisidės prie ES valstybių narių piliečių bendrumo jausmo išugdymo. Tačiau apgailestaujame, kad kai kurios valstybės narės atsisakė šio reglamento. Be to, norėčiau pabrėžti, kad mūsų šalies atveju dėl Paveldėjimo reglamento Lenkijos notariai tikriausiai įgis naują teisę, t. y. teisę išduoti Europos paveldėjimo liudijimus (alternatyva teismams).

Labai viliousi, kad dėl bendrų paveldėjimo taisyklių suintensyvės Europos notarų veiksmai, skirti įsteigti ir sujungti notarinis registrus. Atkreipkite dėmesį, kad Europos notariatų bendradarbiavimas tampa vis efektyvesnis ir atneša apčiuopiamą naudą visiems ES piliečiams.

Lenkijos notariatas žino tai, kad ES reglamentų įtaka kasdieniam Europos Sąjungos piliečių gyvenimui, o kartu ir notarų darbui auga. To pavyzdys gali būti Lenkijoje įgyvendinta kovos su pinigų plovimu ir terorizmo finansavimu sistema. Štai kodėl mes atidžiai stebime darbą, atliekamą su **Ketvirtąja direktyva dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui**.

Todėl norėčiau pabrėžti, kad kol kas Lenkijos notariatas patyrė labai didelį, bet, mūsų nuomone, nebūtinai teigiamą **Direktyvos dėl abipusio profesinės kvalifikacijos pripažinimo** poveikį. Esame įsitikinę, kad viena iš Lenkijos organizacijų nevisiškai suprato direktyvoje sprendžiamus klausimus ir susidarė situacija, kurioje Lenkijos teisingumo ministerija pasinaudojo ja savo politinėje ir populistinėje iniciatyvoje, kad panaikintų kai kurių profesijų reguliavimą (kaip minėjau savo kalbos pradžioje, mes ne per geriausiai šnekame užsienio kalbomis). Atsižvelgiant į numatomą reguliuojamų profesijų sąrašą, kurį sudarė Europos Komisija, notariai buvo įtraukti į pirmą nereguliuojamų profesijų grupę. Norėčiau jums priminti, kad notaro profesijos reguliavimo panaikinimas Lenkijoje visų pirma reiškė būsimų notarų mokymo trukmės sutrumpinimą, įskaitant vi-

sišką notarų stažuotojų dvejų metų dieninių studijų, kurios buvo praktinio mokymo dalis, panaikinimą. Kol kas negalime tiksliai įvertinti vadinamojo Reguliavimo panaikinimo įstatymo, kuris įsigaliojo praėjusių metų rugpjūčio mėn., nuostatų poveikio. Tačiau dėl jo stipriai padidėjo notarų skaičius Lenkijoje.

Vis dėlto įdomiausia, kad kartu su reguliavimo panaikinimo veiksmais, atlikdama Kvalifikacijos direktyvos pakeitimo darbą, Lenkijos vyriausybė siekė, kad notariatas nepatektų į šios direktyvos taikymo sritį. Tai taip pat buvo Lenkijos nacionalinės notarų tarybos bendradarbiavimo su Mokslo ir aukštojo mokslo ministerija bei Teisingumo ministerija (bent jau su kai kuriais jos departamentais) išdava.

Lenkijos patirtis rodo, kad Europos reglamentai gali turėti įvairų – tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį konkrečioms profesinėms grupėms ir piliečiams. Todėl visokeriopas notarų dalyvavimas ES teisės kūrimo procese nepaprastai svarbus. Lenkijos notariatas aktyviai bendradarbiauja su Lenkijos nariais Europos Parlamente ir, manau, kad visų ES valstybių narių notarų nereikia raginti daryti tą patį. Tik tokie veiksmai užtikrins, kad galėsime daryti realų poveikį parengtų reglamentų kokybei ir teisiniams saugumui Europoje.

Savo pasisakymo pabaigoje norėčiau akcentuoti, kad esame tos nuomonės, jog pasiūlymo dėl **Reglamento, kuriuo skatinamas laisvas piliečių ir įmonių judėjimas supaprastinant tam tikrų viešųjų dokumentų pripažinimą Europos Sąjungoje**, nuostatos yra rimta priežastis sunerimti. Mes turime galvoje tas nuostatas, kurios peržengia pasiūlymų, jog paprastų dokumentų, kuriais patvirtinama civilinė būklė, atveju turi būti naudojamos daugiakalbės standartinės formos visose ES valstybėse narėse, ribas. Toks supaprastinimas negali būti mums priimtinas sudėtingų dokumentų atveju, kai, pavyzdžiui, jie yra susiję su turto nuosavybe ar įmonių statusu. Lygiai taip pat mes nepritariame minčiai apriboti prisiekusiųjų vertėjų dalyvavimą tarptautinėse teismų bylose.

Mes taip pat skeptiškai žiūrime į Europos vienanarę privačią ribotos atsakomybės bendrovę, kuri būtų registruojama naudojant informacinę ir ryšių technologijų sistemoje pateiktą formą, nedalyvaujant notariui. Na, norėčiau paminėti, kad pagal Lenkijos įstatymus ribotos atsakomybės bendrovės galima registruoti internetu. Lenkijos patirtis su šia registravimo procedūra yra neigiamą – be notarų negalima patikrinti bendrovę steigiančių asmenų tapatybės, todėl lieka atviras kelias piktnaudžiavimui.

Priėmus šiuos reglamentus, gali susidaryti situacija, kurioje piliečiai turės viską daryti patys, jei jiems reikės vykdyti tarptautinius sandorius. Mūsų nuomone, tai būtų per daug ankstyvas žingsnis.

Dėkoju už Jūsų dėmesį. ■

Asel Žanabilova

Kazachstano notarų rūmų prezidentė

LIETUVOS IR KAZACHSTANO NOTARŲ BENDRADARBIAVIMO IR GEROSIOS PRAKTIKOS ĮTAKA KAZACHSTANO NOTARIATO RAIDAI

Nauji teisės iššūkiai globaliajame pasaulyje lemia, kad pagrindine kiekvienos valstybės teisinės politikos užduotimi tampa, pirma, užtikrinti valstybės teisės viršenybę, antra, kiek įmanoma sumažinti grėsmes visuomenės ir valstybės saugumui.

Šiuo metu įsitvirtino bendra pozicija, kad teisė – tai svarbus taikaus konfliktų sureguliuavimo instrumentas ir šiuolaikinėmis globalizacijos sąlygomis jos viršenybės principu negali būti abejojama.

Svarbų indėlį šioje misijoje įneša ir notariato institutas, užtikrinantis sandorių šalių saugumą.

Atsižvelgiant į įvykusį mūsų valstybės vadovo ir Europos Komisijos pirmininko susitikimą, taip pat šiomis dienomis Astanoje vykusią Vidurio Azijos ir Europos Sąjungos šalių teisingumo ministerijų konferenciją, ši konferencija Kazachstano notariatui yra svarbus įvykis plėtojant partnerystę su Europos Sąjunga bendrai ir su Lietuva, kaip teisėta ES nare.

Notarui viskas, kas susiję su neteisminiu konfliktų sprendimu, yra sudedamoji jo profesijos dalis, todėl mūsų šalių notariato bendruomenių vaidmuo stiprinant demokratiją ir užtikrinant teisės laikymąsi yra neįginčijamas.

Europos Sąjungos ir Vidurio Azijos valstybių preky-

bos ir ekonomikos bei politinių santykių vystymas skatina mūsų šalių teisinio bendradarbiavimo plėtrą.

Dabartiniame etape mes visokeriopai palaikome suderintą ir konstruktyvų dialogą ir iš esmės, pagal konferencijos rezultatus, tikimės sustiprinti tolesnį mūsų šalių notariatų bendradarbiavimą bei keistis praktika.

Šios dienos konferencijoje siūlyčiau trumpai panaagrinti du svarbiausius klausimus – pagrindinius mūsų šalių notariato sistemų skirtumus ir bendrus bruožus, taip pat pagrindinius Kazachstano ir Lietuvos notariatų institutų tarptautinio bendradarbiavimo aspektus.

Manau, kad šios konferencijos dalyviams bus įdomu sužinoti, kuo gyvena šių dienų Kazachstano notariatas, ir tai, kaip mes šiandien bendradarbiaujame su Lietuvos notarų rūmais.

Taigi, 1992 m. rugsėjo 15 d. priėmus įstatymą dėl Lietuvos Respublikos notariato, Lietuvoje pereita prie lotyniškojo notariato sistemos modelio. Jis pakeitė valstybinę notariato sistemą.

Kazachstane šalies privatus notariatas plėtojamas septyniolika metų – Notariato įstatymas buvo priimtas 1997 metais, esminiai keitimai atlikti 2011 metais.

Būtent notariato institutui mūsų šalyje skirtas vienas pagrindinių uždavinių tinkamai įgyvendinti Konstitucijos garantuojamą teisę į kvalifikuotą teisinę pagalbą.

Kartu pažymėtina, kad iki dabar įstatyme tik formaliai įtvirtintas valstybinis notariatas, be to, Kazachstane praktiškai neliko nė vieno valstybės notaro.

Pranešimas perskaitytas Vilniuje 2014 metų spalio 20 d. vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos narystė ES 10-metis: Lietuvos notariatas – tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, skirtoje nepriklausomos Lietuvos notariato 95-mečiui.

Antras esminis mūsų notariatų skirtumas tas, kad kitaip nei Lietuvoje, kurioje notarų skaičių, notarų biurų buveinių steigimo vietoę ir veiklos teritoriją reglamentuoja ir nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministras pagal jo patvirtintą Notarų gyventojams teikiamų teisinių paslaugų poreikių vertinimo metodiką, mūsų šalyje notarų skaičius nereguliuojamas. Toks reguliavimas egzistavo iki Notariato įstatymo pakeitimo.

Pažymėsiu, kad tokiam notarų skaičiaus notarų apygardose reguliavimo principo panaikinimui Kazachstano notarų bendruomenė nepritarė, nes tai lėmė nepagrįstą notarų skaičiaus didėjimą.

Šiuo metu mūsų valstybės sostinėje Astanoje vienam notarui tenka 1200 gyventojų, o Almatoje, didžiausiame Kazachstano mieste, – 1800, o pagal lotyniškojo tipo notariato standartą vienam notarui turi būti priskiriama 20–25 tūkstančiai gyventojų.

Be to, kiek man žinoma, Lietuvoje pirmiau nurodytoje metodikoje sakoma, kad notaras gali aptarnauti ne mažiau kaip 10 000 ir ne daugiau kaip 15 000 gyventojų.

Deja, bet tokios galiojančio Kazachstano įstatymo realijos, tačiau mes tikimės būti išgirsti įstatymų leidėjų ir tęsiami darbą šia kryptimi...

Kazachstane, kaip ir Lietuvoje, notarų rūmų veiklą koordinuoja centrinė institucija – Respublikiniai notarų rūmai, veikiantys pagal įstatus.

Notarui keliami atitinkami reikalavimai – kaip ir daugelyje šalių – dėl išsilavinimo (kvalifikacijos), darbo pagal teisės specialybę stažo, privalomų stažuotčių, kvalifikacijos egzaminų dėl teisės vertis notaro veikla.

Kazachstane, kaip ir Lietuvoje, notaras privalo būti notarų rūmų narys, turėti civilinės atsakomybės draudimą, jam taikomas visiškos materialinės atsakomybės principas.

Tačiau, kitaip nei Lietuvoje, kurioje nuo 2003 metų įvestas bendras civilinės atsakomybės draudimas, Kazachstane kiekvienas notaras civilinės atsakomybės draudimu draudžiasi savarankiškai individualiu pagrindu. Nors būtina pažymėti, kad Kazachstano teisingumo ministerija, atsižvelgdama, kad notarų kolektyvinis civilinės ir teisinės atsakomybės draudimas labai padidina kiekvieno notaro suinteresuotumą kolegų kvalifikacija ir etiškumu bei stiprina drausmę ir korporatyvinę kontrolę, pateikė pasiūlymą įstatymais įtvirtinti ne tik individualų, bet ir kolektyvinį draudimą.

Valstybinė kontrolė Kazachstane yra išimtinė teisingumo institucijų teisė ir vykdoma pagal valstybinės kontrolės ir priežiūros įstatymą, nustatantį rizikos lygį, priklausomai nuo šio lygio, notarų patikrų dėl jų laikymosi įstatymų atliekant notarinius veiksmus periodiškumą.

Apibendrinama tai, kas buvo pasakyta aukščiau, turiu pažymėti, kad Kazachstano notarų bendruomenė pasirengusi nuosekliai eiti savo nusibrėžta linija siekdama priartinti nacionalinį notariato modelį prie lotyniš-

kojo tipo modelio.

Todėl mes, rengdami mūsų notariato plėtros koncepciją, planuojame atsižvelgti į paskutines Tarptautinės notariato sąjungos rekomendacijas, kurias gavome šiai sąjungai praėjusių metų rugsėjo mėnesį atlikus dar vieną Kazachstano notariato patikrinimą, ar šis atitinka tarptautinius standartus.

Dėl antrojo klausimo, t. y. mūsų šalių notariatų tarpusavio ryšių plėtros ir tolesnio bendradarbiavimo.

Šiuolaikiniame pasaulyje vis dažniau tenka susidurti su tarptautinės privatinės teisės klausimais, susijusiais su šeimos teise ir paveldėjimu. Atsižvelgiant į tai, kad skirtingose valstybėse, įskaitant ir Europos Sąjungos valstybėse, egzistuoja savos senos kultūrinės ir socialinės tradicijos, turinčios įtakos įstatymams, reguliuojantiems šeimos arba paveldėjimo santykius, kyla praktinių problemų: kokią teisę taikyti, kokių užsienio valstybių dokumentų reikalauti, kaip perduoti dokumentus ir pan.

Be to, būtina pažymėti, kad teisės derinimas, nors ir iš dalies, šiuo atveju nepadės – suderinti skirtingų šalių materialinę teisę praktiškai neįmanoma, nes egzistuoja ir turi egzistuoti galimybė pasirinkti nurodytiems santykiams taikomą teisę.

Todėl mus ypač domina toks svarbus žingsnis, kuriam pritarė Europos Komisijos teisingumo, laisvės ir saugumo generalinis direktoratas, kaip Europos Sąjungos notariatų, kurie savo šalyse tvarko paveldėjimo registrus, tinklo sukūrimas. Tokia iniciatyva neabejotinai pagreitins paveldėjimo teisės plėtrą Europos Sąjungoje. Ir ši patirtis, suprantama, praktiniu požiūriu mums yra labai įdomi.

Be to, mes taip pat suinteresuoti perimti Lietuvos notarų profesinės kvalifikacijos kėlimo patirtį. Šio mėnesio pradžioje vykusiame Kazachstano teritorinių notarų rūmų atstovų suvažiavime buvo priimtas sprendimas vienų iš regioninių notarų rūmų bazėje įgyvendinti bandomąjį šios praktikos diegimo projektą.

Mes tikimės, kad per pastaruosius kelerius metus susiklostę šilti santykiai su Lietuvos notariatu, tai sakau neperdėdama, ir toliau bus plėtojami, esame pasirengę organizuoti dvišales priemones (pasirašyti bendradarbiavimo susitarimą) – labai tikimės ir Lietuvos mokslininkų bei notarų praktikų pagalbos organizuojant profesionalius Kazachstano notarų mokymus ir keitimąsi patirtimi.

Taigi, apibendrinama tai, kas buvo pasakyta, dar kartą patvirtinu – planų ateičiai turime daug ir didelių. Baigdamą savo trumpą pranešimą norėčiau dar kartą pasveikinti notarus ir visus Lietuvos piliečius, balsavusius už Europos Sąjungą, su plačiai švenčiamu narystės ES dešimtmečiu, kuris patvirtina, kad prieš dešimt metų nepriklausomos Lietuvos padarytas pasirinkimas siekiant užtikrinti taiką ir stabilumą savo šalyje ir visoje Europoje buvo teisingas! ■

Prof., habil. dr. Gintaras Švedas Vilniaus universiteto Baudžiamosios
justicijos katedros vedėjas**Doc., dr. Remigijus Merkevičius**Vilniaus universiteto Baudžiamosios
justicijos katedra**Dr. Paulius Veršekys**Vilniaus universiteto Baudžiamosios
justicijos katedra

NOTARAS IR BAUDŽIAMOJI JUSTICIJA

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad „valstybė savo funkcijas gali vykdyti ne tik per atitinkamų institucijų sistemą, apimančią valstybės ir savivaldybių institucijas (kaip ji paprastai daro), bet ir – tam tikra apimtimi – per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas arba kurios tam tikromis įstatymuose apibrėžtomis formomis ir būdais dalyvauja vykdant valstybės funkcijas“¹. Būtent tokia ne valstybės institucija ir yra notaras. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810) (toliau – Notariato įstatymas) 2 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad notaras – tai valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis Notariato įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaras, atlikdamas savo funkcijas ir vykdydamas įgaliojimus, yra nepriklausomas nuo valdžios institucijų įtakos ir paklūsta tik įstatymui. Ši Notariato įstatymo nuostata ne tik suteikia notarui nepriklausomumo garantiją, bet ir įpareigoja jį elgtis išimtinai laikantis įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų. Minėtas įpareigojimas kartu su notarų atliekamų notarinių veiksmų pobūdžiu lemia, kad notaro veikla susijusi su

didesne rizika ir atsakomybe. Atsakomybė, remiantis teisės teorijos mokslo postulatais, – tai pareiga veikti pagal pageidautino visuomenėje elgesio modelį ir pareiga atsakyti už savo veiksmų padarinius². Teisės teorijoje išskiriamos įvairios teisinės atsakomybės rūšys, tarp kurių notarui aktualiausias yra civilinė, drausminė, administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. Pastebėtina, jog notaro teisinės atsakomybės prigimtis yra ypatinga, ją nulemia specifinis šio valstybės įgalioto asmens teisinis statusas ir siekis „užtikrinti maksimalų notaro, kaip valstybės įgalioto profesionalo, atidumą veiksmingai vykdant jam priskirtas funkcijas“³.

Šiame straipsnyje plačiau bus analizuojami notaro baudžiamosios atsakomybės ir galimo jo statuso baudžiamajame procese aspektai.

I. Notaras ir baudžiamoji teisė

1.1. Baudžiamosios atsakomybės reikšmė notarams

Baudžiamoji atsakomybė yra pati griežčiausia teisinės atsakomybės rūšis, taikoma tik kaip kraštutinė

1 Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimą byloje Nr. 16/08.

2 L. Baublys et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius, 2010, p. 340.

3 A. Abramavičius et al. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius, 2011, p. 650.

priemonė (*ultima ratio*). Be to, notarui turėtų būti aktualu ir tai, kad baudžiamoji atsakomybė yra ne tik griežčiausia, bet ir ta atsakomybės rūšis, kurios taikymas paprastai užkerta tolesnį notaro teisinės karjeros kelią. Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies punkte numatyta, kad „notaro įsigaliojimai pasibaigia, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, kuriuo notaras nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas“. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Notariato įstatymo 3 straipsnio 3 dalies 1 punkte dėl naujų notarų skyrimo: „Asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas notaru, jeigu jis teistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas.“

Nusikalstama veika – tai sąmoninga ir valinga, pavojinga ir priešinga teisei veika, pasireiškianti veikimu arba neveikimu⁴. Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741) (toliau – BK) 10 ir 11 straipsniais, visos nusikalstamos veikos yra skirstomos į nusikaltimus (už jų padarymą baudžiamajame įstatyme turi būti numatyta laisvės atėmimo bausmė) ir baudžiamuosius nusižengimus (už jų padarymą nėra numatyta laisvės atėmimo bausmė, išskyrus areštą). Pagal kaltės formą visi nusikaltimai skirstomi į tyčinius ir neatsargius. Tuo tarpu tyčiniai nusikaltimai, atsižvelgiant į jų sankcijoje numatytą terminuoto laisvės atėmimo bausmės dydį, klasifikuojami į keturias atskiras kategorijas: *nesunkūs nusikaltimai* (didžiausia laisvės atėmimo bausmė sankcijoje neviršija 3 metų), *apsunkiniai nusikaltimai* (didžiausia laisvės atėmimo bausmė sankcijoje viršija 3 metus, bet neviršija 6 metų), *sunkūs nusikaltimai* (didžiausia laisvės atėmimo bausmė sankcijoje viršija 6 metus, bet neviršija 10 metų) ir *labai sunkūs nusikaltimai* (didžiausia laisvės atėmimo bausmė sankcijoje viršija 10 metų). Atsižvelgiant į tokį teisinį reglamentavimą, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo padarymo faktas absoliučiai eliminuoja galimybę asmeniui kandidatuoti į notarus ar tęsti notaro veiklą, o neatsargus, nesunkus ar apysunkis tyčinis nusikaltimas⁵ riboja šias teises terminuotai (šis terminas priklauso nuo teistumo trukmės). Teistumo trukmė susieta su paskirta baudžiamąja priemone (pavyzdžiui, bausmės vykdymo atidėjimu) arba nusikaltimų rūšimi pagal sunkumą. Remiantis BK 97 straipsnio 3 dalimi, asmuo, kuriam bausmės vykdymas atidėtas, teistumą turi bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu. Nuteistas už neatsargų nusikaltimą asmuo

teistumą turi bausmės atlikimo laikotarpiu, o asmuo, nuteistas už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą ir realiai atlikęs paskirtą bausmę, – bausmės atlikimo laikotarpiu ir trejus metus po bausmės atlikimo (arba atleidimo nuo jo).

Lietuvoje notariatai vykdo viešojo pobūdžio funkcijas, tačiau nėra valstybės (ar savivaldybės) tarnautojai – jie verčiasi savarankiška profesine veikla, o jų funkcijas, kitą veiklą bei įgaliojimus apibrėžia įstatymai⁶. Kita vertus, būtina akcentuoti, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo kontekste notaro teisinis statusas iš esmės modifikuojasi – už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, remiantis Notariato įstatymo 16 straipsnio 2 dalimi, Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas⁷. Paminėtasis aspektas ne tik pagrindžia notaro baudžiamosios atsakomybės tyrimo aktualumą, bet ir nulemia notaro kaip specialaus subjekto (t. y. fizinio asmens, kuris be pagrindinių požymių – amžiaus ir pakaltinamumo, turi papildomus, būtinus konkrečiai nusikaltimo sudėčiai požymius, numatytus BK Specialiosios dalies straipsnių dispozicijose)⁸ statusą nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams sudėtyse.

Pastebėtina, jog Notariato įstatymo 6 straipsnio 2 dalis nustato, kad notaro darbo vieta yra notaro biuras⁹. Atsižvelgiant į Notariato įstatymo nuostata, pagal kurią notaro biuras nėra civilinių teisinių santykių, įskaitant ir komercinę ūkinę veiklą, subjektas, galima daryti išvadą, jog notarų biuras negalėtų būti ir baudžiamosios atsakomybės subjektu pagal BK 20 straipsnį¹⁰.

1.2. Notaras kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams specialus subjektas

BK XXXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“

4 Žr. pvz.: A. Abramavičius et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius, 2004, p. 86–87.

5 Baudžiamasis nusižengimas, remiantis BK 97 straipsnio 1 dalimi, neužtraukia teistumo.

6 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimą byloje Nr. 16/08.

7 Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimą byloje Nr. 16/08; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1997 m. balandžio 16 d. konsultaciją Nr. B3-41 // Teismų praktika, 1997, p. 7.

8 V. Pavilonis et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius, 1998, p. 193.

9 Plačiau apie reikalavimus notarų biurui žr. *Notariato teisė*. Klaipėda, 2014, p. 75–77.

10 Plačiau apie juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę žr. G. Švedas *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje*, in: *Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksui – 10 metų*. Vilnius, 2011, p. 91–108.

įtvirtinti šeši straipsniai, aprašantys nusikalstamų veikų sudėtis ir numatantys sankcijas už jas: kyšininkavimas (BK 225 str.); prekyba poveikiu (BK 226 str.); papirkimas (BK 227 str.); piktnaudžiavimas (BK 228 str.); neteisėtas teisių į daiktą įregistravimas (BK 228¹ str.); tarnybos pareigų neatlikimas (BK 229 str.). Tuo tarpu BK 230 straipsnis skirtas išaiškinti šiame BK skyriuje vartojamas sąvokas.

BK 230 straipsnio 1 dalyje apibrėžta, kas BK XXXIII skyriuje yra laikomas „valstybės tarnautoju“: „Šiame skyriuje nurodyti valstybės tarnautojai yra valstybės politikai, valstybės pareigūnai, teisėjai, valstybės tarnautojai pagal Valstybės tarnybos įstatymą ir kiti asmenys, kurie, dirbdami ar kitais įstatyme numatytais pagrindais eidami pareigas valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose, atlieka valdžios atstovo funkcijas arba turi administracinius įgaliojimus, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas.“ Tuo tarpu šio straipsnio 2 ir 3 dalyse išaiškinta, kokie asmenys prilyginami valstybės tarnautojams nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams bylose: „Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, turintis atitinkamus įgaliojimus užsienio valstybės ar Europos Sąjungos institucijoje ar įstaigoje, tarptautinėje viešojoje organizacijoje arba tarptautinėje ar Europos Sąjungos teisminėje institucijoje, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas. Be to, valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba arba kitais įstatyme numatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiame juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas, taip pat arbitras arba prisiekusysis.“

Sprendžiant, ar asmuo yra valstybės tarnautojas arba jam prilygintas asmuo, nustatant asmens įgaliojimus ir jų pobūdį remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais, kitais teisės aktais, Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Europos Sąjungos teisės aktais ir Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis¹¹. Baudžiamosios teisės doktrinoje¹² ir teismų praktikoje¹³ notaras BK XXXIII skyriaus prasme priskiriamas „valstybės tarnautojui prilyginamų asmenų“ kategorijai kaip asmuo, kuris verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus.

Teismų praktikoje bylos dėl notarų galimai padarytų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams nėra dažnos, nors pavyzdžių yra. Paprastai notarų padarytos nusikalstamos veikos kvalifikuojamos kaip piktnaudžiavimas pagal BK 228 straipsnį¹⁴ ar tarnybos pareigų neatlikimas pagal BK 229 straipsnį¹⁵. Esminis šių nusikaltimų sudėčių skirtumas slypi subjektyviojoje pusėje – piktnaudžiavimas gali būti padaromas tik tyčia, tuo tarpu tarnybos pareigų neatlikimas – tik dėl neatsargumo¹⁶. Be to, kvalifikuotai piktnaudžiavimo sudėčiai būdingas ir specialusis tikslas – siekis gauti turčinės ar kitokios asmeninės naudos. Manytina, kad būtent subjektyviosios pusės ypatumai nulemia skirtingą šių nusikalstamų veikų pavojingumą, o kartu ir sankcijos dydį: piktnaudžiavimo pagrindinės sudėties sankcija – iki penkerių metų laisvės atėmimo (alternatyvios baumės – bauda arba areštas); piktnaudžiavimo kvalifikuotos sudėties – iki septynerių metų laisvės atėmimo¹⁷ (alternatyva – bauda); tuo tarpu tarnybos pareigų neatlikimo sudėties – iki dvejų metų laisvės atėmimo (alternatyvos – bauda arba areštas).

Analizuojant piktnaudžiavimo ir tarnybos pareigų neatlikimo nusikaltimų objektyviają pusę, pastebėtina, kad abi sudėties yra materialiosios, t. y. siejamos ne tik su veikos, bet ir padarinių požymiu. Be to, būtent padarinių požymio („didelė žala valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui“) įrodinėjime atsiskleidžia didžiausia šių sudėčių inkriminavimo problematika¹⁸. Pažymėtina, kad „didelės žalos“ padarinių požymis apima tiek turčinę, tiek neturčinio pobūdžio žalą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) atsiskleidžia, kad tai yra „vertinamasis požymis“¹⁹ – kiekvienu atveju nustatomas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, t. y. į žalos pobūdį, kokiais teisės aktais ginami interesai pažeisti, nukentėjusiųjų skaičių, nusikalstamos veikos lai-

11 Plačiau žr. J. Prapiestis et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius, 2010, p. 228–230.

12 A. Gutasukas *Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai* // *Notariatas*, 2012, Nr. 3, p. 83.

13 Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-809/2003 // *Teismų praktika*, 2003, Nr. 20; taip pat Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 22 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-303/2013.

14 Žr., pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-407/2009.

15 Žr., pvz.: Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 22 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-303/2013.

16 A. Gutasukas *Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai* // *Notariatas*, 2012, Nr. 3, p. 84, 86.

17 Kvalifikuotas piktnaudžiavimas yra sunkus nusikaltimas.

18 L. Pakštaitis pastebi, kad „[...] šį požymį įrodinėti keblu, o kai kuriais atvejais – ne visiškai pagrįsta. Didelė žala – vertinamasis požymis, kurio supratimas priklauso nuo normos taikytojo. Dėl šių priežasčių kai kurios veikos lieka už baudžiamosios atsakomybės ribų, nors taip neturėtų būti“ [L. Pakštaitis *Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos* // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 7 (85), p. 95].

19 „Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis“ – tai baudžiamajame įstatyme ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone“ [P. Veršėkys *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2013, p. 301].

ką, trukmę, kaltininko einamų pareigų svarbą ir pan.²⁰. Sprendžiant klausimą, ar turtinė žala yra didelė, atsižvelgiama ne tik į žalos pinigines išraiškas dydį²¹, bet ir į tai, kiek ji reikšminga tokią žalą patyrusiam asmeniui (pavyzdžiui, nukentėjusiajam, kurio materialinė padėtis yra sunki, didelė žala pripažįstama ir tokia žala, kuri pagal jos piniginę išraišką nėra didelė)²². Neturtinio pobūdžio žala paprastai pripažįstama didele, jeigu ji patiriama dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimo arba kai piktnaudžiaujant tarnyba padaromos dar ir kitos nusikalstamos veikos. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimas, valstybės tarnybos autoriteto sumenkimas ar kiti esmingai žalingi padariniai paprastai pripažįstami didele žala ne tik tarnybai ar asmeniui, bet ir valstybei²³.

Svarbu bent abstrakčiai suvokti „didelės žalos valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui“ vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijus, nes remiantis šiuo abstraktaus pavidalo požymiu atribojama baudžiamoji atsakomybė nuo drausminės²⁴. Pateiktina keletas pavyzdžių, kai nesant „didelės žalos valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui“ požymio notariatai išteisingai dėl piktnaudžiavimo ar tarnybos pareigų neatlikimo. Vienoje byloje²⁵ notarė D. M. kaltinta pagal BK 229 straipsnį tuo, kad netinkamai atliko savo pareigas (t. y. kaltinama pažeidusi Notariatai įstatymo 30 straipsnio nuostatas „notarai privalo išaiškinti atliekamų notariatinių veiksmų prasmę ir pasekmes asmenims, kurie nori juos atlikti“), taip diskreditavo valstybės tarnautojo vardą, sumenkino notaro, kaip valstybės įgalioto asmens, autoritetą, dėl ko buvo padaryta didelė žala valstybės interesams, taip pat bankui bei atskiriems fiziniams asmenims (būtų pirkėjams). Vis dėlto, teismas sprendime konstatavo, kad „didelės žalos padarymas valstybei, kaltinamajai D. M. inkriminuotas netinkamai. Vien tik deklaratyvių teiginių, kad netinkamai atlikda-

ma savo pareigas kaltinamoji D. M. diskreditavo valstybės tarnautojo vardą, sumenkino notaro, kaip valstybės įgalioto asmens, autoritetą, tokie išvadai pagrįsti nepakanka. Teismas pastebėjo, kad pareigūnas, neatlikdamas savo pareigų, o šiuo konkrečiu atveju netinkamai jas atlikdamas, visada diskredituoja pareigūno vardą. Tačiau ne bet koks pareigūno vardo diskreditavimas gali būti vertinamas kaip didelė žala valstybei. Didelės žalos požymis šiuo atveju turi būti nustatomas vertinant bylos aplinkybių visumą. Todėl didelė žala valstybei galėtų būti konstatuojama tik nustačius, kad dėl valstybės tarnautojo ar jam prilyginamo asmens poelgio sutriko normali valstybės institucijų veikla, buvo sudarytos sąlygos kitiems asmenims atlikti neteisėtus veiksmus, pažeisti daugelio žmonių interesai, pakirstas pasitikėjimas valstybės valdymo tvarka ir pan. Tačiau tokių faktų byloje nenustatyta“.

Kitoje byloje²⁶ notarė V. P. pagal BK 228 straipsnio 1 dalį buvo kaltinama tuo, kad ji, viršydama savo įgaliojimus, pažeidė Notariatai įstatymo 31 straipsnio reikalavimus („atlikdamas notariatus veiksmus notaras nustato asmens tapatybę pagal pateiktą asmens tapatybės kortelę arba kitą asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, kuriame yra asmens kodas ir nuotrauka, bei įsitikina fiziniu asmenų veiksnumu“), t. y., nesant akivaizdoje įgaliojančio asmens, R. V. ir R. V. įgaliojime, išduotame R. D., išbraukė žodį „neapibrėžtam“ ir įrašė žodžius „dvejų metų“. Įrašą V. P. patvirtino savo parašais ir notarų biuro antspaudais bei perdavė įgaliojimą R. D. Šį įgaliojimą panaudojus sudarant pirkimo-pardavimo sutartį, priešingą įgaliojotų interesams (R. V. ir R. V. priklausančių pastatą parduodant V. C.), R. V. ir R. V. patyrė didelę 88 500 Lt turtinę žalą. Taip V. P. diskreditavo notariatai, kaip valstybės institucijos, autoritetą ir padarė didelę žalą valstybei. Vis dėlto, LAT konstatavo, kad „ištaisydama įgaliojimą (sukonkretinant jo galiojimo terminą) ne įgaliojančio asmens akivaizdoje, notarė pažeidė Notariatai įstatymo reikalavimus, tačiau teismas tinkamai įvertino šį pažeidimą kaip neperžengiantį drausminio nusizengimo ribų. Ši išvada yra pagrįsta, nes nepasitvirtino esminės kaltinimo aplinkybės, jog kaltinamosios veiksmai, ištaisant įgaliojimą ir tvirtinant pastato pirkimo-pardavimo sandorį, būtų atlikti priešingai įgaliojotų valiai, ir kad dėl šių veiksmų šie būtų patyrę žalos“.

Pastebėtina, kad, atlikdamas savo funkcijas, notaras, be paminėtųjų, gali padaryti ir kitas nusikalstamas veikas, pavyzdžiui, kyšininkuti (BK 225 str.), suklastoti dokumentą ar disponuoti suklastotu dokumentu (BK 300 str.), sukčiauti (BK 182 str.), padaryti vagystę (BK

20 LAT 2011 m. birželio 14 d. nutartyje baudžiamajoje byloje Nr. 2K-305/2011 atskleidžia šių kriterijų vertinimo tvarką: „Sprendžiant šį klausimą pirmiausia reikia nustatyti, kurioje valstybės tarnybos srityje ir kokioms vertybėms padaryta žala, po to įvertinti jos dydį ir pažeistų objektų reikšmingumą.“

21 Past. – paprastai praktikoje didelės turtinės žalos atskaitos taškas – 250 MGL dydį viršijanti žala.

22 A. Gutauskas *Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai* // *Notariatas*, 2012, Nr. 3, p. 84.

23 LAT 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikalstamų ir baudžiamųjų nusizengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga // *Teismų praktika*, Nr. 26.

24 Žr., pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-484/2008.

25 Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-41-303/2013.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-407/2009.

178 str.), pasisavinti ar iššvaistyti turtą (BK 183 ir 184 str.) ir pan. LAT yra išaiškinęs, kad, jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo piktnaudžiaudamas tarnybine padėtimi padaro sukčiavimą, pagrobia svetimą turtą arba jį pasisavina ar iššvaisto, veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis²⁷. Nusikalstamų veikų sutaptis reiškia, kad bent dvi asmens padarytos veikos kvalifikuojamos pagal skirtingus arba tą patį BK straipsnį ar jo dalis; asmuo nebuvo už jas patrauktas baudžiamojon atsakomybėn; be to, nėra teisinių kliūčių vykdyti jo baudžiamąjį persekiojimą dėl tų veikų²⁸.

Pastebėtina ir tai, kad išimtiniais atvejais notarų piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, įgaliojimų viršijimas ar tarnybinių pareigų neatlikimas gali būti susijęs net su padariniais žmogaus sveikatai ar net gyvybei. Tokiais atvejais veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis, išskyrus fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą, kuriuos apima BK 228 straipsnis.

1.3. Notaras kaip nusikalstamos veikos bendrininkas

Notaras darant nusikalstamą veiką gali veikti ne pavieniui, o kartu su kitais asmenimis – pavyzdžiui, kaip bendravykdytojas. Be to, atlikdamas savo profesines funkcijas, notaras gali atlikti ir kito bendrininko – organizatoriaus, kurstytojo ar padėjėjo vaidmenį.

Bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Bendrininkavimas iš esmės yra tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, kai veika padaroma bendromis kelių asmenų pastangomis. Bendrininkavimą, kaip ir nusikalstamos veikos sudėtį, apibūdina bei atskleidžia objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma: dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką; jų veikos bendrumas; susitarimas daryti nusikalstamą veiką kartu bei tyčios bendrumas, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitu asmeniu (ar kitais asmenimis)²⁹. Pastebėtina, kad, vadovaujantis teismų praktika, bendrininkų su-

sitarimas gali būti išreikštas bet kokia forma – žodžiu, raštu ar konkludentiniais veiksmais (gestu, mimika ir t. t.), todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai buvo išsamiai aptarę nusikalstamos veikos detales³⁰. Dažniausiai praktikoje pasitaikantis notaro kaip bendrininko vaidmuo yra bendravykdytojas arba padėjėjas. BK 24 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad „vykdytojas yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti. Jeigu nusikalstamą veiką padarė keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju (bendravykdytoju)“. To paties straipsnio 6 dalyje numatyta, kad „padėjėjas yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką duodamas patarimus, nurodymus, teikdamas priemones arba šalindamas kliūtis, saugodamas ar pridengdamas kitus bendrininkus, iš anksto pažadėjęs paslėpti nusikaltėlių, nusikalstamos veikos darymą įrankius ar priemones, šios veikos pėdsakus ar nusikalstamu būdu įgytus daiktus, taip pat asmuo, iš anksto pažadėjęs realizuoti iš nusikalstamos veikos įgytus ar pagamintus daiktus“. Padėjėjo baudžiamosios atsakomybės teisinis pagrindas paprastai yra tas pats BK specialiosios dalies straipsnis, pagal kurį baudžiamojon atsakomybėn traukiamas vykdytojas, tačiau jo kaip bendrininko atsakomybė paprastai yra švelnesnė nei vykdytojo. BK 58 straipsnyje numatyta, kad „bausmė nusikaltimo ar baudžiamosio nusizengimo bendrininkams skiriama bendra tvarka, atsižvelgiant į asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką rūšį, formą, vaidmenį ir pobūdį“.

Pateiktinas 2013 m. Vilniaus apylinkės teismo bylos pavyzdys, kurioje notarė P. J. buvo kaltinama bendrininkavimu padarant kvalifikuotą dokumento suklastojimą ar disponavimą suklastotu dokumentu (BK 300 straipsnio 3 dalis). Notarė P. J. kaltinta, kad, veikdama kartu su kitais asmenimis, pagamino netikrą dokumentą, suklastojo tikrą dokumentą, laikė suklastotą tikrą dokumentą, dėl ko kitam asmeniui buvo padaryta didelės žalos. Teismas notarės P. J. atžvilgiu priėmė išteisinamąjį nuosprendį, konstatavęs, kad neįrodyta šios kaltė: „Ištyręs įrodymų visumą teismas nustatė, jog byloje nėra jokių įrodymų, kad notarė P. J. veikė bendrininkų grupe su aukščiau minėtais asmenimis. Byloje nėra jokių įrodymų, kad notarė anksčiau pažinojo J. ir V. (visų kaltinamųjų parodymai), tą patvirtina ir aplinkybė, kad bylos medžiagoje nėra jokių įrodymų, kad V. V. ar J. K. kada nors lankėsi šiame

27 LAT 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusizengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika, Nr. 26.

28 Plačiau žr.: J. Prapiestis et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentarai. Bendroji dalis*. Vilnius, 2004, p. 359; V. Pavilonis et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius, 1998, p. 17.

29 Apie tai plačiau žr.: J. Prapiestis et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentarai. Bendroji dalis*. Vilnius, 2004, p. 154–159.

30 Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-245/2006, Nr. 2K-275/2007, Nr. 2K-229/2008.

notarų biure. Byloje nėra jokių įrodymų, kad notarė veikė bendrininkų grupėje susitarusi ar kieno nors prašymu. [...] Teismas dėl aukščiau aptartų įrodymų vertina, kad P. J. pati buvo suklaidinta aukščiau nurodytomis ir aptartomis aplinkybėmis. Byloje nenustatyta, kad P. J. tyčia pagamino netikrą įgaliojimą, kuriuo V. V. tariamai įgaliojo J. K. būti jo atstovu jam priklausančio sklypo pardavime, suklastoto tikrą dokumentą, jį laikė ir savo veiksmais siekė suklaidinti kitus asmenis ar institucijas ir taip kėsinosi pažeisti BK 300 straipsniu saugomą vertybę – teisinės apyvartos funkcionalumą bei jos patikimumą. Kaltinamosios veiksniuose nebuvo būtinojo šio nusikaltimo sudėties subjektyviojo požymio – tiesioginės tyčios, kaltinimas dėl nurodytų asmenų bendro susitarimo su notare P. J. nepagrįstas. Nenustačius P. J. tiesioginės tyčios pagaminti netikrą dokumentą, suklastoti ir laikyti tikrą dokumentą, P. J. pagal LR BK 300 str. 3 d. išteisintina, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo požymių.³¹

Atkreiptinas dėmesys, kad notaras kaip bendrininkas gali būti tiek bendrininkų grupėje, tiek organizuotoje grupėje, tiek ir nusikalstamame susivienijime. Nuo bendrininkavimo formos iš esmės priklauso notaro baudžiamosios atsakomybės pagrindai ir griežtumas. Pabrėžtina, kad organizuota grupė yra atsakomybę sunkinanti aplinkybė, o bendrininkų grupė, kaip mažiausiai pavojinga bendrininkavimo forma, teismo sunkinančia aplinkybe gali būti ir nepripažįstama (BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punktą). Kita vertus, tam tikrose nusikalstamos veikos sudėtyse (pavyzdžiui, sukčiavime (BK 182 straipsnio 2 dalis) ir pan.) organizuota grupė traktuojama kaip veiką kvalifikuojantys sudėties požymiai. Nusikalstamas susivienijimas yra pati pavojingiausia bendrininkavimo forma, todėl įstatymų leidėjas nustatė, jog vien dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje užtraukia atsakomybę už labai sunkų nusikaltimą, įtvirtintą BK 249 straipsnyje („Nusikalstamas susivienijimas“). Nusikalstamam susivienijimui būdingi nuolatiniais tarpusavio ryšiais pagrįstas užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas (tam tikra hierarchinė struktūra), tikslas daryti pačius sunkiausias, jūliausias nusikaltimus ir pan.³²

Pastebėtina ir tai, kad nusikalstami susivienijimai į savo veiklą paprastai stengiasi įtraukti vieną ar kelis

kvalifikuotus teisininkus – pavyzdžiui, advokatus ar notarus, kurie mafijinio tipo grupuotėje atlieka svarbias funkcijas. Antai, tarptautinėje praktikoje notarai dažnai fiksuoti kaip nusikalstamų susivienijimų, užsimaančių pinigų plovimu (nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimu, numatytu BK 216 straipsnyje), nariai.

1.4. Notaras kaip nusikalstamos veikos „įrankis ar priemonė“

Atkreiptinas dėmesys ir į tuos atvejus, kai notaro veiksmai kito asmens padarytoje nusikalstamoje veikloje yra esminiai, tačiau baudžiamoji atsakomybė jam nekylo. Pateikti išteisinamųjų nuosprendžių pavyzdžiai rodo, kad notarai labai dažnai kaltininkų yra suklaidinami, apgaunami, ir notariškai patvirtinę, palidiję ar išdavę tam tikrą dokumentą, ne savo valia nusikalstamos veikos mechanizme suvaidina svarbų vaidmenį. Maža to, apžvelgus baudžiamųjų bylų teismų praktiką, konstatuotina, kad nors notaras baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose gali įgyti labai įvairų statusą (specialaus subjekto, bendrininko ar prisidėjusio prie nusikalstamos veikos padarymo asmens), notarų suklaidinio atvejai iš visų paminėtųjų yra dažniausi³³. Tokiose situacijose baudžiamąja teisine prasme notaras vertinamas kaip „įrankis ar priemonė“ padaryti nusikalstamą veiką. Baudžiamosios teisės teorijoje toks atvejis įvardijamas kaip nusikalstamos veikos padarymas per tarpininką (vykdymas per tarpininką). Notaras šiame kontekste ir būtų tas „tarpininkas“³⁴.

Apgaulės esmę sudaro dėl kaltininko objektyviosios tiesos iškraipymo nukentėjusiojo sąmonėje susiformavęs klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančių arba egzistavusių faktų, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatino nenaudingai disponuoti savo turtais³⁵. Apgaulė – vienas sukčiavimo nusikaltimo sudėties (BK 182 straipsnis) objektyviosios pusės požymių. Apgaulė sukčiaujant panaudojama turint tikslą suklaidinti turto savininką, valdytoją, asmenį, kurio žinioje yra turtas (įskaitant banką), arba asmenį, turintį teisę spręsti teisinį ginčą ir priimti privalomai vykdytiną sprendimą ar kitokius teisinę reikšmę turinčius sprendimus dėl nukentėjusiojo asmens turto (pavyzdžiui, teismą, ants-

31 Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. kovo 25 d. nuosprendis Nr. 1-245-806/2013.

32 Plačiau apie nusikalstamo susivienijimo požymius žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227(1) str.) apibendrinimo rezultatų“ // Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui, Vilnius, 2009, p. 643, 654–659; A. Gutauskas *Organizuoto nusikalstamo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą* // Jurisprudencija, 2003, Nr. 45 (37).

33 Pastaba: negalima atmesti ir prielaidos, kad kai kuriais notarų klaidų atvejais slypi ir užslėpta šių asmenų kaltė.

34 Žr.: J. Prapiestis et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius, 2004, p. 160.

35 A. Abramavičius et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius, 2009, p. 389. Plačiau apie apgaulės rūšis, išėinančias už klasikinės apgaulės ribų, žr.: D. Pranka *Apgaulės samprata ir reikšmė atibojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą* // Socialinių mokslų studijos, 2012, Nr. 4 (2), p. 666–673.

tolį, notarą ir pan.), o pastarasis, suklaidintas apgaulės, savanoriškai pats perleidžia turtą ar turtinę teisę kaltininkui manydamas, kad šis turi teisę jį gauti, arba panaikina jo turtinę prievolę, ar priima sprendimą dėl nukentėjusiojo turto, turtinės teisės perleidimo kaltininkui ar kaltininko turtinės prievolės panaikinimo.

Apgaulė reiškiasi pirmiau įvardytų asmenų suklaidinimu pateikiant sukladistus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, pakeičiant daiktų savybes ir pan. arba nutylint esmines jų apsisprendimui dėl turto, turtinės teisės perleidimo ar turtinės prievolės panaikinimo aplinkybes, turint teisinę pareigą apie jas pranešti (pavyzdžiui, nekilnojamojo turto pardavėjas nutyli, kad parduodamas turtas yra areštuotas arba priklauso kitiems asmenims). Asmuo gali būti suklaidinamas dėl bet kokių aplinkybių ar faktų, susijusių su turto, turtinės teisės perleidimu kaltininkui, arba jo turtinės prievolės panaikinimu (dėl turto vertės, jo savybių, kaltininko asmenybės, jo įgaliojimų ar ketinimų ir pan.), tačiau kaltininko panaudota apgaulė turi būti esminė, t. y. turėti lemiamą įtaką asmens apsisprendimui minėtiems veiksams atlikti. Apgaulė išvengiant turtinės prievolės nėra tapati apgaulėi įgyjant turtą, turtinę teisę ar panaikinant turtinę prievolę. Apgaulė išvengiant prievolės naudojama siekiant išvengti situacijos, sudarančios prielaidas kaltininkui būti priverstam vykdyti prievolę (pavyzdžiui, perleidžiant savo turtą kitiems asmenims, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo), o ne įtraukiant nukentėjusįjį į jam nenaudingą sandorį ir nesiekiant, kad kitas suklaidintas asmuo patvirtintų kaltininkui reikalingą juridinį faktą³⁶.

Galima pateikti kelis konkrečius pavyzdžius, kai sukčiavimo bylose notarai buvo suklaidinami. Vienais atvejais notarams buvo pateikiamas sukladistas dokumentas³⁷, kitais – notarai buvo klaidinami dėl asmens tapatybės (pavyzdžiui, dėl tikrojo turto savininko ir jo valios išraiškos³⁸), be to, pasitaikė ir notaro parašo ar kitų rekvizitų klastojimo³⁹ pavyzdžių ir pan. Notarų klaidinimo būdų įvairovė ir jos mastas orientuoja į tai, kad notarai turi būti dar labiau susikoncentravę ir nepararasti budrumo atlikdami savo funkcijas.

Manytina, kad sukčiavimo atveju, klaidinant notarus, skaičius gali dar labiau išaugti, turint omenyje formuojamą neteisėtą praturtėjimo (BK 189¹ straipsnis)

sampratą⁴⁰ ir jo taikymo praktiką Lietuvoje, taip pat atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.871 straipsnio papildymą nauja 4 dalimi, kurioje nustatyta: „Jeigu paskolos suma viršija tris tūkstančius eurų ir šis sandoris yra vykdomas grynaisiais pinigais, paskolos sutartis turi būti notarinės formos“, kuris įsigalios nuo 2015 metų sausio 1 d.⁴¹

1.5. Notaras kaip asmuo, kuriam gali būti pritaikyta speciali baudžiamoji priemonė

Pabrėžtina, kad notaras gali įgyti ypatingą statusą ir realizuojant baudžiamąją atsakomybę – skiriant bausmę ir kitas baudžiamąsias priemones. Jau buvo minėta, kad baudžiamosios atsakomybės taikymas notarui, vadovaujantis Notariato įstatymu, maksimaliai apriboja jo tolesnės profesinės karjeros perspektyvas. Ši teisinė idėja dar labiau išplėtotą BK 68² straipsnyje, kuris įtvirtina baudžiamąjį poveikio priemonę – teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą. Be to, ši baudžiamąjį poveikio priemonė gali būti taikoma tiek atleidus asmenį (*inter alia*, ir notarą) nuo baudžiamosios atsakomybės ir (arba) bausmės, tiek ir skiriant bausmę.

BK 68² straipsnis nustato: „Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą teismas skiria tais atvejais, kai asmuo nusikalstamą veiką padaro **darbinės ar profesinės veiklos srityje** arba kai teismas, atsižvelgdamas į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, padaro išvadą, kad asmeniui negalima palikti teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla. Teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla gali būti atimama nuo vienerių iki penkerių metų. Teismas, skirdamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veiklą atėmimą, nurodo šios baudžiamąjį poveikio priemonės terminą. Šis terminas skaičiuojamas metais, mėnesiais ir dienomis. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veiklą atėmimas, paskirtas kartu su laisvės atėmimu arba areštu, taikomas visą laisvės atėmimo ar arešto atlikimo laiką ir teismo paskirtą laiką po laisvės atėmimo ar arešto atlikimo.“

Pastebėtina, kad anksčiau BK numatė savarankišką bausmės rūšį – teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veiklą atėmimas, kuris po 2011 m. BK pakeitimų ir papildymų įstatymo (Valstybės žinios, 2011, Nr. 81-3959) virto baudžiamąjį poveikio prie-

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 7 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamąjo kodekso 182 straipsnis) apžvalga Nr. AB-36-1 // Teismų praktika, Nr. 36.

37 Žr., pvz.: Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugsėjo 19 d. nutartį baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-506-582-2012.

38 Žr., pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutartį baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-474/2010.

39 Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 13 d. nutartį Nr. 1A-137/2012.

40 Žr., pvz.: Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2013 m. kovo 19 d. įsakymas Nr. I-73 „Dėl Rekomendacijų dėl finansų tyrimo tvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2013, Nr. 30-1508.

41 Žr., pvz.: Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.871 straipsnio papildymo įstatymas // Teisės aktų registras, 2014-09-23, Nr. 2014-12715.

mone. Baudžiamųjų poveikio priemonių instituto esmė, vadovaujantis BK 67 straipsnio 1 dalimi, – padėti įgyvendinti baudmės paskirtį. Be to, ši baudžiamojo poveikio priemonė gali būti skiriama kartu su baudsme. Šios idėjos įteisinimas ir buvo vienas iš pagrindinių BK pataisų rengėjų tikslų⁴².

Paminėtina, kad projekto rengėjai aiškinamajame rašte nurodė naujojo reguliavimo privalumus: „Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas kaip baudžiamojo poveikio priemonė padėtų užpildyti spragas tais atvejais, kai įstatymai nenumato draudimo eiti pareigas, kurias eidamas asmuo padarė nusikalstamą veiką, tuo pačiu neleistų teismui dubliuoti baudmės su įstatymų numatytais draudimais, bei taip būtų užkertamas kelias asmens nubaudimo išvengimui. Pavyzdžiui, nepilnamečių seksualinio išnaudojimo atvejais (bei daugelyje kitų atvejų) galimybė teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo, kaip baudžiamojo poveikio priemonės, skirimas kartu su sankcijoje numatyta laisvės atėmimo baudsme suteiktų galimybę net po laisvės atėmimo baudmės atlikimo atimti nu-teistiesiems teisę dar ilgą laiką dirbti su vaikais (tuo pačiu pašalinant tokios baudmės (teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo) įtvirtinimo tokio pobūdžio nusikaltimų sankcijoje poreikį, kuri dėl tokių nusikaltimų pavojingumo pobūdžio negali būti įtvirtinta šių nusikaltimų sankcijoje, nes yra per švelni. Tokia baudžiamojo poveikio priemonė galėtų būti taikoma ir tais atvejais, kai asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar baudmės. Tuo tarpu jos taikymas kaip baudmės, galimas tik nuteisiant asmenį apkaltinamuoju nuosprendžiu. Tokiu atveju asmenys, padarę korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas (ir ne tik) ir atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 ir 40 straipsnius, tam tikrais atvejais gali iš viso nesulaukti neigiamų teisinių padarinių. Teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimo taikymas kaip baudžiamojo poveikio priemonės tam užkirštų kelią.“⁴³

Pastebėtina ir tai, kad minėtomis BK pataisomis kvalifikuotas piktnaudžiavimas (BK 228 straipsnio 2

dalis) ir kvalifikuotas kyšininkavimas (BK 225 straipsnio 2 dalis) perkelti į sunkių nusikaltimų kategoriją. Sunkus nusikaltimas, visų pirma, reiškia, kad nėra galimas nei baudmės vykdymo atidėjimas⁴⁴ (BK 75 straipsnis), nei kai kurie asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutai, pavyzdžiui, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 straipsnis) ar dėl laidavimo (BK 40 straipsnis) ir pan., taip pat iki penkerių metų pailgėja teistumo terminas (BK 97 straipsnis) ir pan. Be to, vadovaujantis Notariato įstatymo nuostatomis, sunkauso nusikaltimo padarymas kartu yra ir notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindas.

II. Notaras ir baudžiamasis procesas

Baudžiamajam procesui aktualia teisine prasme *notaras* – tai Notariato įstatyme nustatytas kvalifikacijos atitinkantis ir šio įstatymo nustatyta tvarka notaru paskirtas fizinis asmuo, kuriam *ex lege* pavestos tam tikros viešosios funkcijos.

Atsižvelgiant į materialiuosius teisinius santykius, iš kurių kyla ar kurių pagrindu (kuriems įvertinti) atsiranda baudžiamasis procesas, notaras baudžiamajame procese dalyvauja (gali dalyvauti) kaip privatus asmuo (t. y. ne valstybės institucija, pareigūnas ar tarnautojas⁴⁵): priklausomai nuo procesinio vaidmens, suinteresuotumo proceso eiga ir baigtimi (rezultatu), teisių ir pareigų apimties, arba kaip *privatus baudžiamojo proceso subjektas, arba kaip privatus baudžiamojo proceso dalyvis*⁴⁶.

2.1. Notaras kaip asmuo, inicijuojantis baudžiamąjį procesą – *pareiškėjas ar skundą, pareiškimą ar pranešimą padavęs asmuo*

Notaras, atlikdamas CK, Notariato įstatymo ar kurio kito teisės akto jam priskirtas funkcijas (naudodamasis turimomis teisėmis ar vykdydamas priskirtas pareigas), dalyvauja įvairiuose teisiniuose santykiuose, kurie ne visuomet būna teisėti. Antai asmuo, kreipdamasis į notarą dėl tam tikro notarinio veiksmo atlikimo, jam

42 Žr. Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123(1), 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228(1), 229, 230, 253(1), 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308(1) straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68(1) ir 68(2) straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto aiškinamajam raštą.

43 Žr. Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123(1), 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228(1), 229, 230, 253(1), 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308(1) straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68(1) ir 68(2) straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto aiškinamajam raštą.

44 Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartį baudžiamajame byloje Nr. 2K-P-549/2007.

45 *Valstybinio baudžiamojo proceso subjekto samprata bendriausia prasme* atskleista: G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2 laida. Vilnius, 2011, p. 74–81.

46 *Baudžiamojo proceso dalyvio samprata bendriausia prasme išsamiau atskleista*: R. Jurka, I. Randakevičienė, S. Juzukonis *Baudžiamojo proceso dalyviai*. Metodinė mokomoji priemonė / Mokslinis redaktorius R. Jurka. Vilnius, 2009; G. Goda, M. Kazlauskas, P. KUCONIS *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2 laida. Vilnius, 2011, p. 81–100.

pateikia suklastotą dokumentą (asmens dokumentą, įgaliojimą ar pan.). Nors Notariato įstatymas tiesiogiai neįpareigoja notaro paaiškėjus tokiems faktams kreiptis į teisės saugos institucijas, tačiau šis, kaip ir bet kuris kitas, o galbūt net ir labiau nei bet kuris kitas bendruomenės narys, yra susaistytas moraline, pilietine, bendruomeniškumo ar pan. pareiga aktyviai, adekvačiomis priemonėmis stengtis užkirsti kelią nusikalstamoms apraiškoms. Tiesa, tam tikrais atvejais notaras yra *ex lege* įpareigotas stebėti ir vertinti vykdant notarines funkcijas sužinotus (paaiškėjusius) faktus ir apie juos informuoti teisės saugos institucijas (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo (Valstybės žinios, 1997, Nr. 64-1502) 14 straipsnis). Bet kokių atveju, nepriklausomai nuo to, kad nuo tam tikro asmens notaras asmeniškai nenukentėjo, jis, kaip ir bet kuris kitas asmuo, turi teisę apie vykdant notarines funkcijas paaiškėjusius galimai nusikalstamo elgesio faktus pranešti teisės saugos institucijoms ir prašyti dėl paaiškėjusio fakto pradėti ikiteisminį tyrimą⁴⁷. Išimtį sudaro tik nusikalstamos veikos, kurios tiriamos vadinamojo privačiai viešojo kaltinimo tvarka, pavyzdžiui, nedidelės vertės sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas (BK 182 straipsnio 3 dalis, 183 straipsnio 3 dalis, 184 straipsnio 3 dalis), nekvalifikuotas savavaldžiavimas (BK 294 straipsnio 1 dalis) – ikiteisminis tyrimas dėl tokių veikų gali būti pradėtas tik tuo atveju, jei yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, arba prokuroro reikalavimas (BPK 167 straipsnio 1 ir 2 dalis). Pateikęs skundą, pareiškimą ar pranešimą apie padarytą nusikalstamą veiką, notaras įgyja *pareiškėjo ar skundą, pareiškimą ar pranešimą padavusio asmens* (BPK 168 straipsnio 1 ir 3 dalis) procesinį statusą (tai nėra du statusai, o vieno statuso du skirtingi įstatyme vartojami pavadinimai). Šis procesinis statusas įgyjamas automatiškai, nereikalaujant šiuo klausimu priimti atskirą procesinį sprendimą.

Skundą, pareiškimą ar pranešimą padavęs asmuo turi teisę būti informuotas apie dėl jo pateikto skundo, pareiškimo ar pranešimo priimtą procesinį sprendimą – jei jo pateikti kreipimosi pagrindai ikiteisminis tyrimas pradėdamas, jis tiesiog informuojamas apie pradėtą ikiteisminį tyrimą (BPK 166 straipsnio 4 dalis). Tuo tarpu jei jo pateikto kreipimosi pagrindai ikiteisminis tyrimas nepradėtas, jam išsiunčiamas nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą nuorašas, kurį jis turi teisę apskųsti (BPK 168 straipsnio 3 ir 4 dalis). Prieš priimant procesinį sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą ar atsi-

sakyti jį pradėti, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turi teisę pareikalauti iš *pareiškėjo* pateikti papildomus duomenis ar dokumentus, taip pat apklausti pareiškėją. Nepradėjus ikiteisminio tyrimo, procesinės prievartos priemonės taikomos būti negali (BPK 168 straipsnio 1 dalis).

2.2. Notaras kaip nukentėjusysis

Pagal BPK 28 straipsnio 1 dalį *nukentėjusiuoju* pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė *fizinės* (pavyzdžiui, sutrikdė sveikatą, sukėlė fizinį skausmą ir pan.), *turtinės* (pavyzdžiui, dėl nusikalstamos veikos prarado turtą ar sumažėjo jo vertė, patyrė kitokias materialaus pobūdžio netektis ar nuostolius) ar *moralinės žalos* (pavyzdžiui, pažemino garbę ar orumą, sumenkino reputaciją ar gerą vardą, sukėlė dvasines kančias ar išgyvenimus). Baudžiamojo proceso kodekse vartojamos *fizinės* ir *moralinės žalos* kategorijos iš esmės atitinka civilinei teisei įprastą *neturtinės žalos* sąvoką⁴⁸. Nukentėjusiojo procesinis statusas įgyjamas ne automatiškai – tai yra formalus procesinis statusas, įgyjamas nuo ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimo, arba teismo nutarties pripažinti asmenį nukentėjusiuoju priėmimo momento (BPK 28 straipsnio 1 dalis). Teikiant prašymą pripažinti nukentėjusiuoju ir dėl šio prašymo priimant procesinį sprendimą nebūti, kad notaro patirtos žalos dydis būtų įrodytas tiksliai, pagrįstas visuma patikimų įrodymų. Šiuo aspektu svarbu pati realiai tikėtina patirtos žalos tikimybė, t. y. kad prieš notarą atliktos nusikalstamos veikos pobūdis ir padarymo aplinkybės *prima facie* rodo, kad atitinkamo pobūdžio žalą notaras galėjo patirti⁴⁹.

Notaras nukentėjusiuoju gali būti pripažįstamas tada, jei fizinė, turtinė ar moralinė žala notarui padaroma dėl notarinių funkcijų atlikimo – notarinių pareigų vykdymo ar teisių realizavimo (pavyzdžiui, notaras sunkiai sužalojamas (BK 138 straipsnio 2 dalies 10 punktas) ar notarui grasinama (BK 287 straipsnis) ar jis įžeidinėjamas (BK 290 straipsnis) dėl to, kad patvirtino ar ėmėsi tvirtinti tam tikrą sandorį) ar asmeniui prisistatant ir veikiant kaip notarui (pavyzdžiui, notaras, siekdamas įgyti notaro veiklai vykdyti reikalingą daiktą (pavyzdžiui, kompiuterį ir pan.), yra apgaunamas (BK 182 straipsnis).

Įgijęs nukentėjusiojo procesinį statusą notaras įgyja galimybę aktyviai veikti baudžiamajame procese, kurio baigtimi jis yra suinteresuotas: pavyzdžiui, įgyja teisę

⁴⁷ Plačiau šią teisinę situaciją reglamentuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas ar BPK) 166 straipsnio 1 dalis ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. I-133 patvirtintos Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos.

⁴⁸ G. Goda et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I–IV dalyai. Vilnius, 2003, p. 63.

⁴⁹ G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2 laida. Vilnius, 2011, p. 87.

ikiteisminio tyrimo metu ir teisme susipažinti su bylos medžiaga, darytis jos kopijas ar išrašus ir taip žinoti aktualią padėtį procese; įgyja teisę reikšti prašymus atlikti tam tikrus veiksmus ar surinkti tam tikrus įrodymus, o jei prašymai netenkinami notaro norima apimtimi, skųsti neteisėtus ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo (teisėjo) proceso veiksmus ir sprendimus⁵⁰. Nukentėjusysis baudžiamajame procese gali turėti atstovą, taip pat ir įgaliojantį atstovą, kuriuo pagal BPK 55 straipsnio 2 dalį gali būti advokatas, advokato padėjėjas ar bet kuris kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo, kurį nukentėjusysis įgalioja atstovauti savo interesams. Atstovas baudžiamajame procese gali dalyvauti arba kartu su atstovaujama asmeniu, arba vietoj jo (ši taisyklė netaikoma tada, kai nukentėjusysis notaras privalo duoti parodymus apie jam žinomas praeityje buvusias aplinkybes). Tapęs nukentėjusiuoju, notaras įgyja ir papildomą procesinį pareigų, svarbiausios kurių yra pareiga kviečiamam atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą, teisėją ar teismą, atvykus duoti parodymus (t. y. nukentėjusysis neturi teisės tylėti ar neatsakinėti į atskirus pateiktus klausimus, nebent yra bendrasis liudijimo imunitetas (pavyzdžiui, gali neduoti parodymų prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius⁵¹) ir duoti ne bet kokius, o teisingus parodymus. Už atsisakymą ar vengimą duoti parodymus nukentėjusysis gali būti traukiamas atsakomybėn pagal BPK 163 straipsnį, o už melagingų parodymų davimą – pagal BK 235 straipsnį.

Taigi, tapęs nukentėjusiuoju, notaras įgyja tokią teisių ir pareigų visumą, kuri leidžia jam daryti realią ir veiksmingą įtaką baudžiamojo proceso eigai, kryptčiai ir rezultatams, siekti savo intereso patenkinimo, tačiau neleidžia manipuliuoti ir piktnaudžiauti baudžiamuoju procesu, savo kaip aukos statusu⁵².

2.3. Notaras kaip civilinis ieškovas baudžiamajame procese

Nukentėjusiojo procesinis statusas – tai statusas, suteikiantis notarui realią ir veiksmingą galimybę aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese, tačiau nesuteikia teisės reikalauti patirtos turinės ar neturtinės žalos at-

lyginimo. Norėdamas realiai atgauti tai, ko neteko, ar gauti kompensaciją dėl kitokių praradimų ar netekčių, notaras baudžiamajame procese turi turėti civilinio ieškojo statusą⁵³. Skirtingai nuo nukentėjusiojo procesinio statuso atsiradimo, vien pats faktas, kad dėl tam tikro nusikalstamo elgesio notaras patyrė (galėjo patirti) turinės ar neturtinės žalos, nesukuria notarui civilinio ieškovo baudžiamajame procese statuso. Pagal BPK 110 straipsnio 1 dalį civiliniu ieškovu pripažįstamas fizinis ar juridinis asmuo, kuris baudžiamojoje byloje reikalauja atlyginti dėl įtariamojo ar kaltinamojo nusikalstamos veikos patirtą turtinę ar neturtinę žalą. Tad, viena vertus, norėdamas įgyti civilinio ieškovo baudžiamajame procese procesinį statusą, notaras dėl jam padarytos turinės ar neturtinės žalos atlyginimo turi pareikšti civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje (BPK 109, 112 straipsniai); kita vertus, reikšdamas civilinį ieškinį notaras atsižvelgdamas į savo galimybes privalės įrodyti tiek žalos padarymo faktą, tiek patirtos žalos dydį. Tiesa, rinkti duomenis, kurie patvirtina pareikšto civilinio ieškinio pagrindą ir dydį, BPK 109 straipsnis įpareigoja ir ikiteisminio tyrimo pareigūnus bei prokurorą.

Civilinis ieškinyms baudžiamajame procese reiškiamas paduodant ieškinio pareiškimą ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui. Tą nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo gali padaryti bet kuriuo proceso metu, tačiau ne vėliau kaip iki įrodymų tyrimo teisme pradžios (BPK 112 straipsnio 1 dalis). Civilinio ieškinio nepareiškimas baudžiamajame procese neatima galimybės civilinį ieškinį reikšti civilinio proceso tvarka. Nors baudžiamojo proceso įstatymas *expressis verbis* neformuluoja civilinio ieškinio pareiškimo turiniui keliamų reikalavimų, tačiau BPK 113 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog kai nagrinėjant civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje kyla klausimų, kurių sprendimo BPK nereglementuoja, taikomos atitinkamos civilinio proceso normos, jei jos neprieštarauja baudžiamojo proceso normoms. Tiesa, vertinant teismų jurisprudenciją, kol kas negalima sakyti, kad ši teisinė taisyklė reiškia pareigą civilinio ieškinio pareiškimą parengti taip, kad jis atitiktų Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse nurodytus tokio pobūdžio dokumentui keliamus turinio reikalavimus. Tai, kad baudžiamajame procese dar nėra oficialaus įtariamojo, neužkerta kelio nukentėjusiam asmeniui reikšti civilinį ieškinį.

Civilinio ieškovo baudžiamajame procese statusas

50 Plačiau apie nukentėjusįjį ir probleminius jo statuso aspektus žr.: G. Goda *Vertybinių prioritetų baudžiamajame procese*. Vilnius, 2014, p. 180–197; P. Ancelis, S. Juzurkonis *Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese* // Jurisprudencija, 2002, Nr. 35 (27); E. Matuizienė *Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese* // Socialinių mokslų studijos, 2012, Nr. 4 (3).

51 Apatie tai plačiau žr.: R. Jurka *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Vilnius, 2009, p. 199–208.

52 G. Goda *et al. Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I–IV dalys. Vilnius, 2003, p. 62–65.

53 Plačiau apie civilinį ieškovą ir neturtinės žalos atlyginimą baudžiamajame procese žr. S. Juzurkonis *Civilinis ieškinyms baudžiamajame procese: nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo santykis* // Jurisprudencija, 2002, Nr. 24 (16); A. Rudzinskas *Nusikalstant padarytos moralinės (neturtinės) žalos apskaičiavimo metodikos problemos* // Jurisprudencija, 1999, Nr. 12 (4); A. Rudzinskas *Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas: lyginamieji aspektai* // Justitia, 2001, Nr. 3; J. Vasilauskas, A. Rudzinskas *Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo problema* // Jurisprudencija, 2000, Nr. 17 (9).

neįgyjamas automatiškai. Šis statusas taip pat yra formalus – civiliniu ieškovu asmuo tampa nuo tada, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras priima nutarimą ar teismas priima nutartį pripažinti asmenį civiliniu ieškovu. Tapęs civiliniu ieškovu, asmuo (jei yra ir nukentėjęs) neįgyja naujų procesinių teisių ar pareigų – iš esmės naudojasi tomis teisėmis ir pareigomis, kokias turi nukentėjęs, tačiau žymiai siauresnėje apimtyje – tiek, kiek tai susiję su pareikštu civiliniu ieškiniu⁵⁴. Pavyzdžiui, civilinis ieškovas turi principinę teisę skusti jam nepalankų teismo baigiamąjį aktą, tačiau tik tiek, kiek tai susiję su civiliniu ieškiniu (BPK 312 straipsnio 3 dalis).

2.4. Notaras kaip civilinis atsakovas baudžiamajame procese

BPK 109 straipsnyje nurodyta, kad asmuo, kuris dėl nusikalstamos veikos patyrė turtinę ar neturtinę žalą, civilinį ieškinį baudžiamajame procese gali reikšti ne tik įtariamajam ar kaltinamajam, bet ir už įtariamojo (kaltinamojo) veikas materialiai atsakingam asmeniui. Fizinis ar juridinis asmuo, kuris nėra padaręs nusikalstamos veikos, tad nėra įtariamasis (kaltinamasis), tačiau kuris yra materialiai (turtine, žalos atlyginimo prasme) atsakingas už įtariamojo (kaltinamojo) veiksmus, baudžiamajame procese turi savarankišką – civilinio atsakovo – procesinį vaidmenį (statusą). Jei už nusikalstama veika padarytą turtinę ar neturtinę žalą yra atsakingas pats įtariamasis (kaltinamasis), jis (įtariamasis, kaltinamasis) atskiro – civilinio atsakovo – procesinio statuso neįgyja⁵⁵.

Civilinio atsakovo baudžiamajame procese statuso atsiradimas nepriklauso nuo asmens valios – šis statusas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu arba teismo nutartimi gali būti pripažintas priversdinai, t. y. asmuo gali būti įtrauktas civiliniu atsakovu (BPK 111 straipsnio 1 dalis).

Notariato įstatymo 6² straipsnyje nurodyta, kad notarų profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdamt notarų profesinę veiklą, viršijanti 1000 litų, draudžiama privalomuoju draudimu. Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra notarų civilinė atsakomybė už notarų, jų atstovų ir notarų biurų darbuotojų kaltais veiksmais padarytą žalą, vykdamt notarų profesinę veiklą. Notariato įstatymo 16 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad notaras atsako CK ir šio įstatymo nustatyta tvarka už savo, savo atstovo

ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdamt notarų profesinę veiklą.

Įvertinant tokį teisinį reglamentavimą darytina išvada, jog tais atvejais, kai pats notaras bus įtariamasis (kaltinamasis) padaręs nusikalstamą veiktą, susijusią su notarinės veiklos vykdymu, baudžiamajame procese civiliniu atsakovu privalės būti įtrauktas ir notaro profesinę civilinę atsakomybę apdraudęs draudikas, o tais atvejais, kai nusikalstamos veikos, susijusios su notarinės veiklos vykdymu, padarymu bus įtartas (apkaltintas) notaro atstovas ar notaro biuro darbuotojas, kaip civiliniai atsakovai baudžiamajame procese dalyvaus ir notaras, ir notaro profesinę civilinę atsakomybę apdraudęs draudikas.

Civilinis atsakovas baudžiamajame procese turi tokias pat teises ir pareigas kaip ir civilinis ieškovas (BPK 111 straipsnio 2 ir 3 dalis).

2.5. Notaras kaip liudytojas

Liudytojas – tai baudžiamojo proceso baigtimi nesuinteresuotas asmuo, kuris žino ir todėl yra šaukiamas pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą duoti parodymus apie jam žinomas nusikalstamai veikai iširti reikšmingas faktines aplinkybes. Liudytoju baudžiamajame procese gali būti bet kuris fizinis asmuo, kuris matė, žino ar kitaip suvokė reikšmingas bylai aplinkybes ir jo psichofiziologinė būseną leidžia jam duoti parodymus (perteikti informaciją) apie šias jo matytas, žinomas ar kitaip suvoktas aplinkybes. Liudytoju tampama nepriklausomai nuo žmogaus valios, jam atsidūrus situacijoje, kurioje vyksta nusikalstama veiktą⁵⁶. Procesinis liudytojo statusas atsiranda nuo šaukimo į apklausą liudytoju išsiuntimo (įteikimo) momento.

Baudžiamojo proceso kodeksas *expressis verbis* notarui nei suteikia liudijimo imunitetą⁵⁷, nei numato notaro liudijimo ypatumus. Notariato įstatymo 14 straipsnio 1 dalis įpareigoja notarą užtikrinti notarnių veiksmų slaptumą, o šio straipsnio 2 dalis nurodo, kokiems asmenims notaras gali išduoti pažymą apie notarinius veiksmus ir dokumentus. Tačiau Notariato įstatymo 14 straipsnio 3 dalis formuluoja besąlyginę bendrojo pobūdžio teisinę taisyklę, pagal kurią „teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno reikala-

54 M. Kazlauskas et al. *Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I–IV daly. Vilnius, 2003, p. 283.

55 M. Kazlauskas et al. *Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I–IV daly. Vilnius, 2003, p. 284.

56 J. Rinkevičius et al. *Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I–IV daly. Vilnius, 2003, p. 205.

57 Pastebėtina, jog baudžiamojo proceso doktrinoje pagrįstai keliamas klausimas, kodėl įstatymų leidėjas nenumatė liudytojo imuniteto notarui. Apie tai žr.: R. Jurka *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Vilnius, 2009, p. 189–190.

vimu" „dėl jų žinioje esančių baudžiamųjų bylų“, „taip pat kitais Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais“ (taigi ir BPK nustatytais atvejais) notaras privalo išduoti pažymą apie notarinius veiksmus ir dokumentus. Notariato įstatymo 14 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta galimybė atleisti notarą nuo pareigos saugoti notarinių veiksmų paslaptį. Vertinant tokį teisinį reglamentavimą darytina išvada, jog notaro kaip liudytojo procesinis statusas baudžiamajame procese yra lygiai toks pats, kaip bet kurio kito liudytojo. Šiuo aspektu galima paminėti tik vieną išimtį – duodamas parodymus apie konkrečiame baudžiamajame procese tiriamo nusikalstamo įvykio (elgesio) aplinkybes, notaras neturi teisės savo iniciatyva atskleisti kitų notarinių veiksmų paslaptį.

Notaras kaip liudytojas privalo šaukiamas (kviečiamas) atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, atvykęs privalo duoti parodymus apie tiriamas aplinkybes, o jo duodami parodymai turi būti išsamūs ir teisingi. Neduoti parodymų ar neatsakyti į užduodamus klausimus notaras kaip liudytojas gali tik tada, jei parodymai ar atsakymai į konkrečius klausimus užtrauktų atsakomybę jam pačiam, jo šeimos nariui ar artimam giminaičiui. Tapęs liudytoju, notaras turi teisę aktyviai dalyvauti jo apklausos metu (pavyzdžiui, susipažinti su apklausos protokolu, daryti jame pakeitimus, pastabas ir pan., pats surašyti savo parodymus), turi teisę gauti turėtų išlaidų atlyginimą bei gali turėti atstovą (advokatą, advokato padėjėją ar bet kurį kitą aukštąjį teisinį išsilavinimą turintį asmenį, kurį liudytojas įgalioja atstovauti savo interesams). Tačiau liudytojo atstovas negali dalyvauti vietoj liudytojo, o jo atstovo neatvykimas netrukdo tęsti proceso veiksmus.

2.6. Notaras kaip asmuo, iš kurio reikalaujama ar norima paimti daiktus, dokumentus ar kitus objektus

Baudžiamojo proceso kodeksas numato ne vieną teisinį būdą (teisinį kelią), kaip gali būti paimami nusikalstamos veikos aplinkybėms ištirti reikšmingi daiktai, dokumentai ar kitokie objektai (ir be platesnio argumentavimo aišku, kad tam tikri reikšmingi dokumentai ar objektai gali būti ir pas notarą): gali tiesiog pareikalauti pateikti šiuos reikšmingus daiktus ar dokumentus (BPK 97 straipsnis), gali atlikti poėmį (BPK 147 straipsnis) ar kratą (BPK 145 straipsnis), prokuroras gali atvykti į notaro biurą ir pareikalauti leisti susipažinti su norimais dokumentais, juos nukopijuoti (BPK 155 straipsnis) ir pan.

Kaip minėta, Notariato įstatymo 14 straipsnio 1

dalis įpareigoja notarą užtikrinti notarinių veiksmų slaptumą, tačiau to paties straipsnio 3 dalis formuluoja besąlyginę bendrojo pobūdžio teisinę taisyklę, pagal kurią „teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno reikalavimu“ „dėl jų žinioje esančių baudžiamųjų bylų“, „taip pat kitais Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais“ notaras privalo išduoti pažymą apie notarinius veiksmus ir dokumentus. Taigi, nei Baudžiamojo proceso kodeksas, nei Notariato įstatymas nepateikia aiškaus atsakymo, kokia procesine forma gali ar netgi turi būti reikalaujami dokumentai iš notaro. Šiame teisiniame kontekste būtina atkreipti dėmesį į Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalį, kurioje nurodyta, kad informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Todėl tais atvejais, kai iš notaro prašoma pateikti informacija sudaro privataus gyvenimo, privatumo paslaptį, ši informacija ir ją pagrindžiantys dokumentai gali būti reikalaujami tik tokiomis procesinėmis formomis, kurias sankcionavo ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas. Tiesa, pagal BPK 160¹ straipsnį tokios procesinės prievartos priemonės kaip krata ar poėmis neatidėliotinais atvejais gali būti taikomos ir ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu, tačiau ikiteisminio tyrimo teisėjo leidimas gaunamas *a posteriori*, per 3 dienas nuo prievartos priemonės atlikimo.

2.7. Notaras kaip specialusis liudytojas

Baudžiamajame procese notaras gali įgyti ir specialaus liudytojo procesinį statusą – jei tam tikrame ikiteisminio tyrimo etape yra duomenų, kad notaras galėjo padaryti nusikalstamą veiką, susijusią su notarinių funkcijų vykdymu, tačiau šių duomenų nepakanka daryti pagrįstą motyvuotą išvadą apie notaro elgesio nusikalstamumą ir įteikti jam pranešimą apie įtarimą (pripažinti jam įtariamojo procesinį statusą).

Baudžiamojo proceso kodekse *specialiojo liudytojo* sąvoka nevartojama. Šią sąvoką į oficialią teisinę apyvartą įteisino Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras 2008 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. I-8 patvirtintose Rekomendacijose dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. Tuo tarpu Baudžiamojo proceso kodekse yra vartojama *asmens, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką*, sąvoka (BPK 80 straipsnio 1 punktą, 82 straipsnio 3 dalis).

Paprastai tariant, specialaus liudytojo statusas

siūlomas asmeniui, apie kurio galimai padarytą nusikalstamą veiką yra duomenų, tačiau šių duomenų visuma yra nepakankama (per maža, per abstrakti, per nepatikima ir pan.), tam, kad asmeniui būtų pripažintas įtariamojo procesinis statusas. Specialaus liudytojo statusas priklauso nuo asmens valios – sutikimo būti apklaustam tokiu procesiniu statusu. Asmeniui sutikus, jo statusas yra mišrus – jis turi ir liudytojo, ir įtariamojo bruožų⁵⁸. Jei asmuo nesutinka, jis specialaus liudytojo statuso neįgyja: ateityje baudžiamajame procese jis dalyvaus arba kaip paprastas liudytojas, arba kaip įtariamasis. Šis procesinis statusas – tai iš esmės jokių žinojimo ir aktyvaus veikimo galimybių baudžiamajame procese nesuteikiantis statusas. Pagal BPK 82 straipsnio 3 dalį toks asmuo turi tik teisę apklausos metu turėti atstovą (kuriuo, gali būti advokatas, advokato padėjėjas ar bet kuris kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo, kurį liudytojas įgalioja atstovauti savo interesams) ir reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. Be to, specialusis liudytojas neatsako už melagingų parodymų davimą (BPK 82 straipsnio 3 dalis, 83 straipsnio 4 dalis).

2.8. Notaras kaip įtariamasis (kaltinamasis)

Įtariamasis ir *kaltinamasis* – tai sąvokos, apibūdinančios iš esmės tą patį procesinį statusą – asmens, kuris traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, procesinį statusą. Skirtumas tik tas, kad įtariamasis yra pirmosios baudžiamosios proceso stadijos – ikiteisminio tyrimo – dalyvis, o *kaltinamasis* yra teisminių proceso stadijų dalyvis.

Įtariamuoju notaras gali tapti bet kuriuo iš BPK 21 straipsnio 2 ar 3 dalyse numatytų pagrindų – tiek sulaikytas įtariant, kad padarė nusikalstamą veiką, tiek iškvieštas apklausai įtariamuoju, tiek apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis įtiriamas, ir t. t., o kaltinamuoju – bet kuriuo iš BPK 22 straipsnio 2 dalyje numatytų pagrindų (pavyzdžiui, prokurorui dėl notaro nusikalstamos veikos surašius kaltinamąjį aktą). Asmens tapimą įtariamuoju dažniausiai lemia ne tiek faktas, kad galimai nusikalto notaras, kiek pačios nusikalstamos veikos pobūdis, padarymo aplinkybės, notaro elgesys po nusikalstamos veikos padarymo ir pan.

Nei Notariato įstatymas, nei Baudžiamosios proceso kodeksas nesuponuoja specialaus ar išskirtinio notaro kaip įtariamojo procesinio statuso. Paprastai tariant, baudžiamajame procese notaras iš esmės nu-

stoja būti notaru, neturi jokių su notaro vardu, tarnyba ar funkcijomis susijusių privilegijų, naudos ar privilegijų, o yra tiesiog įtariamasis. Beje, pagal Notariato įstatymo 22¹ straipsnio 2 dalį įteikus notarui pranešimą apie įtarimą ar notarui kitokiu teisiniu pagrindu tapus įtariamuoju (jeigu notaras įtiriamas), notaro įgaliojimai gali būti sustabdomi. Manytina, jog ši procesinė prievarta neturėtų būti taikoma automatiškai ar formaliai, o turėtų būti siejama su tam tikromis grėsmėmis ir būtinumu jas pašalinti ar minimizuoti, pavyzdžiui, jei tolesnis notaro pareigų ėjimas sukuria grėsmę, kad ir toliau gali būti daromos nusikalstamos veikos, ar grėsmę, kad bus trukdoma nešališkam, objektyviam ir greitam baudžiamajam procesui.

Įtariamasis (kaltinamasis) baudžiamajame procese turi įprastas (tradicionines) fundamentalias asmens orumo ir teisės į gynybą apsaugą garantuojančias procesines teises: teisę žinoti reiškiamo įtarimo (kaltinimo) pobūdį ir pagrindą, teisę tylėti ar neatsakyti į atskirus užduodamus klausimus⁵⁹, teisę gintis pačiam ar naudotis profesionalia gynėjo (kuriuo gali būti tik advokatai, o tam tikromis sąlygomis ir advokato padėjėjai) pagalba, teisę aktyviai dalyvauti procese susipažįstant su baudžiamosios bylos medžiaga, reiškiant prašymus, nušalinimus ar skundžiant neteisėtus proceso veiksmus ar sprendimus ir t. t.⁶⁰

Greta teisių, įtariamasis (kaltinamasis) yra suvaržytas ir tam tikromis procesinėmis pareigomis: visų pirma, bendrąja pareiga pakęsti tai, kad baudžiamasis procesas yra nukreiptas prieš jį, šiame procese tirama ir bus įvertinta būtent jo galimai nusikalstama veika, kaltė ir atsakomybė; nors įtariamasis (kaltinamasis) turi teisę tylėti ir neatsakyti į klausimus, tačiau kviečiamas visuomet privalo atvykti pas jį kviečiantį pareigūną, prokurorą ar į teismą, taip pat įtariamajam (kaltinamajam) gali būti taikoma ir jis privalo paklusti jam taikomai procesinei prievartai (pavyzdžiui, jis gali būti įpareigotas tam tikru laiku būti namuose ar netgi suimtas (BPK 120 straipsnio 1 dalis), gali būti kontroliuojami jo elektroniniai ryšiai (BPK 154 straipsnis)⁶¹ ar nušalintas nuo notaro pareigų (BPK 157 straipsnis) ir pan. ■

59 Plačiau apie teisę tylėti ir neatsakyti į atskirus klausimus žr.: G. Goda *Vertybinių prioritetų baudžiamajame procese*. Vilnius, 2014, p. 110–126.

60 Plačiau apie įtariamojo teises žr.: R. Merkevičius *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius, 2008, p. 356–532; J. Levon, P. Veršėkytis *Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste*, in: *Lietuvos Respublikos baudžiamosios proceso kodeksui – 10 metų*. Vilnius, 2012.

61 Apie slapstų baudžiamųjų procesinių priemonių proporcingumo patikrą žr.: GODA, Gintaras. *Vertybinių prioritetų baudžiamajame procese*. – Vilnius, Registrų centras, 2014, p. 51–69.

58 Plačiau apie specialaus liudytojo statuso vertinimą baudžiamosios proceso doktrinoje žr.: G. Goda *Vertybinių prioritetų baudžiamajame procese*. Vilnius, 2014, p. 115–117.

Prof. habil. dr. Gintaras Švedas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
prodekanas, Baudžiamosios justicijos
katedros vedėjas

DĖL NOTARO ĮGALIOJIMŲ PASIBAIGIMO PAGRINDO

Notariato įstatymo 23 straipsnis reglamentuoja notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindus. Šiame straipsnyje nustatytas baigtinis notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindų sąrašas, tarp kurių kaip savarankiškas notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindas numatyta: „įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, kuriuo notaras nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas“ (Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies 5 punktą). Taigi, šį įstatymų leidėjo nustatytą notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindą sudaro du alternatyvūs atvejai: 1) įsiteisėja teismo nuosprendžiui, kuriuo notaras nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas; 2) įsiteisėja teismo sprendimui, kuriuo notaras buvo nuteistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas.

Antrosios alternatyvos atveju įstatymų leidėjas notaro įgaliojimų pasibaigimą imperatyviai susiejo su dviem privalomomis sąlygomis: 1) teismo sprendimo, kuriuo konstatuojama, jog notaras padarė kitą nusikalstamą veiką, įsiteisėjimu, ir 2) neišnykusiu teistumu. Aiškinantis šios alternatyvos turinį būtina atsakyti į tokius klausimus: a) kokios yra nusikalstamų veikų rūšys, b) kurios iš nusikalstamų veikų rūšių užtraukia teistumą, ir c) kokios yra baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos, kurios užtraukia teistumą.

Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 10 straipsnis nusikalstamas veikas skirsto į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusizengimus, o BK 11 straipsnis numato, jog nusikaltimai yra tyčiniai ir neatsargūs. Tyčiniai nusikaltimai skirstomi į nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius nusikaltimus.

Remiantis BK 97 straipsnio 1 dalimi, „turinčiais teistumą laikomi **už nusikaltimo** padarymą nuteisti asmenys, kuriems įsiteisėjo Lietuvos Respublikos ar kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Turinčiais teistumą taip pat laikomi **už nusikaltimo** padarymą ne Europos Sąjungos valstybėje narėje nuteisti asmenys, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių pagrindu gauta informacijos, kad jiems įsiteisėjo tos valstybės priimtas apkaltinamasis nuosprendis“. Taigi, tik nusikaltimo padarymas gali užtraukti teistumą. Tuo tarpu baudžiamojo nusizengimo padarymas neužtraukia teistumo, todėl veikos, priskiriamos šiai nusikalstamosi veikai rūšiai, padarymas nesudarys analizuojamos notaro įgaliojimų pasibaigimo alternatyvos. Šiuo aspektu galima padaryti vienareikšmę išvadą, jog šioje notaro įgaliojimų pasibaigimo alternatyvoje minima „nusikalstama veika“ apima neatsargų nusikaltimą, nesunkų ir apysunkį tyčinį nusikaltimą.

Be to, BK 97 straipsnio 3 dalis numato tas baudžia-

mosios atsakomybės formas, kurios užtraukia teistumą, nes „turinčiais teistumą laikomi: 1) asmenys, kuriems bausmės vykdymas buvo atidėtas, – laikotarpiu, kuriam buvo atidėtas bausmės vykdymas; 2) asmenys, nuteisti už neatsargius nusikaltimus, – bausmės atlikimo laikotarpiu; 3) asmenys, nuteisti už tyčinius nusikaltimus ir realiai atlikę paskirtą bausmę, – bausmės atlikimo laikotarpiu ir po bausmės atlikimo arba atleidimo nuo bausmės atlikimo: a) trejus metus, jeigu jie nuteisti už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą; b) penkerius metus, jeigu jie nuteisti už sunkų nusikaltimą; c) aštuonerius metus, jeigu jie nuteisti už labai sunkų nusikaltimą; d) dešimt metų, jeigu jie yra pavojingi recidyvistai“. Taigi, teistumą užtrauks net ir pirmą kartą padarytas nusikaltimas. Be to, teistumą užtrauks tik tokia baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, kai kaltininkui paskiriama bet kuri BK numatyta bausmė arba atidedamas bausmės (laisvės atėmimo) vykdymas pagal BK 75 straipsnį. Pabrėžtina, kad teistumo pradžia siejama jau su bausmės atlikimo arba bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu, kuris faktiškai prasideda įsiteisėjus teismo sprendimui. Teistumo išnykimo terminas priklauso nuo to, a) kokia poveikio priemonė taikyta – bausmės (laisvės atėmimo) vykdymo atidėjimo atveju – laikotarpiu, kuriam buvo atidėtas bausmės vykdymas; b) kaltės rūšies: 1) už neatsargius nusikal-

timus – bausmės atlikimo laikotarpiu; 2) už tyčinius nusikaltimus ir realiai atlikę paskirtą bausmę, – bausmės atlikimo laikotarpiu ir po bausmės atlikimo arba atleidimo nuo bausmės atlikimo: a) trejus metus, jeigu jie nuteisti už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą.

Tuo tarpu baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, kai kaltininkas atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK IV skyrius ir kai kurie kiti BK straipsniai), paprastai neužtraukia teistumo. Tiesa, sąlyginio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (pavyzdžiui, kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius pagal BK straipsnį, toks susitaikymas gali būti panaikintas, jei nesilaikoma jo sąlygų, ir pan.) atveju gali būti grįžtama prie baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos skiriant bausmę.

Apibendrinant galima vienareikšmiškai padaryti išvadą, jog Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytas notaro įgaliojimo pasibaigimo pagrindas – „kai įsiteisėja teismo sprendimas, kuriuo notaras buvo nuteistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas“ – reiškia, jog įsiteisėja teismo sprendimas, kuriuo notaras nuteisiamas už (net ir pirmą kartą padarytą) neatsargų nusikaltimą, nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą ir kuriuo notarui paskiriama bet kuri BK numatyta bausmė arba bausmės (laisvės atėmimo) vykdymas atidedamas pagal BK 75 straipsnį ir teistumas dar neišnyko. ■

«Pažįstu kelis notarus, kurie, prasidėjus agresijai prieš mūsų šalį, uždarė savo biurus ir įsiliejo į savanorių, kariaujančių šalies pietryčiuose už Ukrainos laisvę, gretas. Labai nerimaujame dėl kai kurių Donecko ir Lugansko srityse dirbusių notarų, kurie konflikto metu dingo be žinios. Mums baisu galvoti apie jų likimą», - lankydamasi Vilniuje pasakojo Kijevo notarė Olga Golubniča (antroji iš dešinės). Jos klausosi Armėnijos notarės Roza Arakelyan, Nune Manucharyan ir LNR prezidentas Marius Stračkaitis.

Sandra Vitkauskaitė

Lietuvos notarų rūmų teisininkė konsultantė

ŽEMĖS ŪKIO PASKIRTIES IR MIŠKŲ ŪKIO PASKIRTIES ŽEMĖS ĮSIGIJIMO YPATUMAI

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstituciniame įstatyme numatyti užsienio subjektai, kurie gali įsigyti žemės Lietuvos Respublikoje. Šio įstatymo 17 str. 2 d. numatyta, kad užsieniečiai, kurie nuosavybės teise gali įsigyti Lietuvoje žemę, vidaus vandenį ir miškus, žemės ūkio paskirties ir miškų ūkio paskirties žemės negali įsigyti iki 2014 m. balandžio 30 d. Siekiant, kad pasibaigus šiam terminui žemės ūkio paskirties žemė netaptų užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių machinacijų objektu, iš esmės buvo pakeistas Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymas. Pakeitimais taip pat siekta išvengti žemės ūkio paskirties žemės sutelkimo fizinio ar juridinio asmens ir jo įsteigtų kitų juridinių asmenų rankose bei užtikrinti žemės ūkio paskirties žemės naudojimą žemės ūkio veiklai.¹

Pirmieji 2014 metų Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo² pakeitimai³ įsigaliojo 2014 m. sausio 1 d. Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje numatyta,

kad 300 ha žemės ūkio paskirties žemės iš valstybės gali įsigyti asmuo kartu su susijusiais asmenimis. Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad asmuo ar susijęs asmenys gali įsigyti tiek žemės, kad bendras jiems priklausantis iš valstybės ir kitų asmenų įgytos žemės ūkio paskirties žemės plotas nebūtų didesnis kaip 500 ha. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. susijusių asmenų sąvokos Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinajame įstatyme nebuvo. Minėtus žemės ūkio paskirties žemės kiekius buvo leidžiama įsigyti kiekvienam asmeniui.

Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 straipsnyje taip pat apibrėžta susijusių asmenų sąvoka. Susijusiais asmenimis buvo laikomi:

1) sutuoktiniai, tėvai (įtėviai) su jų nepilnamečiais vaikais (įvaikiais). Sutuoktiniai arba tėvai (įtėviai) ir jų nepilnamečiai vaikai (įvaikiai) laikomi susijusiais su juridiniu asmeniu, jeigu bent vienas iš sutuoktinių arba tėvų (įtėvių) ir jų nepilnamečių vaikų (įvaikių) yra susijęs su šiuo juridiniu asmeniu;

2) asmenys, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai turi balsų daugumą juridiniame asmenyje arba tiesiogiai ar netiesiogiai daro lemiamą įtaką juridiniam asmeniui:

- asmuo tiesiogiai turi balsų daugumą juridiniame asmenyje, jeigu jis yra juridinio asmens arba kito juridinio asmens dalyvis, turintis ne mažiau kaip 1/2 balsų, suteikiančių teisę balsuoti juridinio asmens

1 2013 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. 12-42-32-04.

2 Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-600; 2004, Nr. 124-449.

3 Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2013, Nr. 76-3847.

dalyvių susirinkime;

- asmuo gali tiesiogiai gali daryti lemiamą įtaką juridiniam asmeniui, jei jis gali skirti ar atšaukti juridinio asmens ar kito juridinio asmens vienasmenį ar kolegialų organą ar kolegialaus valdymo organo narių daugumą, arba yra juridinio asmens dalyvis ir pagal susitarimus su kitais dalyviais dėl balsavimo teisės perleidimo turi ne mažiau kaip ½ balsų, suteikiančių teisę balsuoti juridinio asmens dalyvių susirinkime;
- asmuo netiesiogiai turi balsų daugumą juridiniame asmenyje ar kitame juridiniame asmenyje, jeigu juridinis asmuo ar kitas juridinis asmuo, kuriame šis asmuo turi balsų daugumą, ir gali balsuoti juridinio asmens dalyvių susirinkime;
- asmuo daro netiesioginę lemiamą įtaką juridiniam asmeniui ar kitam juridiniam asmeniui, jeigu juridinis asmuo ar kitas juridinis asmuo, kuriame šis asmuo daro lemiamą įtaką, gali skirti ar atšaukti juridinio asmens ar kito juridinio asmens vienasmenį ar kolegialų organą ar kolegialaus valdymo organo narių daugumą, arba yra juridinio asmens dalyvis ir pagal susitarimus su kitais dalyviais dėl balsavimo teisės perleidimo turi ne mažiau kaip ½ balsų, suteikiančių teisę balsuoti juridinio asmens dalyvių susirinkime.
- asmenys, kuriuose, kaip ir pageidaujantiame įsigyti žemės ūkio paskirties žemės juridiniame asmenyje, tas pats asmuo arba tie patys asmenys turi ne mažiau kaip ½ balsų, suteikiančių teisę balsuoti juridinio asmens dalyvių susirinkime.

Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 straipsnyje nuo 2014 m. sausio 1 d. nustatyta naujas reikalavimas – asmuo, kuris ketina įsigyti žemės ūkio paskirties žemės, iki žemės perleidimo sandorio sudarymo privalo užpildyti žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaraciją. Šia deklaracija asmuo patvirtina, kad sudarius žemės sklypo perleidimo sandorį asmens ir su juo susijusių asmenų turimos žemės plotas neviršys didžiausio leidžiamo įsigyti žemės ūkio paskirties žemės ploto. Žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaracijos formą ir pildymo taisykles nustato Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija⁴.

Iki 2013 m. gruodžio 31 d. pirmumo teisę įsigyti parduodamą privačią žemės ūkio paskirties žemę turėjo žemės sklypo bendraturčiai ir naudotojas, kuris parduodamą žemę ne mažiau kaip metus naudojo žemės ūkio veiklai ir turi ūkininko profesinių įgūdžių ir kompetencijos (fizinis asmuo) arba žemės ūkio produkcijos gamintojas (juridinis asmuo).

Nuo 2014 m. sausio 1 d. (taip pat ir po 2014 m. gegužės 1 d. įsigaliojusių pakeitimų) pirmumo teisę įsigyti parduodamą privačią žemės ūkio paskirties žemę be sklypo bendraturčių ir naudotojų turi:

- su parduodamu žemės ūkio paskirties sklypu besiribojančių žemės ūkio paskirties žemės sklypų savininkai, turintys ūkininko profesinių įgūdžių ir kompetencijos (fiziniai asmenys) arba žemės ūkio produkcijos gamintojai (juridiniai asmenys);
- valstybė – pagal galiojančius detaliuosius ar specialiuosius planus numatytą panaudoti visuomenės poreikiams, taip pat reikalingą valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos lėšomis finansuojamoms žemės valdų struktūrų gerinimo ir apleistų žemės plotų mažinimo priemonėms įgyvendinti žemę.

Taip pat buvo pakeista pranešimų pirmumo teisę turintiems asmenims siuntimo tvarka. Jei anksčiau pranešimai buvo siunčiami paties pardavėjo registruotu laišku jį įteikiant, tai nuo 2014 m. sausio 1 d. žemės pardavėjas apie sprendimą parduoti žemę turi informuoti Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos teritorinį padalinį (toliau – Nacionalinė žemės tarnyba) pagal parduodamo žemės sklypo buvimo vietą, kuris apie žemės pardavimo kainą ir sąlygas praneša pirmumo teisę turintiems asmenims. Gavus pirmumo teisę turinčio asmens sutikimą ar sprendimą pirkti žemės ūkio paskirties žemę, Nacionalinė žemės tarnyba išduoda pažymą, kad žemės sklypas turi būti parduodamas pirmumo teisę jį pirkti turinčiam asmeniui. Jei pirmumo teisę turintys asmenys atsisako arba per 15 darbo dienų nuo pranešimo gavimo dienos nepateikia sutikimo pirkti žemės ūkio paskirties žemę, Nacionalinė žemės tarnyba išduoda pažymą, kad žemės pirmumo teisę ją pirkti turintys asmenys pirkti nepageidavo, ir žemės savininkas ją gali parduoti savo pasirinktam asmeniui.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Žemės įstatymo 31 straipsnyje taip pat yra numatyti asmenys, turintys pirmumo teisę pirkti parduodamą privačią žemę:

- asmenys, kurių nuosavybės teise turimi statiniai ir įrenginiai užima parduodamą žemę ir žemę, būtiną naudoti statiniams ir įrenginiams pagal paskirtį (išskyrus atvejus, kai žemė parduodama iš viešųjų varžytynių);
- valstybė, savivaldybė ir kiti asmenys, kurių žemės sklypai priskirti žemės konsolidacijos projekto teritorijai (išskyrus atvejus, kai žemė parduodama iš viešųjų varžytynių);
- valstybė, kai parduodama žemė yra valstybinių parkų konservacinio, ekologinės apsaugos ir rekreacinio prioriteto zonoje, valstybiniuose draustinuose bei kitose saugomose teritorijose, kurioms suteiktas *Natura 2000* statusas.

Tik šiems asmenims atsisakius arba nepasinaudojus

⁴ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2013 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. 3D-836 patvirtintos Žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaracijų pildymo ir pateikimo taisyklės.

pirmumo teise įsigyti (per 30 dienų nuo pranešimo apie parduodamą žemę gavimo dienos) parduodamą privačią žemės ūkio paskirties žemę pirmumo teise pirkti gali Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinajame įstatyme numatyti asmenys⁵. Žemės įstatymo 31 straipsnyje numatytiems pirmumo teise pirkti parduodamą privačią žemę turintiems asmenims pranešimai siunčiami registruotu laišku (įteikiant). Ši tvarka galioja ir po 2014 m. gegužės 1 d. įsigaliojusį pakeitimą.

Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo pakeitimai nuo 2014 m. gegužės 1 d.

2014 m. gegužės 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo (toliau – Įstatymas) nauja redakcija. Įsigalioję nauji pakeitimai:

- 1) pakeistas, atvejų, kada Įstatymas netaikomas, sąrašas;
- 2) nustatyti kriterijai asmenims, ketinantiems įsigyti žemės ūkio paskirties žemės;
- 3) pakeistas susijusių asmenų apibrėžimas;
- 4) numatyta išimtis, kada susijusiems asmenims žemės ūkio paskirties žemės gali priklausyti (įsigytos iš valstybės ir kitų asmenų) daugiau nei 500 ha;
- 5) numatyta išimtis, kada parduodamos žemės savininkas neturi kreiptis į Nacionalinę žemės tarnybą dėl pažymos dėl pirmumo teisę turinčių asmenų išdavimo;
- 6) pakeistas sąrašas asmenų, turinčių teisę be aukciono pirkti valstybinę žemės ūkio paskirties žemę.

Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo taikymas

Įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Įstatymas, išskyrus šio įstatymo 5 straipsnio nuostatas dėl valstybės pirmumo teisės įsigyti parduodamą žemės ūkio paskirties žemės sklypą, netaikomas, kai žemė įsigyjama valstybės ar savivaldybės nuosavybėn, taip pat įsigyjant žemės sklypus mėgėjų sodo teritorijoje⁶ ir tais atvejais, kai žemė įgyjama paveldėjimo ir nuosavybės

teisės atkūrimo būdais (išskyrus Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme nurodytus atvejus⁷).

Įstatyme nustatyti reikalavimai taip pat taikomi sudarant daugiau negu 10 ha žemės ūkio paskirties žemės nuosavybės teise valdančio juridinio asmens perleidimo sandorį, taip pat juridinio asmens, nuosavybės teise valdančio daugiau negu 10 ha žemės ūkio paskirties žemės, akcijų (teisių, pajų) perleidimo sandorį, kurį sudarius akcijų (teisių, pajų) įgijėjas tampa daugiau negu 25 procentų minėto juridinio asmens akcijų (teisių, pajų) valdytoju. Daugiau negu 10 ha žemės ūkio paskirties žemės nuosavybės teise valdančio juridinio asmens ar daugiau negu 25 procentų tokio juridinio asmens akcijų (teisių, pajų) įgijėjui taikomi tokie patys šio ir kitų įstatymų nustatyti reikalavimai kaip ir žemės ūkio paskirties žemės pirkėjui.

Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo Nr. IX-1314 pakeitimo įstatymo⁸ 2 straipsnyje numatytos išimties, kada Įstatymo pakeitimai, įsigalioję 2014 m. gegužės 1 d., nėra taikomi:

- iki 2013 m. gruodžio 31 d. žemės reformos žemėtvarkos projekte ar jam prilyginamame žemės sklypo plane asmenims suprojektuoti valstybinės žemės ūkio paskirties žemės sklypai parduodami be aukciono iki 2013 m. gegužės 1 d. nustatyta tvarka (išskyrus su valstybės pagalbos taikymu susijusias nuostatas dėl žemės sklypo kainos ir atsiskaitymo už perkamą valstybinės žemės sklypą tvarkos nustatymo). Jeigu asmuo iki 2013 m. gruodžio 31 d. teisės aktu, reglamentuojančių žemės reformos žemėtvarkos projektų ir jiems prilyginamų žemės sklypų planų rengimą ir įgyvendinimą, nustatyta tvarka pretendentų susirinkimo metu pasirinko valstybinės žemės sklypą, tai patvirtindamas parašu žemėtvarkos projekto svarstymo su pretendентаis gauti žemės žiniaraštyje arba pretendentų susirinkimo protokole (kai rengiamas žemės reformos žemėtvarkos projektui prilyginamas žemės sklypo planas), laikoma, kad toks valstybinės žemės sklypas suprojektuotas žemės reformos žemėtvarkos projekte ar jam prilyginamame žemės sklypo plane;
- jeigu iki 2013 m. gruodžio 31 d. yra priimtas institucijos, parduodančios valstybinę žemę, sprendimas dėl valstybinės žemės ūkio paskirties žemės sklypo

5 Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2014 m. vasario 13 d. nutarimu Nr. 4.4 patvirtinta konsultacija Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos miškų įstatymo pakeitimų taikymo.

6 Mėgėjų sodo teritorija – savivaldybės ar jos dalies bendrojo plano sprendiniuose pažymėta, išskyrus atvejus, kol savivaldybės ar jos dalies bendrasis planas nėra parengtas, teisės aktu mėgėjų sodininkystei skirta teritorija, suformuota pagal žemės valdos projektą ar teritorijų planavimo dokumentą ir suskirstyta į sodininkų ir kitų asmenų nuosavybės ar kitomis teisėmis valdomus sodo sklypus ir bendrojo naudojimo žemę (rekreacijai ir kitoms reikmėms) (Lietuvos Respublikos sodininkų bendrijų įstatymo 2 straipsnio 3 dalis). T. y. taikant išimtį, kad parduodant sklypus mėgėjų sodo teritorijoje Įstatymas netaikomas, neprivalo būti įsteigta sodininkų bendrija.

7 Pagal Lietuvos Respublikos Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 13 dalį Laisvos žemės fondo žemė, kurią nuo 2004 m. rugpjūčio 7 d. naudoja žemės ūkio veiklos subjektai, atitinkantys Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytas sąlygas, gali būti perduodama nuosavybėn neatlygintinai lygiavėrcio ploto turėtam žemės plotui tik šioms piliečiams.

8 Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo Nr. IX-1314 pakeitimo įstatymas. Teisės aktų registras, 2014, Nr. 2014-04860.

pardavimo, tačiau valstybinės žemės sklypo pirkimo – pardavimo sutartis nesudaryta, šis žemės sklypas parduodamas už sprendime dėl valstybinės žemės sklypo pardavimo nurodytą žemės sklypo kainą ir šiame sprendime nustatyta atsiskaitymo už perkamą valstybinės žemės sklypą tvarka, t. y. iki 2014 m. gegužės 1 d. nustatyta tvarka;

- jeigu iki 2014 m. gegužės 1 d. pardavėjas pateikė Nacionalinės žemės tarnybos teritoriniam padaliniiui prašymą dėl žemės ūkio paskirties žemės sklypo pardavimo, šis žemės sklypas parduodamas iki 2014 m. gegužės 1 d. nustatyta tvarka.

Nuo 2014 m. sausio 1 d. galiojusiems Įstatymo pakeitimams buvo numatyta išimtis, kad tais atvejais, kai iki 2013 m. gruodžio 31 d. buvo sudaryta preliminarinė sutartis dėl žemės ūkio paskirties žemės sklypo perdavimo sandorio sudarymo, žemės pardavimo procedūra laikoma pradėta ir užbaigiama iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusia tvarka. Preliminari sutartis neturėjo būti įregistruota ar notarinės formos, svarbu, kad šalių pasirašyta iki 2013 m. gruodžio 31 d.

2014 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujai Įstatymo redakcijai, išimties dėl preliminarių sutarčių nebeliko. Šalys, sudariusios preliminarinę sutartį iki 2013 m. gruodžio 31 d., tačiau iki 2014 m. balandžio 30 d. nespėjusios sudaryti pagrindinės sutarties, turi atitikti Įstatymo numatytus reikalavimus ir pateikti pagrindinės sutarties sudarymo metu Įstatyme numatytus dokumentus.

Kriterijai asmenims, pageidaujantiems įsigyti žemės ūkio paskirties žemės

Iki 2014 m. balandžio 30 d. žemės ūkio paskirties žemę galėjo įsigyti bet kuris Lietuvos Respublikos pilietis. Žemės ūkio paskirties žemę galėjo įsigyti tik tie europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus atitinkantys užsieniečiai, kurie ne mažiau kaip 3 metus Lietuvoje nuolat gyveno ir vertėsi žemės ūkio veikla, ir užsienio juridiniai asmenys bei kitos užsienio organizacijos, įsteigusios Lietuvoje atstovybes ar filialus. 2014 m. balandžio 30 d. pasibaigus Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą sutartyje numatytam ir 2011 m. pratęstam pereinamajam laikotarpiui, užsieniečiai, atitinkantys europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus, gali įsigyti žemės ūkio paskirties žemę tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir Lietuvos Respublikos piliečiai.

Nuo 2014 m. gegužės 1 d. įsigyti žemės ūkio paskirties žemę gali tik šie Lietuvos Respublikos piliečiai ir užsieniečiai, atitinkantys europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus:

- 1) fiziniai asmenys, kurie turi ūkininko profesinių įgū-

džių ir kompetencijos. Tokiais asmenimis laikomi:

- ne mažiau kaip 3 metus per paskutinius 10 metų žemės ūkio veiklą vykdę (įskaitant studijų ir (ar) mokymosi įgyjant žemės ūkio išsimokslinimą laiką) ir deklaruavę žemės ūkio naudmenas ir pasėlius;
- turi įregistruotą ūkininko ūkį arba žemės ūkio išsimokslinimo diplomą;

arba

- jaunieji ūkininkai iki 40 metų, gavę Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio leidimą įsigyti žemės ūkio paskirties žemę.

2) juridiniai asmenys, kurie atitinka visas šias sąlygas:

- ne mažiau kaip 3 metus per paskutinius 10 metų vykdę žemės ūkio veiklą ir deklaravę žemės ūkio naudmenas ir pasėlius;
- pajamos iš žemės ūkio veiklos sudaro daugiau kaip 50 % visų gautų pajamų;
- ekonominis gyvybingumas gali būti įrodytas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos nustatyta tvarka įvertinus šio asmens perspektyvas.

Asmenys, turintys teisę įsigyti žemės ūkio paskirties žemę, turi gauti Nacionalinės žemės tarnybos leidimą. Išduodama leidimą, Nacionalinė žemės tarnyba patikrina, ar asmuo atitinka žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams nustatytus kriterijus. Prašymo išduoti leidimą, leidimo formą ir išdavimo tvarką nustato Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos⁹.

Pagal Nacionalinės žemės tarnybos prie žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2014 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. 1P-(1.3.)-244 patvirtinto Leidimo įsigyti žemės ūkio paskirties žemės išdavimo tvarkos aprašo 2.1 ir 6 punktus sutuoktiniai, žemės ūkio paskirties žemę įsigyjantys bendrosios jungtinės nuosavybės teise, teikia vieną prašymą išduoti leidimą. Prašyme turi būti nurodyta, kuris iš sutuoktinių Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymo nustatyta tvarka yra įregistruavęs ūkininko ūkį ir ar ūkininko ūkis bei deklaruojamos žemės ūkio naudmenos ir pasėliai yra bendroji jungtinė nuosavybė. Sutuoktiniams, žemės ūkio paskirties žemę įsigyjantiems bendrosios jungtinės nuosavybės teise, pateikusiems vieną prašymą išduoti leidimą, rengiamas vienas leidimas. Notaras, kuriam pateikiamas leidimas įsigyti žemės ūkio paskirties žemę, papildomai netikrina, ar asmuo ir (ar) jo sutuoktinis atitinka žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams keliamus reikalavimus.

Pagal Leidimo įsigyti žemės ūkio paskirties žemės išdavimo tvarkos aprašo 7 punktą Nacionalinės žemės tarnybos išduotas leidimas galioja 1 metus, bet ne ilgiau kaip iki pasikeis duomenys, pagal kuriuos buvo išduotas leidimas, kai šie pakeitimai gali turėti įtakos vertinant as-

⁹ Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos direktoriaus 2014 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. 1P-(1.3.)-244 patvirtintas Leidimo įsigyti žemės ūkio paskirties žemės išdavimo tvarkos aprašas.

mens atitikį Įstatymo 2 straipsnio reikalavimams.

Įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje ir Leidimo įsigyti žemės ūkio paskirties žemės išdavimo tvarkos apraše numatyta, kad leidimus įsigyti žemės ūkio paskirties žemę išduoda Nacionalinės žemės tarnybos teritorinis padalinys pagal pageidaujamos įsigyti žemės ūkio paskirties žemės buvimo vietą. Jei žemės ūkio paskirties žemė įsigyjama kitoje vietovėje, nei išduotas leidimas, tai notarui neturėtų būti priežastis atsisakyti tvirtinti žemės įsigijimo sandorį, jei leidimo galiojimo terminas nėra pasibaigęs ir jei įgijėjas patvirtina, kad duomenys, pagal kuriuos leidimas buvo išduotas, nepasikeitę.

Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio leidimas išduodamas ne konkrečiam sandoriui sudaryti, o tik patvirtina, kad asmuo, pageidaujantis įsigyti žemės ūkio paskirties žemę, atitinka žemės įgijėjams nustatytus reikalavimus. Tokiu atveju kyla klausimas, kaip reikėtų vertinti situaciją, kai leidimas išduotas abiem sutuoktiniams žemę įsigyti bendrosios jungtinės nuosavybės teise, tačiau įsigyti pageidauja tik vienas iš jų asmeninės nuosavybės teise (pavyzdžiui, ketina priimti dovanojamą jam žemės ūkio paskirties žemę). Jei įsigyjantis žemę asmuo atitinka Įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje numatytus žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams reikalavimus, nereikėtų reikalauti pateikti leidimą, išduotą tik jam vienam. Tokiu atveju pakaktų, jei notarui žemės įgijėjas pateiktų dokumentą, patvirtinantį, kad jis atitinka žemės įgijėjams keliamus reikalavimus. Tokiu dokumentu galėtų būti laikomas Nacionalinei žemės tarnybai pateiktas prašymas (kopija), kurio pagrindu buvo išduotas leidimas ir kuriame nurodyta, kurio iš sutuoktinių vardu yra įregistruotas ūkininko ūkis. Galimybė išduoti leidimą įsigyti žemės ūkio paskirties žemę numatyta, atsižvelgiant į tai, kad dažnai žemės ūkio paskirties žemė įsigyjama iš bendrų sutuoktinių lėšų, todėl pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 3.88 straipsnio nuostatas laikoma bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Tačiau jei iš pateiktų dokumentų matyti, kad asmeninės nuosavybės teise įsigyjantis asmuo, kuriam kartu su sutuoktiniu buvo išduotas leidimas įsigyti žemės ūkio paskirties žemę, neatitinka Įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų, žemės perleidimo sandoris negalėtų būti tvirtinamas.

Įstatyme taip pat numatytos išimties, kada žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams keliami reikalavimai nėra taikomi. Atvejai, kai žemės įgijėjas neturi atitikti reikalavimų ir kreiptis į Nacionalinę žemės tarnybą dėl leidimo išdavimo:

1) žemės ūkio paskirties žemės sklypas Civilinio kodekso 4.192 straipsnyje nustatyta tvarka perduodamas kreditoriui pagal iki šio Įstatymo įsigaliojimo sudarytą hipotekos sandorį (Žemės

ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo Nr. IX-1314 pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 4 dalis);

2) nuosavybėn įsigyjama tiek žemės, kad sudarius žemės ūkio paskirties žemės perleidimo sandorį asmeniui (ne susijusiems asmenims) priklausantis žemės ūkio paskirties žemės plotas Lietuvos teritorijoje neviršija 10 ha kartu su jau turima tos pačios paskirties žeme;

3) įsigyjami žemės ūkio paskirties žemės sklypai, naudojami nuosavybės teise turimiems ar kartu su žemės sklypu įsigyjamiems statiniams ir įrenginiams eksploatuoti (nepriklausomai nuo to, koks žemės ūkio paskirties žemės plotas įsigyjamas);

4) žemės įstatymo nustatyta tvarka pirmumo teise perkami žemės sklypai, priskirti žemės konsolidacijos projekto teritorijai;

5) pagal šį įstatymą perkami tarp nuosavybės teise valdomų žemės sklypų įsiterpę valstybiniai žemės ūkio paskirties žemės plotai;

6) privatizuojama naudojama asmeninio ūkio žemė Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nustatyta tvarka;

7) įsigyjamas žemės sklypas patenka į teritoriją, kurioje pagal savivaldybės lygmens ir vietovės lygmens bendruosius planus žemę numatyta naudoti ne žemės ūkio veiklai¹⁰;

8) žemės ūkio paskirties žemės sklypas Civilinio kodekso 4.192 straipsnyje nustatyta tvarka perduodamas *kredito įstaigai* pagal sudarytą hipotekos sandorį.

Atkreiptinas dėmesys, kad hipotekos kreditoriui, neatsižvelgiant į jo atitikimą žemės įgijėjams nustatytiems reikalavimams, žemė gali būti perduodamas tik pagal iki Įstatymo pakeitimų įsigaliojimo, t. y. iki 2014 m. gegužės 1 d., sudarytą hipotekos sandorį. Tuo tarpu pagal hipotekos sandorį, sudarytą po Įstatymo pakeitimų įsigaliojimo, žemė gali būti perduodama, neatsižvelgiant į kreditoriaus atitikimą reikalavimams, tik jei kreditorius yra kredito įstaiga¹¹.

Įstatyme numatyta išimtis be leidimo įsigyti žemės ūkio paskirties žemę, jei neviršijamas 10 ha plotas, taikoma vienam asmeniui, ne suinteresuotiems asmenims. Kai kuriuose teiktuose siūlymuose keisti Įstatymo nuostatas buvo paminėta, kad iki 10 ha galėtų įsigyti asmuo

¹⁰ Pagal Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo 6 str. 2 d., 14 str. 3 d. ir 24 str. 4 d. savivaldybės arba jos dalių bendrieji planai pradedami rengti savivaldybės tarybai priėmus sprendimą dėl savivaldybės arba jos dalių bendrųjų planų rengimo pradžios ir planavimo tikslų. Vietovės lygmens bendrieji planai rengiami savivaldybės lygmens bendruosiuose planuose nurodytoms prioritetinėms plėtros teritorijoms arba savivaldybės tarybai priėmus sprendimą dėl atitinkamoje savivaldybės dalyje rengti savivaldybės dalies bendrąjį planą. Savivaldybės lygmens ir vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentų rengimą organizuoja savivaldybės administracijos direktorius.

¹¹ Kredito įstaiga – įmonė, kuri turi licenciją versti ir verčiasi indėlių ar kitų gražintinių lėšų priėmimu iš neprofesionaliųjų rinkos dalyvių ir jų skolinimu (Lietuvos Respublikos finansų įstatymo 2 straipsnio 24 dalis).

su susijusiais asmenimis. Todėl manytina, kad esamoje Įstatymo redakcijoje įstatymų leidėjas tikslingai paliko 10 ha kiekį vienam asmeniui, ne susijusiems asmenims. Šiuo klausimu taip pat pasisakė ir Notarų rūmų prezidentas 2014 m. vasario 13 d. nutarimu Nr. 4.4 patvirtintoje konsultacijoje Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos miškų įstatymo pakeitimų taikymo (su 2014 m. gegužės 29 d. ir 2014 m. liepos 10 d. pakeitimais).

Leidžiamas įsigyti žemės ūkio paskirties žemės neviršijant 10 ha ploto yra tiek fiziniam, tiek juridiniam asmeniui. Duomenis apie turimą mažesnę nei 10 ha plotą įgijėjas nurodo žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaracijoje bei pareiškia sudaromame žemės perleidimo sandoryje¹². Deklaracijoje pirkėjas taip pat turi nurodyti duomenis apie susijusių asmenų turimą žemės ūkio paskirties žemės plotą, kadangi jis šiuo atveju taip pat negali būti didesnis kaip 500 ha (išimtis yra taikoma tik reikalavimui atitikti numatytus įgijėjams kriterijus ir gauti Nacionalinės žemės tarnybos leidimą).

Nors neviršijant 10 ha ploto žemės ūkio paskirties žemės įsigyti gali vienas asmuo, tačiau įsigyjant žemę asmeniui, esančiam santuokoje, taip pat svarbu atsižvelgti ir į sutuoktinio turimą žemės ūkio paskirties žemės plotą, jei žemė įsigyjama bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Pavyzdžiui, jei vienas iš sutuoktinių jau turi asmeninės nuosavybės teise 10 ha ar daugiau žemės ūkio paskirties žemės, tai kitas sutuoktinis, neturintis žemės ūkio paskirties žemės, 10 ha be Nacionalinės žemės tarnybos leidimo gali įsigyti tik asmeninės nuosavybės teise (pvz., gauti dovanų). Pirkti iš bendrų sutuoktinių lėšų bendrosios jungtinės nuosavybės teise tokiu atveju sutuoktiniai galės tik gavę Nacionalinės žemės tarnybos leidimą. Tačiau jei sutuoktiniai turi po 5 ha žemės, tai be leidimo jie gali įsigyti dar po 5 ha žemės ūkio paskirties žemės (tiek asmeninės, tiek bendrosios jungtinės nuosavybės teise).

Susiję asmenys

Įstatymo 3 straipsnyje apibrėžiama susijusių asmenų sąvoka šiek tiek skiriasi nuo apibrėžimo, buvusio nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2014 m. balandžio 30 d. Susijusiais asmenimis laikomi:

- 1) fiziniai asmenys – su sutuoktiniu, nepilnamečiais vaikais (jvaikiais), taip pat nepilnamečiai vaikai – su tėvais (jtėviais);
- 2) juridiniai asmenys:
  - tiesiogiai ar netiesiogiai valdantys daugiau kaip

25% kito juridinio asmens akcijų (teisių, pajų), suteikiančių teisę balsuoti šio juridinio asmens dalyvių susirinkime. Netiesiogiai valdantys juridinį asmenį laikomi tie juridiniai asmenys, kurie per kitą juridinį asmenį valdo ne mažiau kaip 25 % akcijų (teisių, pajų), suteikiančių teisę balsuoti juridinio asmens dalyvių susirinkime;

- kuriuose, kaip ir pageidaujantiame įsigyti žemės ūkio paskirties žemės juridiniame asmenyje, tas pats asmuo (tie patys asmenys) valdo daugiau kaip 25% juridinio asmens akcijų (teisių, pajų), suteikiančių teisę balsuoti juridinio asmens dalyvių susirinkime.

Taigi, fiziniai asmenys, įsigydami žemės ūkio paskirties žemę, nebelaikomi susijusiais su juridiniais asmenimis. Juridiniai asmenys nebelaikomi susijusiais su fiziniais asmenimis, tačiau laikomi susijusiais su kitu juridiniu asmeniu, jei šių juridinių asmenų dalyvis – ir fizinis, ir juridinis asmuo – turi daugiau nei 25% juridinių asmenų teisių (akcijų, pajų). Pastebėtina, kad nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2014 m. balandžio 30 d. fiziniai asmenys buvo laikomi susijusiais su juridiniais asmenimis, kurių dalyviais, turinčiais ne mažiau kaip ½ balsų, jie yra, arba gali skirti ar atšaukti juridinio asmens valdymo organą ar kolegialaus valdymo organo narių daugumą. Juridiniai asmenys buvo laikomi susijusiais su savo dalyviais – fiziniais asmenimis, turinčiais ne mažiau kaip ½ balsų, arba galinčiais skirti ar atšaukti juridinio asmens valdymo organą ar kolegialaus valdymo organo narių daugumą.

Taigi, nuo 2014 m. gegužės 1 d. juridinis asmuo, kurio dalyvis fizinis asmuo su sutuoktiniu ir nepilnamečiais vaikais turi 500 ha žemės ūkio paskirties žemės, gali įsigyti 500 ha žemės ūkio paskirties žemės, kas nebuvo galima nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2014 m. balandžio 30 d. Tačiau to paties fizinio asmens įsteigtas juridinis asmuo negalės įsigyti žemės ūkio paskirties žemės, nes to paties fizinio asmens valdomi juridiniai asmenys laikomi susijusiais asmenimis. Taip pat fizinis asmuo, esantis juridinio asmens dalyviu, turinčiu 25 % teisių (akcijų, pajų), kartu su sutuoktiniu ir nepilnamečiais vaikais gali įsigyti žemės ūkio paskirties žemės, net jei jo valdomas juridinis asmuo ar keli juridiniai asmenys jau turi 500 ha. Tačiau juridinio asmens, turinčio 500 ha žemės ūkio paskirties žemės, dalyvis juridinis asmuo žemės ūkio paskirties žemės įsigyti nebegali.

Didžiausias leistinas įsigyti žemės plotas

Įstatymo 3 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas didžiausias leistinas įsigyti žemės ūkio paskirties žemės plotas. Asmuo ar susiję asmenys Lietuvos teritorijoje gali įsigyti tiek žemės, kad bendras jų iš valstybės įsigytos žemės

¹² Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos miškų įstatymo pakeitimų taikymo.

mės ūkio paskirties žemės plotas nebūtų didesnis kaip 300 ha. Asmuo ar susiję asmenys Lietuvos teritorijoje gali įsigyti tiek žemės, kad bendras jiems priklausantis iš valstybės ir kitų asmenų įsigytos žemės ūkio paskirties žemės plotas nebūtų didesnis kaip 500 ha. Taip pat numatoma išimtis, kada asmuo gali įsigyti daugiau nei 500 ha žemės ūkio paskirties žemės. Jei žemė įsigijama gyvulininkystei plėtoti, asmuo gali įsigyti tokį hektarų skaičių, kiek atitinka jo turimų sąlyginių gyvulių skaičiui¹³. Kai žemė įsigijama gyvulininkystei plėtoti, į susijusių asmenų turimą žemės ūkio paskirties žemės plotą neatsižvelgiama¹⁴. Pavyzdžiui, jei asmuo turi 800 sąlyginių gyvulių, tai jis gali įsigyti tiek žemės, kad turimas jo žemės ūkio paskirties žemės plotas neviršytų 800 ha, neatsižvelgiant į susijusių asmenų turimą žemės ūkio paskirties žemės plotą (išskyrus atvejus, kai sąlyginiai gyvuliai ir įsigijama žemės ūkio paskirties žemė – bendroji jungtinė nuosavybė).

Jei asmuo įsigija daugiau žemės ūkio paskirties žemės nei numato Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įstatymas, pagal prokuroro, ginančio viešąjį interesą, ieškinį teismo sprendimu plotas, kuris įsigytas pažeidžiant numatytus reikalavimus, iš žemės įgijėjo paimamas ir perduodamas valstybės nuosavybėn.

Dėl deklaracijų pildymo sudarant žemės konsolidacijos sutartis buvo kilusi diskusija. Buvo argumentuojama, kad žemės konsolidacijos sutartimi žemė nėra įgyjama, tai – kompleksinis žemės pertvarkymas. Tačiau reikėtų pažymėti, kad pagal konsolidacijos sutartį mainomi ar perdalijami žemės sklypai ar jų dalys konsolidacijos sandorio šalių yra įgyjami. Įstatyme nėra numatytos išimties, kad sudarant žemės konsolidacijos sutartis, įstatymo nuostatos netaikomos. Taigi, tvirtinant žemės konsolidacijos sutartis, žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaracija turi būti pildoma, išskyrus tuos atvejus, kai žemė nėra mainoma, perdalijama ar nepadidėja turimas žemės plotas, o sklypai tik padalijami, atidalijami arba sujungiami.

Pažymos dėl pirmumo teisę pirkti parduodamą žemę turinčių asmenų išdavimas

Pagal įstatymo 5 straipsnio 3, 5 ir 6 dalis žemės savininkas apie sprendimą parduoti žemės ūkio paskirties

žemės sklypą praneša Nacionalinei žemės tarnybai pagal žemės sklypo buvimo vietą. Žemės sklypo savininkas apie sprendimą taip pat gali pranešti pasirinktam notarui, kuris perduos asmens pareiškimą Nacionalinei žemės tarnybai pagal žemės sklypo buvimo vietą. Nacionalinė žemės tarnyba, pranešusi apie parduodamą žemės ūkio paskirties žemę pirmumo teisę turintiems pirkti asmenims, žemės sklypo pardavėjui išduoda vieną iš šių pažymų:

- *dėl žemės ūkio paskirties žemės sklypo pardavimo pirmumo teisę turinčiam jį pirkti asmeniui* – nurodomas asmuo (-ys), pagal įstatymo 5 str. 1 d. 2 ir 3 p. turintis (-ys) pirmumo teisę pirkti žemės ūkio paskirties žemę, ir pateikęs (-ę) sutikimą ją pirkti;
- *dėl žemės ūkio paskirties žemės sklypo pardavimo pirmumo teisę turinčiam jį pirkti asmeniui* – nurodoma, kad sklypas pirmumo teise turi būti parduodamas valstybei;
- *dėl siūlomo parduoti žemės ūkio paskirties žemės sklypo, kai šio sklypo nepageidauja pirkti asmenys, turintys pirmumo teisę jį pirkti* – nurodoma, kad žemės sklypo nepageidavo pirkti pirmumo teisę turintys asmenys ir žemės sklypas gali būti parduodamas savininko pasirinktam asmeniui.

Nuo 2014 m. gegužės 1 d. įstatymo 5 straipsnio 7 dalyje numatyta išimtis, kada pirmumo teisę turintiems pirkti asmenims pranešimai apie žemės pardavimą ir sąlygas nėra siunčiami. Jei žemės ūkio paskirties žemės sklypo savininko pasirinktas pirkėjas turi pirmumo teisę pirkti žemę ir nėra aukštesnės eilės pirmumo teisę turinčių asmenų, žemė gali būti parduodama pirmumo teisę turintiems asmenims nesiunčiant pranešimų per Nacionalinę žemės tarnybą.

Praktikoje ši išimtis bent šiuo metu negali būti įgyvendinama, jei žemės ūkio paskirties žemę perka ne valstybė. Notarai turi galimybę patikrinti viešame registre, ar yra žemės sklypo naudotojas, turintis pirmumo teisę pirkti žemės sklypą (nuomos ar panaudos sutartys turi būti įregistruotos Nekilnojamojo turto registre, kitaip naudotojas pirmumo teisės neturi). Teoriškai notarai net neturėtų pareigos tikrinti registruose, ar yra pirmumo teisę pirkti žemę besiribojančių sklypų savininkų, kadangi šie asmenys yra paskutiniai pirmumo teisę turinčių asmenų eilėje. Pakaktų, kad besiribojančio sklypo savininkas pateiktų notarui dokumentus, įrodančius, kad jis atitinka kriterijus, nustatytus žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams. Tačiau pagal įstatymo 5 straipsnio 5 dalį pirmumo teisę įsigyti privačios žemės ūkio paskirties žemės, kurią pagal galiojančius detaliuosius ar specialiuosius planus numatoma panaudoti visuomenės poreikiams, taip pat žemės ūkio paskirties žemės, reikalingos valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos lėšomis finansuojamoms žemės valdų struktūrų gerinimo ir ap-

¹³ Sąlyginiai gyvuliai skaičiuojami Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. D1-367/3D-342 patvirtintame Mėšlo ir sрутų tvarkymo aplinkosaugos reikalavimų apraše nustatyta tvarka.

¹⁴ Apie tai pasisakyta 2014 m. vasario 13 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 4.4 patvirtintoje konsultacijoje Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos miškų įstatymo pakeitimų taikymo (su 2014 m. gegužės 29 d., 2014 m. liepos 10 d. pakeitimais).

leistų žemės plotų mažinimo priemonėms įgyvendinti, už tą kainą, už kurią ji parduodama, ir kitomis tokiomis pačiomis sąlygomis turi valstybė. Apie šiuos duomenis notariai neturi galimybės sužinoti iš valstybės registrų. Kadangi valstybės pirmumo teisė yra aukštesnės eilės negu žemės naudotojų ir besiribojančių sklypų savininkų, visais atvejais, kai žemę perka ne sklypo bendraturtis, turi būti pranešama Nacionalinei žemės tarnybai ir notarui pateikiama Nacionalinės žemės tarnybos pažyma dėl pirmumo teisę turinčių asmenų.

Pirmumo teisės įgyvendinimas

Įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta platesnė žemės ūkio paskirties žemės sklypo naudotojo pirmumo teisė. Jei naudotojas – juridinis asmuo – jau turi didžiausią leistiną įsigyti žemės ūkio paskirties žemės plotą ir dėl to negali įgyvendinti savo pirmumo teisės, pirmumo teise gali pasinaudoti šio juridinio asmens dalyvis. Ši sąlyga galioja, jei pirmumo teisę turintis juridinis asmuo pagal Nekilnojamojo turto registre įregistruotą sutartį parduodamą žemę naudojo ir žemės ūkio naudmenas ir pasėlius joje deklaravo ne mažiau kaip 5 metus. Juridinio asmens dalyviui nėra keliami papildomų sąlygų šiai teisei įgyvendinti, t. y.

dalyvis neprivalo turėti tam tikrą dalį juridinio asmens akcijų (teisių, pajų).

Valstybinę žemės ūkio paskirties žemę be aukciono turi teisę pirkti:

- 1) asmenys, nuosavybės teise turintys žemės ūkio veiklai naudojamus statinius ir įrenginius, – šiems statiniams ir įrenginiams eksploatuoti jų naudojamus žemės ūkio paskirties žemės sklypus;
- 2) asmeninio ūkio žemės naudotojai – jų naudojamus asmeninio ūkio žemės sklypus;
- 3) privačių žemės sklypų savininkai – tarp jų nuosavybės teise valdomų žemės sklypų įsiterpusius valstybinės žemės ūkio paskirties žemės plotus, nevirsijančius Žemės reformos įstatyme nustatyto dydžio, jeigu šiuose valstybinės žemės ūkio paskirties žemės plotuose pagal teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias žemės sklypų formavimą, negalima suformuoti racionalių ribų ir dydžio žemės ūkio paskirties žemės sklypų.

Dokumentai, pateikiami žemės ūkio paskirties žemės perleidimo sandorį tvirtinančiam notarui

Notarui, tvirtinančiam žemės ūkio paskirties žemės perleidimo sandorį, pagal įstatymo nustatytus reikala-

1 lentelė. Notarui pateikiami dokumentai.

	Leidimas įsigyti žemės ūkio paskirties žemę	Pažyma dėl pirmumo teisę turinčių asmenų	Deklaracija apie turimą žemės ūkio paskirties žemę
Pirkimo – pardavimo sutartis	+	+	+
Dovanojimo sutartis	+	-	+
Mainų sutartis	+	-	+
Rentos/ išlaikymo iki gyvos galvos sutartis	+	-	+
Žemės įsigijimas iki 10 ha (su turima žeme)	-	+	+
Žemės įsigijimas statiniams ir įrenginiams eksploatuoti	-	-	+
Žemė perduodama kredito įstaigai pagal hipotekos sandorį	-	+	+
Pirmumo teise perkami sklypai, priskirti konsolidacijos projekto teritorijai	-	-	+
Įsigyjama žemė pagal savivaldybės lygmens ir vietovės lygmens bendruosius planus numatyta naudoti ne žemės ūkio veiklai	-	+	+
Perkama iš valstybinės naudojama asmeninio ūkio žemė	-	-	+
Perkamas tarp sklypų įsiterpęs valstybinės žemės plotas	-	-	+

vimus pateikiamas Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio leidimas įsigyti žemės ūkio paskirties žemę, Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio pažyma dėl žemės ūkio paskirties žemės sklypo pardavimo pirmumo teisę jį pirkti turinčiam asmeniui arba pažyma, kad pirmumo teisę pirkti žemės sklypą turintys asmenys nepageidauja jo pirkti, ir užpildyta žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaracija. Toliau pateikiami atvejai, kada šie dokumentai turi būti pateikti.

Reikėtų pažymėti, kad notarai neturi pareigos tikrinti šiuose dokumentuose pateikiamų duomenų teisingumo. Notarai, tvirtindami žemės ūkio paskirties žemės perleidimo sandorius, turi reikalauti, kad šie dokumentai jiems būtų pateikti, kad žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaracija būtų pasirašyta žemės sklypo įgijėju, ir kad žemė būtų parduodama asmeniui, nurodytam Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio išduotoje pažymoje.

Ar asmuo atitinka žemės ūkio paskirties žemės įgijėjui keliamus reikalavimus, tikrina Nacionalinės žemės tarnybos teritoriniai padaliniai, kurie išduoda leidimus įsigyti žemės ūkio paskirties žemę.

Žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaraciją pildo žemę įsigyjantis asmuo. Notaras netikrina nei žemės įgijėjo, nei susijusių asmenų turimo žemės ūkio paskirties žemės ploto, nei nurodomo sąlyginių gyvulių skaičiaus, jei žemė įsigijama gyvulininkystei plėtoti. Be to, notarai neturi galimybės šių duomenų tikrumo patikrinti registruose. Už deklaracijoje pateikiamų duomenų teisingumą atsako pats žemės įgijėjas (įstatymo 3 str. 7 d.).

Už Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio išduoto leidimo teisėtumą atsako jį išdavusi institucija. Notaras asmens atitikimo žemės įgijėjams keliamų reikalavimų pakartotinai netikrina.

Siūlomi įstatymo pakeitimai

Paskutiniai įstatymo pakeitimai įsigaliojo 2014 m. gegužės 1 d., t. y. nuo tos dienos, kai Lietuvoje žemės ūkio paskirties žemę turi teisę įsigyti ne tik Lietuvos Respublikos piliečiai, bet ir užsieniečiai, atitinkantys europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus. Tačiau ir po 2014 m. gegužės 1 d. yra teikiami siūlymai, kaip būtų galima pakeisti įstatymo nuostatas.

1) Lietuvos Respublikos Seimo nario (-ių) pateikti pasiūlymai, parengti įstatymo pakeitimo projektai, numatantys tokius pakeitimus: įstatymas netaikomas tais atvejais, kai žemė įgyjama dovanojimo Civilinio kodekso 3.135 straipsnyje numatytiems artimiesiems giminaičiams (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai, broliai ir seserys), taip pat sutuoktiniams,

įtėviams, įvaikiams būdu.

Šiuo metu dovanojant žemės ūkio paskirties žemę artimiesiems giminaičiams bei sutuoktiniams, šie asmenys turi atitikti žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams keliamus reikalavimus ir žemės ūkio paskirties žemės negali turėti daugiau kaip 500 ha;

- 2) asmeniui įsigijus daugiau negu 500 ha žemės ūkio paskirties žemės, Nacionalinės žemės tarnybos padalinio vadovas nurodo per nustatytą laiką viršijantį nustatytą ribą žemės plotą parduoti, ir tik to nepadarius, prokuroras kreipsis į teismą dėl šio ploto perdavimo valstybės nuosavybėn. Valstybė skelbia viešą aukcioną dėl paimto žemės ploto pardavimo. Šiuo metu nenumatyta galimybė Nacionalinei žemės tarnybai pranešti žemės įgijėjui apie viršytą leistiną įsigyti žemės plotą ir nenumatytas pardavimas viešo aukciono būdu;
- 3) pirmumo teisę be aukciono pirkti valstybinę žemės ūkio paskirties žemę turi ūkininko, pateikusio prašymą įsigyti valstybinę žemę, perimantis ūkį paveldėtojas;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Žemės ūkio ministerijos pateikti pasiūlymai pakeisti įstatymo nuostatas, numatant:

- 4) įstatymas netaikomas, kai žemės ūkio paskirties žemės sklypas Civilinio kodekso 4.192 straipsnyje nustatyta tvarka perduodamas kredito įstaigai pagal sudarytą hipotekos sandorį. Perduotą kreditą įstaigai žemės sklypą kredito įstaiga privalo realizuoti ne vėliau kaip per trejus metus nuo žemės sklypo įgijimo.

Šiuo metu ši išimtis numatyta tik leidimų įsityti žemės ūkio paskirties žemę išdavimui;

- 5) leidimui įsigyti žemės ūkio paskirties žemę numatomos papildomos sąlygos (tenkinama bent viena iš jų) – sudarius žemės ūkio paskirties žemės perleidimo sandorį, bus:
  - a) didinamas visų tipų žemės ūkio veiklos konkurencingumas, ūkio perspektyvumas ir struktūra;
  - b) skatinamas maisto grandinės organizavimas ir rizikos valdymas žemės ūkyje;
  - c) atkuriamos, išsaugomos ar pagerinamos nuo žemės ūkio ir miškininkystės priklausančios sistemos;
  - d) skatinama socialinė įtrauktis, skurdo mažinimas ir ekonominė plėtra kaimo vietovėje;

Žemės ūkio ministerijos parengti projektai numatantys šiuos pakeitimus:

- 6) žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams nustatyti reikalavimai netaikomi ir leidimas neprivalomas, kai žemės ūkio paskirties žemė dovanojama Civilinio kodekso 3.135 straipsnyje nustatytiems artimiesiems giminaičiams (tėvai ir vaikai, seneliai ir

vaikaičiai, broliai ir seserys), taip pat sutuoktiniams, įtėviams, įvaikiams;

- 7) Įstatymo nuostata, kad Įstatymo nustatyti reikalavimai taikomi sudarant daugiau negu 5 ha žemės ūkio paskirties žemės nuosavybės teise valdančio juridinio asmens perleidimo sandorį, ir akcijų (teisių, pajų) perleidimo sandorį, kai įgijėjas tampa daugiau negu 25 procentų juridinio asmens akcijų (teisių, pajų) valdytoju, netaikoma, kai perleidžiamas juridinis asmuo (akcijos, teisės, pajai) – kredito įstaiga.

Šiuo metu reikalavimas taikomas, jei perleidžiamas juridinis asmuo (akcijos, teisės, pajai) nuosavybės teise turi daugiau kaip 10 ha, reikalavimas taikomas ir kredito įstaigoms;

- 8) sutuoktiniams, pageidaujantiems žemės ūkio paskirties žemę įsigyti bendrosios jungtinės nuosavybės teise, išduodamas bendras leidimas įsigyti žemės ūkio paskirties žemės, jeigu bent vienas iš sutuoktinių (leidime nurodoma, kuris) atitinka šio straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytus reikalavimus ir prisiima įsipareigojimus bei iš jų kylančią atsakomybę pagal šį straipsnį ir šio įstatymo 3 straipsnio 7 dalį.

Šiuo metu ši tvarka nustatyta tik Leidimo įsigyti žemės ūkio paskirties žemės išdavimo tvarkos apraše;

- 9) kreiptis dėl leidimo išdavimo neprivaloma asmeniui, perkančiam parduodamą privačią žemės ūkio paskirties žemę pasinaudojus pirmumo teise, kai jo atitiktis šio įstatymo reikalavimams patikrinta prieš jo duomenis įrašant į pagal šio įstatymo 5 straipsnio 5 dalyje pardavėjui išduodamą pažymą (dėl pirmumo teisę pirkti žemės ūkio paskirties žemę turinčių asmenų)

Šiuo metu Pažymos dėl parduodamos privačios žemės ūkio paskirties žemės išdavimo tvarkos apraše numatyta, kad asmenys, pageidaujantys pasinaudoti pirmumo teise įsigyti parduodamą žemę, kartu su sutikimu pirkti žemės sklypą pateikia dokumentus, patvirtinančius, kad jie atitinka žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams nustatytus reikalavimus. Tačiau Įstatymas nenumato, kad tokiu atveju pirmumo teisę pirkti žemės ūkio paskirties žemę turintys asmenys neprivalo gauti leidimo įsigyti žemės ūkio paskirties žemę;

- 10) leidimus įsigyti žemės ūkio paskirties žemę išduos savivaldybės pagal žemės buvimo vietą administracijos direktorius, atsižvelgiant į savivaldybės tarybos komisijos siūlymą. Komisija būtų sudaryta iš savivaldybės administracijos atstovo, seniūno, Nacionalinės žemės tarnybos atstovo, taip pat savivaldybėje veikiančių vietos bendruomeninių organizacijų ir žemės savininkus ir (ar) žemės ūkio veiklą vykdančius asmenis vienijančių savivaldos organizacijų at-

stovų, jiems sutikus dalyvauti komisijoje.

Šiuo metu leidimus išduoda Nacionalinės žemės tarnybos teritoriniai padaliniai;

- 11) asmuo neturi atitikti žemės ūkio paskirties žemės įgijėjams keliamų reikalavimų ir leidimas įsigyti žemės ūkio paskirties žemę neprivalomas, kai nuosavybėn įsigyjama tiek žemės, kad sudarius sandorį asmeniui priklausantis žemės ūkio paskirties žemės plotas neviršija 5 ha kartu su jau turima tos pačios paskirties žeme. Šiuo metu asmuo gali be leidimo gali įsigyti iki 10 ha kartu anksčiau įgyta žemės ūkio paskirties žeme;

- 12) už įsipareigojimo užtikrinti įsigytos žemės ūkio paskirties žemę naudoti žemės ūkio veiklai nevykdytą numatoma bauda fiziniams asmenims nuo 1448 iki 2896 eurų.

Šiuo metu atsakomybė numatyta tik juridiniams asmenims.

Miškų ūkio paskirties žemės perleidimas

2014 m. gegužės 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos miškų įstatymo papildymui, kuriuo buvo numatyti asmenys, turintys pirmumo teisę pirkti parduodamą miškų ūkio paskirties žemę. Pirmumo teisę įsigyti privačią miškų ūkio paskirties žemę už tokią pat kainą ir kitomis tokiomis pat sąlygomis, išskyrus atvejus, kai ši žemė parduodama iš viešųjų varžytynių, pagal šią eilės tvarką turi:

- 1) žemės sklypo bendraturčiai – Civilinio kodekso 4.79 straipsnyje nustatyta tvarka;
- 2) asmuo, nuosavybės teise turintis miškų ūkio paskirties žemės sklypą, kuris ribojasi su parduodamu miškų ūkio paskirties žemės sklypu.

Pirmumo teisę (išskyrus atvejus, kai pirmumo teise pasinaudoja žemės sklypo bendraturčiai Civilinio kodekso 4.79 straipsnyje nustatyta tvarka) įsigyti privačią miškų ūkio paskirties žemę, kuri yra valstybinių parkų konservacinio, ekologinės apsaugos ir rekreacinio prioriteto zonose, valstybiniuose draustinuose ir kitose saugomose teritorijose, kurioms suteiktas *Natura 2000* statusas, arba kuri ribojasi su valstybinės reikšmės mišku, turi valstybė.

Jeigu iki 2014 m. balandžio 30 d. yra sudaryta preliminarioji sutartis dėl miškų ūkio paskirties žemės sklypo perleidimo sandorio sudarymo, šis žemės sklypas parduodamas iki 2014 m. balandžio 30 d. nustatyta tvarka. ■

Pierre Becque

UINL Europos reikalų komisijos pirmininkas
Garbės notaras

BENDRIEJI NOTARŲ PROFESINĖS ETIKOS PRINCIPAI

Įvadas

Iš tiesų sudėtinga trumpai pristatyti bendruosius notarų profesinės etikos principus: norint atskleisti šio uždavinio mastą, reikia prisiminti, kad 2013 m. spalio mėn. Tarptautinės notariato sąjungos (UINL) generalinei asamblėjai Limoje priimant Profesinės etikos kodeksą prireikė dešimčių valandų diskusijų, o jame yra net 60 straipsnių.

Visų pirma pabandykime apibrėžti profesinę etiką: be etikos taisyklių, privalomų visiems konkrečios visuomenės nariams, taigi galiojančių ir notarui, kaip bet kuriam kitam specialistui ir piliečiui, profesinę etiką sudaro profesijai taikomų taisyklių visuma, kai profesinė organizacija prižiūri, kaip šių taisyklių laikosi kiekvienas jos narys.

Suprantama, kad vien šių taisyklių ir profesinės etikos kodekso nepakanka pasitikėjimui tam tikra profesija sukurti, jei jos nariai šiuo kodeksu nesivadovauja kasdienėje veikloje. Prancūzijoje yra įstatymu labai išsamiai apibrėžtas drausmės pažeidimas; juo laikomas „bet koks įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimas, bet koks profesinių taisyklių pažeidimas, bet koks sąžiningumui, garbingumui ir mandagumui priešingas elgesys, padarytas net ir ne profesiniame gyvenime“. Prie šios apibrėžties dar grįžime.

Pranešimas perskaitytas Vilniuje 2014 metų spalio 20 d. vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos narystės ES 10-metis: Lietuvos notariatas - tai tiltas tarp Vakarų ir Rytų“, skirtoje nepriklausomos Lietuvos notariato 95-mečiui.

Kadangi notaras yra ir valstybės tarnautojas, jam, suprantama, kyla tam tikrų su valstybės tarnyba susijusių apribojimų, kurie papildo bet kokiam laisvosios profesijos atstovui taikomas etikos taisykles.

Galima išskirti dvejopas pareigas ir juos atitinkančius draudimus.

1°) Įstatymų, kitų teisės aktų ir profesinių taisyklių laikymasis

Notaras privalo laikytis įstatymų, kitų teisės aktų ir profesinių taisyklių; tai apima profesines pareigas ir draudimus, kurių nevalia pažeisti.

Iš visų profesinių pareigų pateiksime svarbiausias:

- **Pareiga aiškinti.** Kadangi notarui suteikta privilegija veikti tam tikrose srityse ir su tam tikrais dokumentais, notaras privalo sudaryti dokumentus, kai jis privalo tai padaryti pagal įstatymą, išskyrus įstatyme numatytus atvejus (sukčiavimas, teisės pažeidimas, fiktyvūs dokumentai).

Pavyzdžiui, notaras neturi teisės remtis sąžinės laisve ir atsisakyti sudaryti vieną ar kitą įstatymo pripažintą dokumentą (pavyzdžiui, vienos lyties asmenų vedybų sutarties, kurios Prancūzijos notaras neturi teisės atsisakyti sudaryti).

Pažymėtina, kad notaras nėra įpareigotas atstovauti teisme.

- **Pareiga laikytis profesinės veiklos taisyklių.** Čia svarbu prisiminti keletą svarbių taisyklių:
- **Notaras privalo laikytis notarų tarifų;** šie tarifai laikomi teisingu atlyginimu už visus notaro, kaip valstybės tarnautojo, gaunamus dokumentus, atlyginimu už dokumentų rengimą ir tikrumo patvirtinimą bei už teikiamas konsultacijas. Šiuo atlyginimu nesidalijama su trečiaisiais asmenimis; notarui taip pat draudžiama gauti papildomą atlyginimą. Be to, notaras neturi teisės bet kokiais pagrindais taikyti klientams nuolaidų, išskyrus atvejus, kai gautas išimtinis Notarų rūmų sutikimas. Todėl notarų tarpusavio konkurencija kainų klausimu negalima.
- Notaras privalo pagal galimybes dalyvauti tobulinanant profesijos žinias – bendradarbiauti su profesinio mokymo programomis. Suprantama, kad notaras privalo laikytis daugelyje notariato sistemų taikomų tęstinio mokymo pareigų. Notaras privalo bendradarbiauti su savo profesijos organizacijomis ir būti pasirengęs vykdyti šių organizacijų jam patikėtas užduotis.
- Aišku, kad notaras privalo laikytis dokumentų rengimo ir saugojimo pareigų (registas, apskaitos tvarkymas, archyvavimas ir pan.). Be šių pareigų, teisės aktuose įtvirtinami ir tam tikri notarui skirti draudimai:
  - Notarui draudžiama dalyvauti klientams ir jam pačiam pavojingose veiklose. Todėl notarui draudžiama vykdyti komercinę, bankinę ar spekuliacinę veiklą, ar užsiimti komercine praktika, pavyzdžiui, savo paslaugas siūlyti tiesiogiai. Notaras privalo išlikti nepriklausomas nuo rinkos ir neturi teisės savo veikloje siekti vien pelno: pirmiausia reikia pasirūpinti kokybe, o tik tada – pelnu.
  - Notaras neturi teisės asmeniškai reklamuotis, girdamasis savo profesinėmis savybėmis ar vykdoma veikla. Reklama prieštarauja notaro misijai ir statusui, todėl yra netinkama. Leidžiama tik kolektyvinė reklama, daugiausia informacinio pobūdžio, skirta kelti profesijos prestižą ir ją ginti, kai reklamą organizuoja profesinės organizacijos (interneto svetainės kontroliuoti sudėtingai!).
  - Notaras neturi teisės rengti dokumentų, skirtų artimai su juo gimintystės ar profesiniais ryšiais susijusioms šalims. Notaras taip pat negali sudaryti dokumento, kuriame yra jam palankių ar asmeniškai svarbių nuostatų (pavyzdžiui, testamentu, kuriame numatytas atlygis notarui).

2°) Sąžiningumo, garbingumo ir mandagumo taisyklių laikymasis

Iš esmės šios etikos normos turėtų būti taikomos visoms laisvosios profesijoms. Vis dėlto notaras, kaip

valstybės tarnautojas, vykdo valstybės tarnybos misiją ir naudojami valstybės valdžios prerogatyvomis tam tikslui pasiekti. Užtai notarui taikomi aukštesni įsipareigojimai.

Pirmoji pareiga – vienas notarų instituto ramsčių:

- **Pareiga veikti nešališkai ir objektyviai.**

Ši pareiga, skirianti notarą nuo advokato, iš esmės yra dalinė; pagal ją notaras neturi teisės teikti pirmenybės vienai iš sutarties šalių ir abiem šalims teikti tuos pačius patarimus. Notaras tuo pat metu teikia pagalbą abiem šalims, o jo pareiga – šalis suartinti.

Dokumento tikrumo patvirtinimas reiškia ne vien sutarties teisėtumo patikrinimą, asmens tapatybės ir parašų patvirtinimą; kartu tai reiškia sutarties pusiausvyros užtikrinimą. Būtent tokiu būdu notaras prevencija tvarka vykdo teisingumą. Kadangi šalys juo pasitiki, jis privalo būti joms lojalus.

Ši kontinentinės teisės samprata yra visiškai priešinga bendrosios teisės (angl. *common-law*) tradicijai, kurioje būtinas kiekvienos šalies atstovavimas ir gynyba. Pirmoji samprata remiasi už kiekvienos šalies interesus viršesniu interesu – teisingu ir sąžiningu sprendimu, kurį privalo pasiūlyti notaras, arbitras ar mediatorius.

- Antroji pareiga – tai **pareiga veikti nepriklausomai.**

Notaras privalo pareigas eiti nepriklausomai nuo valstybės ir kitų specialistų, su kuriais jam tenka bendradarbiauti, taip pat nuo pačių klientų.

*Kadangi notarą į pareigas skiria valstybė, jis turi būti jai lojalus; vis dėlto notaras nėra valstybės tarnautojas, o laisvosios profesijos atstovas, savarankiškai organizuojantis savo biuro veiklą.

Daugelyje šalių manoma, kad notaro nepriklausomybė nuo valstybės buvo teisės naudotojo pasitikėjimo teisiųjų paslaugų klientams įrodymas ir geriau tenkino viešąjį interesą nei tiesioginis valstybės įsikišimas.

Vertėtų pažymėti, kad pirmiausia profesinės etikos srityje būtina stebėti notaro nepriklausomybę nuo vykdomosios valdžios, patikint notaro veiklos kontrolę teisminei valdžiai ir Notarų rūmų Drausmės komisijai.

*Santykiuose su klientais notaro pareiga visų pirma yra išaiškinti teisę (notaras dažnai vadinamas „teisės aiškintoju“), įtikinti jos laikytis ir ją taikyti. Pagrindinis notaro tikslas – teisėtų kliento interesų apsauga, ir tik nuo šių interesų priklauso sudaromų dokumentų forma: notaras privalo rasti klientui tinkamą sprendimą ir net sekti pavyzdžiu tam, kad patenkintų kliento valią, jei tik ši yra teisėta.

Notaras šiuo atveju privalo patarti klientui: jei patarimo nesuteikiama ar patariama klaidingai, galima drausminė atsakomybė. Tačiau nereikia ir pritarti visiems kliento ketinimams; notaras turi mokėti pasakyti „ne“, paaiškinti kodėl ir pasiūlyti kitus sprendimus. Notaras visų pirma privalo išlikti nepriklausomas nuo svarbių klientų, pavyzdžiui, verslininkų ar nekilnojamojo turto plėtojų ir nevirsti jų tarnu.

Santykiuose su kitais specialistais notarui draudžiama

mokėti ar gauti komisinį atlyginimą ar savo honoraro dalį iš asmenų, kurie jam parūpina klientų. Šis atlyginimas nėra susijęs su faktiškai suteiktomis paslaugomis ir reiškia papildomą atlygį, nesuderinamą su privalomu tarifu.

Verta turėti omenyje, kad vienas svarbiausių principų – klientų laisvė pasirinkti notarą; draudžiama bet koku būdu daryti įtaką šiai pasirinkimo laisvei.

Galiausiai pažymėtinos dvi labai skirtingos, tačiau lygiavertės pareigos:

- **Pareiga elgtis broliškai.** Notaras privalo palaikyti gerus santykius su visais savo kolegomis ir susilaikyti nuo bet kokios jiems skirtos viešos kritikos.

Notarai privalo vienas kitam patarti ir padėti: jei vienas notaras padaro klaidą, jo kolega privalo jam apie tai pranešti ir padėti ją ištaisyti.

- **Profesinė paslaptis.** Notaras neišvengiamai yra kliento patikėtinis, todėl jis privalo besąlygiškai saugoti profesinę paslaptį ir neatskleisti nieko, kas jam yra patikėta einant pareigas ir vėliau. Ta pati taisyklė taikoma ir visiems notaro bendradarbiams ir darbuotojams, taip pat jo teisių perėmėjui. Konfidencialumas ir profesinė paslaptis privalomai taikomi visai savanoriškai ar kitais pagrindais notarui perduotai informacijai tiek rengiant vieną ar kitą dokumentą, tiek vykdant kitą notaro veiklą.

Vienintelis absoliučios profesinės paslapties apribojimas – pareiga bendradarbiauti su valdžios institucijomis pagal specialią taisyklę: tai pirmiausia pasakytina apie notaro vaidmenį kovoje su pinigų plovimu ir terorizmu. Notarai, kaip ir kiti specialistai (advokatai, bankininkai), privalo pranešite apie įtarimus; nors tai

kertasi su profesine paslaptimi, tačiau notaras, valstybės tarnautojas, saistomas lojalumo pareigos valstybės atžvilgiu, privalo pranešti apie įtariamą neteisėtą veiklą, nes to reikalaujama pagal įstatymą.

Pranešimo pabaigoje pravartu priminti, kad pagal įstatymą drausmės pažeidimu laikomi bet kokie veiksmai, pažeidžiantys sąžiningumą, garbingumą ir mandagumą, **net padaryti ne profesiniame gyvenime.**

Tokie kaltinimai dažniausiai nepareiškiami, nes papročiai keičiasi. Vis dėlto už tam tikrus veiksmus galima drausminė atsakomybė.

Pavyzdys: skandalingas elgesys valstybiniame kelyje, gero butelio „pakeitimas“ (vagystė) prekybos centre, nepagarbus ženklas policininkui, greičio viršijimas magistralėje, nemokumas ir pan.

Pabaigai pasakytina, kad, nepaisant tam tikrų notariato sistemų skirtumų, pagrindinės mūsų profesinės etikos taisyklės yra panašios: be visoms laisvosioms profesijoms taikomų etikos reikalavimų, notarui, kaip valstybės pareigūnui, taikomi konkretni apribojimai, susiję su jo, teisingumo valstybės tarnautojo, misija.

Būtent todėl drausmės ir profesinės etikos nuostatos turi įgauti įstatymo formą: konkrečiu įstatymu arba įtraukiant į Notariato įstatymą.

Tik visiškai šių reikalavimų laikymasis, prižiūrint profesinėms organizacijoms ir teisminei valdžiai, užtikrins ilgalaikį piliečių pasitikėjimą notarais; tai yra šios profesijos pagrindas. Tačiau šis pasitikėjimas reiškia, kad už bet kokią profesinės etikos taisyklių pažeidimą turi būti be išlygų taikomos sankcijos, o visuomenei turi būti apie jas pranešama. ■

2014 m. spalio 19 d. Vilniuje įvyko Baltijos šalių notariatų Trišalės tarybos posėdis. Trišalė taryba kasmet posėdžiauja paeilui Baltijos šalių sostinėse.

Georgia Michalopoulou

Atėnų notarė

NOTARINIŲ PASLAUGŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS: NOTARŲ PROFESINIS MOKYMAS

Kaip jau minėta ankstesniuose pranešimuose, norėdamas dirbti notaru, kandidatas privalo įrodyti techninius gebėjimus, pavyzdžiui, mokslinį išsilavinimą ir žmogiškąsias savybes, kaip antai sąžiningumą, o kartais – psichologines savybes.

Be to, notaras profesiniame gyvenime privalo laikytis tam tikrų įsipareigojimų, pavyzdžiui, saugoti profesinę paslaptį, pareigos rengti dokumentus, pranešti apie „abejotinus“ klientus, kovojant su pinigų plovimu, taip pat laikytis pareigų, susijusių su visuomenės morale ir pan.

Sparčiai besikeičiančiame pasaulyje, taip pat šalyse, išgyvenančiose dažnus ekonominės ir (arba) teisinės aplinkos pasikeitimus, notaras savo darbe taip pat privalo prisitaikyti.

Pavyzdžiui, jis turi išmanyti Europos Sąjungos teisės pagrindus, naudotis elektroniniu parašu, sudaryti elektroninius dokumentus ir pan. Notarui svarbios ir užsienio kalbų žinios; jis taip pat privalo išmanyti įvairių užsienio kalbų teisinę terminologiją.

Kartu vis dažniau abejojama dėl notaro profesijos esmės; vienintelis būdas šioms abejonėms išsklaidyti ir

notarus apsaugoti – itin profesionalus darbas.

Šiame pranešime, viena vertus, susipažinsime su bendrosiomis tęstinio mokymo charakteristikomis skirtingų Europos šalių notariato sistemose. Pirmiausia panagrinėsime, ar šis mokymas yra privalomas, egzistuojančias institucines formas, dalyvavimo kontrolės ir leidimo dalyvauti būdus, mokymo išlaidų padengimą, jei toks mokymas skirtas notaro biurų darbuotojams; kita vertus, išvardinsime pagrindinius tęstinio mokymo dalykus ir panagrinėsime mokymo būdus.

Privalomas tęstinis mokymas taikomas Vokietijoje, Austrijoje, Belgijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Prancūzijoje, Gruzijoje, Vengrijoje, Italijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Nyderlanduose, Rumunijoje, Rusijoje ir Šveicarijoje dirbantiems notarams, taip pat profesionaliems notarams (angl. *scrivener notaries*) Anglijoje.

Daugelyje šalių šis įsipareigojimas įtvirtintas Notariato įstatyme ar notarų etikos kodekse.

Kitose šalyse nustatyta pareiga (mano akimis, bendro pobūdžio, nes už jos nevykdymą sankcijų nėra numatyta) šios profesijos atstovams tobulinti savo žinias, pavyzdžiui, Albanijoje, Kroatijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje ir Ukrainoje. Graikijoje tęstinis mokymas privalomas tik naujai paskirtiems notarams; jame reikia dalyvauti per

šešis mėnesius nuo paskyrimo dienos.

Priešingai, Andoroje, Ispanijoje, Estijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, San Marine, Čekijoje ir Turkijoje nėra viename notariatą reglamentuojančiame įstatyme nerekalaujama, kad notarai dalyvautų tęstiniame mokyme, tačiau ir visose šiose šalyse lankytojų netrūksta ir savanoriškai notarų rūmų organizuojamuose kursuose bei konferencijose.

Šiuos tęstinius mokymus rengia šalies notarų rūmai: arba tiesiogiai (pavyzdžiui, Albanijoje, Kroatijoje, Lietuvoje, Londone, Nyderlanduose, Šveicarijoje ir Turkijoje), arba vietos notarų rūmai (pavyzdžiui, Albanijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Italijoje, Šveicarijoje ir Turkijoje), arba notarų rūmams priklausančios mokymo įstaigos (pavyzdžiui, Vokietijos advokatų institutas – Vokietijos profesinis notarų institutas, Austrijos notarų akademija, Ispanijos notarų mokykla, Prancūzijos notarų profesinio mokymo centrai, Gruzijos notarų rūmų mokymo centras, Rumunijos notariato institutas, Ukrainos teisingumo ministerijos tęstinio mokymo centras ir Notariato akademija), arba nuo notariato nepriklausomos organizacijos, pavyzdžiui, universitetai ar profesinės asociacijos. Tuomet notarų rūmai šiuos mokymus patvirtina arba pripažįsta.

Kartu notarų rūmai paprastai rengia mokymo kursus savo nariams, nes atitinkamose šalyse buvo padaryta itin svarbių teisės aktų pakeitimų. Be to, pakeitus teisės aktus, leidžiami aplinkraščiai ir kiti leidiniai.

Šalys, kuriose regionai leidžia savo įstatymus (Ispanija, Šveicarija ir Vokietija), taip pat privalo užtikrinti tęstinį notarų mokymą regioninių teisės aktų pagrindu.

Kai kuriose notariato sistemose notarui paliekama daug laisvės pasirinkti įvairius mokymus (mokesčių, vadybos, užsienio kalbų, civilinės ir administracinės teisės, mediacijos klausimais ir pan.), kuriuose notaras pageidauja dalyvauti (Belgijoje, Vokietijoje, Anglijoje ir Šveicarijoje). Kitose, kaip Lietuvos notariato sistemoje, nustatomas privalomas metinis planas.

Be to, kai kuriose šalyse mokymų pripažįstamos ir pačių notarų skelbiamos publikacijos, pavyzdžiui, teisinės nuomonės, teisiniai komentarai, knygos ir pan. (pavyzdžiui, Vengrijoje), ir dalyvavimas nacionaliniuose ir tarptautiniuose kongresuose (pavyzdžiui, Italijoje).

Privalomojo tęstinio mokymo trukmė, kontrolės sistema ir sankcijos už nedalyvavimą mokyme įvairiose šalyse skiriasi. Kaip pavyzdį trumpai papasakosiu jums apie sistemą, taikomą Austrijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Nyderlanduose, Lietuvoje ir Latvijoje:

Austrijoje, vadovaujantis Austrijos notarų rūmų sprendimu, kiekvienas notaras privalo kasmet dalyvauti ne mažiau nei dvylikos valandų trukmės seminaruose.

Sprendime nėra numatytas „mokymo tipas“. Tokį seminarą privalo organizuoti notarų akademija, vieni iš

notarų rūmų ar kita pripažinta institucija.

Notarui, sumokėjusiam Notarų rūmų įnašą, suteikiama teisė dalyvauti šešių valandų trukmės mokymuose. Tai tam tikras nurodymas notarui dalyvauti ne mažiau kaip šešių valandų trukmės seminaruose.

Jei notaras nedalyvauja šiame tęstiniame mokyme, jam taikoma drausminė atsakomybė. Iš tiesų ji nėra taikoma, tačiau Notarų rūmų pirmininkas skiria įspėjimą raštu.

Belgijoje dalyvavimas tęstiniame mokyme yra etinė pareiga, įtvirtinta 2007 m. Nacionalinių notarų rūmų priimtu nutarimu.

Pareiga dalyvauti mokyme suformuluota plačiai: kalbama apie „teisinius ir kitus“ klausimus, susijusius su vertimusi notaro praktika.

Kiekvienas notaras privalo per dvejų metų laikotarpį ne mažiau kaip keturiasdešimt valandų skirti patvirtintiems mokymams. Mokymai ne teisiniais klausimais gali sudaryti ne daugiau nei 25 proc. jiems skirto laiko.

Mokymus organizuoja pačios notarų įstaigos, universitetai ar privatūs subjektai, tačiau jiems turi pritarti Nacionalinių notarų rūmų Tvirtinimo komisija. Komisija taip pat sprendžia dėl pripažįstamų valandų skaičiaus.

Prašymus patvirtinti gali pateikti tiek mokymų teikėjas, tiek atskiras notaras.

Kiekvienas notaras sudaro savo programą iš patvirtintų mokymų pasiūlymo.

Rajonų rūmai kontroliuoja Nacionalinių rūmų nutarimo taikymą. Jei šis nutarimas netaikomas, rajonų rūmai gali imtis reikalingų priemonių. Galimos įvairios drausminės nuobaudos, pavyzdžiui, privalomas nurodymas, papeikimas ar bauda.

Prancūzijoje 2010 m. įstatymo pirmame straipsnyje teigiama, kad „Pareigas einantiems notarams tęstinis profesinis mokymas yra privalomas“, o 2011 m. dekretas nustato tam tinkamos veiklos pobūdį ir trukmę.

Todėl pareiga dalyvauti tęstiniame mokyme įvykdoma, jei per dvejus metus šešiasdešimt valandų skiriama dalyvavimui teisiniuose ar profesiniuose mokymuose, kuriuos rengia notarų profesinio mokymo centrai ar kuriuos tvirtina aukštesnioji notarų taryba.

Pirmą kartą į pareigas paskirti notari ir kiti specialistai, paskirti į notaro pareigas, privalo per pirmuosius dvidešimt keturis tarnybos mėnesius skirti ne mažiau kaip dvidešimt valandų mokymams biuro valdymo, profesinės etikos ir profesinio statuso klausimais.

Visi šie įstatymai ir kiti teisės aktai įsigaliojo 2012 m. sausio 1 d.

Notarų rūmai kontroliuoja, kaip vykdomas šis įsipareigojimas; tam notari iki einamųjų metų sausio 31 d. privalo pranešti apie mokymus, kuriuose dalyvauta praėjusiais finansiniais metais.

Šio įsipareigojimo neįvykdžius, taikomos sankcijos už

profesinės pareigos nevykdymą.

Nyderlanduose visi notarai privalo dalyvauti profesiniuose mokymuose tam, kad turėtų žinių, reikalingų tinkamai vykdyti savo pareigas.

Kursus organizuoja Notarų rūmai ar kitos Notarų rūmų iš anksto patvirtintos įstaigos. Per dvejus metus notaras privalo iš viso surinkti keturiasdešimt taškų. Už vieną mokymų valandą skiriamas vienas taškas.

Jei šios taisyklės nesilaikoma, Nyderlandų karališkosios notarų profesinės organizacijos Bendroji taryba privalo Drausmės tarybai (kurią sudaro penki nariai, pirmininkaujant apylinkės teismo pirmininkui) pranešti apie notarus, kurie nėra per dvejus metus surinkę reikalaujamo taškų skaičiaus už tęstinį mokymą.

Drausmės taryba, prieš priimdama sprendimą, gali pasiūlyti notarui pateikti paaiškinimus. Tuomet Drausmės taryba gali spręsti dėl atitinkamų drausminių priemonių. Dažniausiai notaras privalo dalyvauti papildomuose mokymuose per ateinančius dvejus metus.

Išimtiniais atvejais jam pareiškiamas įspėjimas ar paėikimas.

Lietuvoje itin daug dėmesio buvo skirta tęstinio mokymo programai; apie tai notaras Marius Stračkaitis, Lietuvos notarų biuro pirmininkas, išsamiai mums pasakos vėliau. Iš savo pusės galiu pasakyti, kad tęstinį mokymą organizuoja Lietuvos notarų rūmai, o koordinuoja – Teisingumo ministerija.

Notarai privalo surinkti tam tikrą taškų skaičių pagal metinę programą; joje taip pat nustatomi seminarų tipai (teisės, mokesčių, net psichologijos ir kitais klausimais) ir tikslios datos.

Metinė seminarų programa tvirtinama dar iki atitinkamų metų pradžios. Lietuvos notarų rūmai pradeda dalyvių registraciją likus dviem savaitėms iki seminaro; seminaro trukmė – dvi akademinės valandos. Dalyvių dalyvavimas tikrinamas tiek seminaro pradžioje, tiek pabaigoje.

Notarai taip pat privalo periodiškai dalyvauti Notarų rūmų atliekamame vertinime, kurio rezultatus tvirtina teisingumo ministras.

Latvijoje notarai privalo reguliariai laikyti kompetencijos patikrinimą – ne rečiau kaip kartą per penkerius metus, skaičiuojant nuo paskyrimo į pareigas ar nuo ankstesnio kompetencijos patikrinimo dienos.

Atliekant kompetencijos patikrinimą, vertinamos teorinės žinios, visų pirma, susijusios su teisės aktais, reglamentuojančiais notaro veiklą, taip pat gebėjimas praktiškai taikyti šias žinias notaro veikloje.

Kompetencijos patikrinimo tvarką ir notarų egzaminų sritis nustato teisingumo ministras.

Kompetencijos patikrinimo neišlaikęs notaras privalo patikrinimą perlaikyti ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo patikrinimo rezultatų patvirtinimo dienos.

Latvijos notarų taryba ne rečiau kaip kartą per metus organizuoja ir prižiūri kompetencijos patikrinimą. Patikrinimui atlikti reikalingos išlaidos iš dalies padengiamos valstybės biudžeto lėšomis.

Dažniausiai dalyvavimo mokyme išlaidas padengia notaras, išskyrus kursus ar seminarus, kuriuos organizuoja Notarų rūmai; vis dėlto dažnai notarai privalo mokėti Notarų rūmams metinę įmoką.

Pažymėtina, kad daugelyje šalių notarai gali būti atleisti nuo dalyvavimo privalomame tęstiniame mokyme. Dažniausiai pasitaikantys atvejai: liga, gimdymas, išimtinės šeimos aplinkybės arba veiklos nutraukimas nurodant priežastį. Šiuo atveju kompetentingi notarų rūmai priima sprendimą tuo klausimu.

Kitas įdomus tęstinio mokymo aspektas – specializuotieji notarai.

Iš tiesų tam tikra prasme pats notaras „specializuotas teisininkas“, teorinėse ir praktinėse notariato studijose įgijęs bendrųjų teisinių žinių ir pagilintų specialiuųjų žinių konkrečiose teisės srityse. Kartu notarai privalo vykdyti visapusišką notaro veiklą pagal savo kompetenciją. Ir, priešingai, yra manančių, kad pirmiausia tose kontorose, kur dirba daug notarų, darbo pasiskirstymas pagal bylų tipus neišvengiamas; tai veda prie specializuotųjų notarų.

Kalbant apie pastarąją nuomonę, paminėtinas Nyderlandų pavyzdys, nes šalyje veikia trys specializuotųjų notarų organizacijos. Tai yra:

- Nekilnojamojo turto planuotojų (angl. *estate planners*) organizacija, turinti beveik 450 narių notarų, dirbančių nekilnojamojo turto teisės srityje;
- Mediatorių ir mediatorių skyrybų bylose asociacija, turinti beveik 100 narių, baigusių šios asociacijos organizuojamus specializuotus mokymus; ir
- Specializuotųjų žemės ūkio teisės notarų federacija, taip pat vienijanti beveik 100 narių, baigusių specializuotus žemės ūkio srities mokymus.

Norint geriau suprasti specializuotųjų notarų skaičiaus ir viso Nyderlanduose praktikuojančių notarų skaičiaus santykį pažymėtina, kad prieš kelerius metus šalyje dirbo apie 1500 notarų ir 2000 notarų padėjėjų.

Kalbant apie darbuotojų mokymus, pasakytina, kad daugelyje šalių nustatyta notarų biurų darbuotojų (pirmiausia – raštininkų) mokymo sistema, kurią organizuoja notarų rūmai ar kitos šiems rūmams priklausančios įstaigos.

Tai pasakytina apie Vokietiją, Austriją, Belgiją, Gruziją, Rumuniją, Čekiją ir Ukrainą, kur numatytos trumpalaikių ar ilgalaikių seminarų programos.

Kitose šalyse ši užduotis tenka notarams, pavyzdžiui, Prancūzijoje, kur notarų biurai privalo kiekvienam darbuotojui sudaryti dviejų dienų mokymų planą per ke-

tverius metus; ir Portugalijoje, kur notarai privalo remti savo darbuotojų mokymus, tam skirdami ne mažiau kaip trisdešimt penkias valandas per metus. San Marine notaras privalo pasirūpinti savo darbuotojų mokymais konkrečiais klausimais, pavyzdžiui, kovos su pinigų plovimu.

Kalbant apie mokymo temas ir būdus, pasakytina, kad tęstinio mokymo programoje išsamiai aptariamos specialiosios paveldėjimo teisės, šeimos teisės, nekilnojamojo turto teisės, mokesčių teisės, įmonių ir bankų teisės, taip pat tarptautinės privatinės ir Europos Sąjungos teisės temos. Be to, dažnai rengiami mokymo kursai, skirti notarų profesinės etikos taisyklėms, asmenybei ugdyti, notarų teikiamų paslaugų kokybei, kaip, pavyzdžiui, Rusijoje, kur notarai dalyvauja šiuose kursuose: „Profesinės veiklos psichologija“, „Profesinės komunikacijos praktika“ ir „Teigiamo notaro įvaizdžio formavimas“.

Be to, kai kuriose šalyse, notarai gali dalyvauti tęsiniame užsienio kalbų, pirmiausia teisinėje srityje, taip pat informatikos mokyme.

Apskritai tam tikrai profesijai skirtas konferencijas veda patyrę universiteto profesoriai, notarai, teisėjai ir advokatai, ministerijų specialistai ar konkrečioje srityje žinomi asmenys (mokesčių patarėjai, psichologai, informatikos specialistai ir pan.). Notarai atidžiai išklauso savo kolegų notarų pranešimus, nes jų patirtis iliustruojama praktiniais pavyzdžiais, ir naudojasi galimybe užduoti klausimus dėl probleminių darbe pasitaikančių atvejų.

Mokymuose gausu šiuolaikinių techninių priemonių. Naudojamos kompiuteriais ir projektoriais, o daugelyje šalių pranešimus galima stebėti per vaizdo konferenciją, todėl nebereikia ten vykti.

Be to, specializuotuose žurnaluose skelbiama svarbi notarams įdomi informacija; beveik visose Europos šalyse leidžiama vienas ar daugiau specializuotų notarams skirtų žurnalų.

Pabaigai pasakytina, kad paprastai iš šio pranešimo darytina išvada, jog tęstinis mokymas reikalingas, nors ir nėra privalomas. Net ir tose šalyse, kur tęstinis mokymas nėra privalomas, notarai vis dėlto jame dalyvauja.

Man asmeniškai atrodo, kad tęstinis mokymas – tai notarų paslaugomis besinaudojantiems klientams skirta garantija; jos tikrai nereikėtų atsisakyti. Tinkama tęstinio mokymo sistema savo svarba prilygsta tinkamai pradinei atrankai. Nebepakanka, kad notarai būtų sėkmingai išlaikę daugiau ar mažiau sunkius egzaminus prieš keletą dešimtmečių; tai ypač svarbu šiandien, nes teisės aktai keičiami gerokai dažniau nei prieš penkiasdešimt metų. Šiuo metu tęstinis mokymas yra ypač reikalingas. Kad mokymas būtų veiksmingas, reikia užtikrinti tinkamą tęstinio mokymo sistemos kontrolę. Tai reikštų, kad notaras turėtų būti nuolat kontroliuojamas netrukdamas jo įprastinės veiklos; tam reikalingos pagrįstos pastangos, o pati kontrolė turi būti pakankamai diskretiška, kad nenukentėtų notaro profesinė reputacija.

Dėkoju už dėmesį. ■

Baltijos šalių notariatų Trišalė taryba posėdžiavo Vilniuje.
Latvijos prisiekusių notarų tarybos prezidentė Sandra Jakušenoka.

Bernhard Burkard
Šveicarijos notaras

NOTARO VAIDMUO UŽTIKRINANT PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJĄ ŠVEICARIJOJE

Dėkoju Jums už suteiktą galimybę trumpai papasakoti apie notaro vaidmenį, užtikrinant pinigų plovimo prevenciją Šveicarijoje. Taigi iš karto einu prie *in medias res* (pranešimo esmės – vert. past.) ir norėčiau priminti, kad mano pranešime bus aptariamas ne pinigų plovimas kaip reiškinys, bet pinigų plovimo prevencijos kontrolės sistema. Taip pat noriu paminėti, kad Šveicarijos politinė istorija rodo, jog ši šalis dažnai nesivadovauja tais pačiais dalykais, kuriais vadovaujamosi visame pasaulyje. Todėl kartais ji tampa netgi novatore. Tai yra susiję su garsiuoju šveicarišku kompromisu, t. y. šveicarų gebėjimu susitarti kompromiso būdu. Ilgame teisėkūros procese labai svarbios diskusijos, kritika ir apsikėitimas nuomonėmis. Nepritarimas vyriausybės teikiamiems pasiūlymams yra Šveicarijos demokratijos proceso dalis, nesukelianti vyriausybės krizės, balsavimo dėl pasitikėjimo ar jos atsistatydinimo.

Kovai su pinigų plovimu Šveicarijoje greta baudžiamųjų ir administracinių įstatymų šiandien taikomas ir savitas privatus reglamentavimo metodas, kurį kai ku-

rie autoriai vadina ko-reguliuavimu, o ne savireguliuavimu, kaip buvo numatyta teisėkūros proceso pradžioje. Taigi kovai su pinigų plovimu Šveicarijoje buvo pasirinktas originalus metodas, t. y. pinigų plovimo prevenciją reguliuoja ne tik baudžiamoji ir administracinė teisė, bet ir nevalstybinės taisyklės. Šių taisyklių sukūrimą lėmė Šveicarijos kategoriškas atsisakymas įtvirtinti visuotinę prievolę pranešti apie bet kokį sandorį nuo tam tikros sumos. Tokį šveicarų pasipriešinimą paaiškina keletas priežasčių: pirma, tikrai svarbus yra istorinis kontekstas, nes beveik nuo 1990-ųjų pradžios didžioji dalis vidaus operacijų vis dar buvo atliekamos grynaisiais pinigais. Todėl atitinkamai neproporcingas atsiskaitymų grynaisiais pinigais (palyginti su mokėjimais pavedimu) atveju, kuriuos nagrinėjo Federalinis komunikacijos biuras (angl. *Federal Office of Communications*), skaičius neatitiko Šveicarijos praktikos, pagal kurią klientų tapatybė turi būti identifikuota, o lėšų kilmė nustatyta. Antra, tokios prievolės nustatymas, be kita ko, nesiderintų su banko paslaptimi, įtvirtinta Federalinio bankų įstatymo 47 straipsnyje.

Šveicarija yra viena pirmųjų, kuri ėmėsi identifikuoti klientų tapatybę, o tai yra viena iš pagrindinių kovos su pinigų plovimu priemonių. Vėliau Šveicarijos sprendimai paveikė ir pirmąsias tarptautines kovas su pinigų

Pranešimą, perskaitytą 2013 m. lapkričio 8 d. Lietuvos notarų rūmų su-
rengtoje tarptautinėje konferencijoje „Notariatas – tai įrankis užtikrinant
valstybės finansų saugumą“, adaptavo Sandra Venclovienė ir Laima Miki-
paravičienė)

plovimu priemonės. 1970 metais Šveicarijos priimta konvencija dėl bankų atidumo (rūpestingumo) prievolės buvo vienas pagrindinių šaltinių 1990 metais Finansinių veiksmų darbo grupės (GAFI) patvirtintoms 40-čiai rekomendacijų kovai su pinigų plovimu. Toliau šiame pranešime plačiau aptarsiu Šveicarijos teisės aktus, reglamentuojančius pinigų plovimo prevencijos priemones. Taip pat pakalbėsiu apie Šveicarijos advokatų ir notarų savireguliacijos organizacijos bei tradicinio notaro, kuris nėra finansų tarpininkas, vaidmenį, užtikinant pinigų plovimo prevenciją. Noriu patikslinti, kad prancūzų kalboje vartojami du iš dalies sutampantys terminai. Šveicarijos federaliniame įstatyme dėl pinigų plovimo prevencijos kalbama apie savireguliaciją, o Šveicarijos advokatų ir notarų savireguliacijos organizacijos statute – apie savireglamentavimą.

Šveicarija, kaip labai svarbus Europos finansų centras, buvo ypatingas taikinyas asmenims, susijusiems su pinigų plovimu. 1990-aisiais Šveicarija po pinigų gautų iš prekybos narkotikais, plovimo skandalų ir po tarptautinio spaudimo, ėmėsi didelės baudžiamosios ir administracinės teisės reformos. 1990 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo Šveicarijos baudžiamojo kodekso nuostatos dėl pinigų plovimo (305-2 straipsnis) ir dėl nepakankamo atidumo (rūpestingumo), vykdančios finansines operacijas (305-3 straipsnis). Šios nuostatos įtrauktos į Baudžiamojo kodekso 17 skyrių, reglamentuojantį pažeidimus, susijusius su teisingumo vykdymu. Įstatymų leidėjas, siekiančio kovoti su organizuotu nusikalstamumu, valia Šveicarijos baudžiamojo kodekso 305-2 ir 305-3 straipsniai buvo įtraukti į „priemonių paketą“ kartu su Baudžiamojo kodekso 59 straipsniu dėl turto konfiskavimo, 260-3 straipsniu dėl dalyvavimo nusikalstamos organizacijos veikloje ar jos rėmimo, 260-5 straipsniu dėl terorizmo finansavimo, 340-2 straipsniu dėl jurisdikcinės kompetencijos priskyrimo Šveicarijos konfederacijai, taip pat 100-4 ir 100-5 straipsniais dėl įmonių baudžiamosios atsakomybės. Atidumo (rūpestingumo) reikalavimas, vykdančios finansines operacijas (305-3 straipsnis), vaidina prevencinį vaidmenį ir įpareigoja Šveicarijos finansų rinkos dalyvius būti atidžius, siekiant užkirsti kelią pinigų plovimui. Taigi, Šveicarijos baudžiamojo kodekso 305-3 straipsnis papildė 305-2 straipsnį ir įtvirtina pareigą pagal aplinkybes patikrinti lėšų savininko tapatybę. Šią nuostatą papildė 1997 m. spalio 10 d. priimtas federalinis įstatymas dėl kovos su pinigų plovimu ir terorizmo finansavimu finansų sektoriuje, kuris dar vadinamas Federaliniu įstatymu dėl pinigų plovimo prevencijos. Atidumo (rūpestingumo) reikalaujama, vykdančios nuolatines veiklas, iš kurių gaunamos pajamos ir kurios susijusios su materialinių vertybių apyvarta, kuri gali būti naudojama pinigams plauti. Tokią veiklą vykdančias asmenys vadinami finansų tarpininkais. Tai yra bankai, finansų institucijos, fondų valdytojai, patarėjai investicijų klausimais, finansų administratoriai, bir-

žos makleriai, prekyautojai vertingaisiais metalais, advokatai ir notarai bei kt. Be to, finansų tarpininkais laikomi asmenys, kurie priima, saugo depozite arba padeda investuoti ar perduoti tretiesiems asmenims priklausantį turtą (Federalinio įstatymo dėl pinigų plovimo prevencijos 2 straipsnio, kuriame išvardijamos ir patikslinamos finansų tarpininkų vykdomos operacijos ir teikiamos paslaugos, 3 pastraipa).

Pažymėtina, kad pagrindinis šveicariškos sistemos principas yra *savireguliacija*, o administracinės priežiūros sistemą sudaro:

- finansų tarpininkai, kurių veiklą prižiūri įstatymu įsteigtos specialios institucijos. Tai yra bankai, lošimo namai ir privačios draudimo bendrovės;
- finansų tarpininkai, kurių veiklos nereglamentuoja specialus įstatymas, bet kurių veiklą prižiūri savireguliacijos organizacijos;
- finansų tarpininkai, kurių veiklos nereglamentuoja specialus įstatymas, kurie neturi savireguliacijos organizacijos, o jų veiklą tiesiogiai prižiūri Pinigų plovimo kontrolės institucija.

Toliau greta baudžiamųjų nuostatų reikėtų paminėti ir pagrindinį įstatymą bei savireguliacijos organizacijos įsakymus bei reglamentus:

- Federalinis įstatymas dėl pinigų plovimo prevencijos;
- Federalinės bankų komisijos įsakymas dėl pinigų plovimo;
- Federalinės privačių draudimo kompanijų tarnybos įsakymas dėl pinigų plovimo;
- Federacinės lošimo namų komisijos įsakymas dėl pinigų plovimo;
- Federalinio komunikacijos biuro įsakymas dėl pinigų plovimo;
- Pinigų plovimo kontrolės institucijos įsakymas dėl jai tiesiogiai pavaldžių finansų tarpininkų prievolių ir įsakymas dėl profesionalių finansų tarpininkų veiklos ne bankų sektoriuje.

Taip pat yra keturiolika Advokatų ir notarų savireguliacijos organizacijos priimtų reglamentų.

Pagrindinis Šveicarijos įstatymas, reglamentuojantis pinigų plovimo prevenciją, yra Federalinis įstatymas dėl pinigų plovimo prevencijos. Šio įstatymo paskirtis yra nustatyti pinigų plovimo prevencijos priemones, pavyzdžiui, jame apibrėžta, kada konfiskuojamos nusikalstamu būdu įgytos lėšos, nurodyta, kaip turi būti sudaryti ir saugomi dokumentai, įtvirtinta pareiga perduoti informaciją, kurios pagrindu nustatomi ir patraukiami baudžiamojon atsakomybėn asmenys, vykdančios pinigų plovimą. Paminėtina, jog paskutinis šio įstatymo pakeitimas, priimtas 2013 m. lapkričio mėn., numato, kad Federalinis komunikacijos biuras turi teisę analogiškoms organizacijoms užsienyje perduoti arba gauti iš jų asmens duomenis ir kitokią turimą informaciją. Pagrindinis kriterijus, pagal kurį nustatoma, ar taikytinas Pinigų plovimo prevencijos įstatymas, – vykdomos veiklos

pobūdis. Tai turi būti specifinė, tipinė ir tradicinė profesinė notaro veikla. Ši profesinės veiklos sąvoka yra daug platesnė už papildomos veiklos sąvoką. Pinigų plovimo prevencijos įstatymas nereguliuoja nei pagrindinių pelno siekiančių, nei papildomų profesinių veiklų.

Trumpai paminėsiu pinigų plovimo kriterijus, kurie pirmiausia skirti finansų tarpininkams. Atkreiptinas dėmesys, kad įvertinti veiklos pagal vieną atskirą kriterijų paprastai nepakanka įtarimui dėl pinigų plovimo pagrįsti. Todėl turi būti vertinama ne pagal vieną kriterijų. Bendrieji kriterijai, t. y. sandoriai, keliantys ypatingą riziką, pavyzdžiui: kai jų sudarymas rodo neteisėtą tikslą; kai jų ekonominis pagrindimas nėra aiškus; kai lėšos buvo atsiimtos iškart, kai tik įplaukė į sąskaitą; kai lėšos neadekvačiai įprastai veikai arba nesutampa su įprastų finansų tarpininko klientų ratu ir kai nesuprantamos priežastys, kodėl savo veiklai įvykdyti klientas pasirinko būtent šį tarpininką; kai dėl to seniau neaktyvi sąskaita tampa labai aktyvi be jokios aiškios priežasties; kai klientas suteikia klaidingą informaciją arba jis be jokių aiškių priežasčių atsisako suteikti finansų tarpininkui informaciją ir dokumentus, įprastai reikalingus tokiai veiklai vykdyti. Ypatingieji kriterijai: didelių sumų stambiais banknotais (Šveicarijos arba kitų šalių valiuta) keitimas į smulkias kupiūras; svarbios keitimo operacijos, neapskaitant jų kliento sąskaitoje; atsitiktinių klientų lėšų pavedimai į užsienį; dažnas didelių sumų išgryninimas, nepateikiant kliento komercinę veiklą pateisinančių dokumentų; pavedimai į kitą banką nenurodant gavėjo; lėšų gavimas pavedimu, nenurodant sąskaitos turėtojo vardo arba sąskaitos numerio; pakartotiniai didelių sumų pervedimai į užsienį su pastaba išduoti gavėjui visą sumą grynais; svarbūs ir dažni pavedimai iš / į valstybes, kuriose gaminami nelegalūs narkotikai; grynųjų pinigų perlaidos iš įvairių asmenų į vieną ir tą pačią sąskaitą; slapyvardžių arba skaitmeninių sąskaitų naudojimas atsiskaitymams už komercinius sandorius, ypač kai tokio pobūdžio sąskaitas naudoja komercinės, amatininkų ar pramonės įmonės; nustatomas patikėtinio priklausymas biržoje nekotiruojamoms bendrovėms, ir kurio veiklos negali nustatyti tarpininkas; kliento bandymas išvengti asmeninio kontakto su finansų tarpininku. Kvalifikuoti kriterijai: kai uždaroma viena sąskaita ir atidaromos naujos sąskaitos tuo paties kliento arba jo šeimos narių vardu, nesant tai paaiškinančių dokumentų; kai klientas pageidauja gauti kvitus pinigams išimti arba išduoti pareikštinius vertybinius popierius, kai tokia veikla realiai nevykdoma, arba kai turtas yra tuojau pat perkeliamas į kitų sąskaitą toje pačioje banko įstaigoje; kai klientas pageidauja neaiškia tvarka atlikti mokėjimų pavedimus mokėtojo vardu. Šis sąrašas nėra išsamus, bankai ir kitos finansų tarpininkavimo institucijos yra labai atidžios ir laikosi griežtų procedūrų kovoje su pinigų plovimu. Šios institucijos, siekdamos išvengti bet kokios atsakomybės, praneša kompeten-

tingai institucijai apie kiekvieną įtartą atvejį.

Šveicarijos advokatų ir notarų savireguliacijos organizacija. Atsižvelgiant į tai, kad kovoje su pinigų plovimu esminio skirtumo tarp advokatų ir notarų nebuvo, ir į tai, kad Šveicarijoje nėra nė vieno kantono, kuriame dviem profesijomis užsiimtų tas pats žmogus, 1999 metų rugpjūčio mėnesį Šveicarijos advokatų asociacija ir, man vadovaujant, Šveicarijos notarų asociacija įsteigė bendrą savireguliacijos organizaciją, kurios įstatatai ir reglamentas buvo patvirtinti Federalinės finansų rinkos priežiūros tarnybos.

Šveicarijos advokatų ir notarų savireguliacijos organizacija (angl. *Self-regulatory Organisation of the Swiss Bar Association and the Swiss Notaries Association*) yra asociacija, kuri vadovaujasi Civilinio kodekso 60-ujuoju ir kitais kodekso straipsniais bei Federaliniu įstatymu dėl pinigų plovimo prevencijos (toliau – Pinigų plovimo prevencijos įstatymas). Asociacijos būstinė yra Berne. Jos tikslas – nacionaliniu mastu vykdyti Šveicarijos advokatų ir notarų savireguliaciją pagal Pinigų plovimo prevencijos įstatymą. Savireguliacijos organizacija jai pavaldžių finansų tarpininkų atžvilgiu vykdo Pinigų plovimo prevencijos įstatymo jiems pavestas funkcijas. Ši organizacija gali apskųsti tokių finansų tarpininkų priimtus sprendimus. Advokatai ir notarai yra finansų tarpininkai ir privalo prisijungti prie savireguliacijos organizacijos. Tokiu būdu jie yra griežtai kontroliuojami pagal tos organizacijos reglamentą, kuriame, vadovaujantis Pinigų plovimo prevencijos įstatymo 25 straipsniu, konkretizuota finansų tarpininkų atidumo (rūpestingumo) pareiga. Taigi organizacijos tikslas yra dvejopas. Ji leidžia advokatams ir notarams, kurie yra jai pavaldūs finansų tarpininkai, išsaugoti profesinę paslaptį, kai jie kontroliuojami savo kolegų, taip pat saugančių profesinę paslaptį. Kita vertus, tai yra organizacija tarpininkė, vykdanči Pinigų plovimo prevencijos įstatyme apibrėžtas funkcijas.

Notaras, pavaldus savireguliacijos organizacijai, privalo turėti kantono notaro licenciją ir teisę nepriklausomai vykdyti savo profesinę veiklą Šveicarijos kantone. Jis taip pat turi būti geros reputacijos ir laikytis Pinigų plovimo prevencijos įstatyme numatytų reikalavimų. Be to, notaras turi imtis visų reikalingų priemonių ir savo biuro veiklą organizuoti taip, kad būtų užkirstas kelias pinigams plauti. Tvirtindamas sandorį, notaras turi nustatyti sandorio šalių tapatybę pagal ją patvirtinančius dokumentus ir pareikalauti pateikti rašytinę deklaraciją, kurioje būtų nurodytas sandorio ekonominis pagrindas ir tikslas. Visa informacija, surinkta patikrinimo metu, turi būti rašytinė. Visų dokumentų kopijos turi būti segamos į bylą. Visi su atliktais sandoriais susiję dokumentai turi būti saugomi dešimt metų nuo sandorio atlikimo dienos. Jeigu notaras, kaip finansų tarpininkas, turi labai rimtų įtarimų, apie tai jis privalo pranešti raštu. Pranešimai pildomi tam tikroje formoje. Notarai, veikiantys kaip finansų tarpininkai, privalo ne vėliau kaip iki vasa-

rio 15 d. pateikti savireguliacijos organizacijai rašytinė ataskaitą už praėjusius kalendorinius metus.

Tradicinis notaras – ne finansų tarpininkas. Pažymėtina, kad Šveicarijoje yra skirtingų tipų notariatai: nepriklausomas lotyniškojo tipo notariatas ir mišraus tipo notariatas. Tiek lotyniškajam, tiek mišraus tipo notariatams priklausantys notarai vykdo viešosios valdžios funkcijas, todėl jie vadinami viešosios valdžios pareigūnais (valstybės įgaliotais asmenimis). Toliau bus aptarta tik nepriklausomo lotyniškojo tipo notaro veikla pinigų plovimo prevencijos srityje.

Jei valstybės pareigūnas nenorėtų, kad jo patvirtintas sandoris būtų „idomus“ pagal Pinigų plovimo prevencijos įstatymą, jis galėtų ignoruoti apmokėjimo už nekilnojamojo turto sandorį eigą, pavyzdžiui, į pirkimo-pardavimo sutartį įtraukti tokią nuostatą: „Atsiskaitymas už sandorį bus atliktas notarui nedalyvaujant.“ Tokiu būdu šalims būtų lengviau atsiskaityti „po stalu“, tačiau pirkėjui kiltų grėsmė, kad jo įsigytas turtas galėtų būti įkeistas, o pardavėjas vengtų sumokėti mokesčius už parduotą nekilnojamojį turtą. Tuo tarpu notaras, kuris atsako už sandorio perdavimą nekilnojamojo turto registru, priešingai, privalo prižiūrėti, kaip atsiskaitoma pagal sandorį ir ar atliekamos visos su tuo susijusios operacijos, t. y. kaip padengiami kreditoriniai įsipareigojimai už įkeistą turtą, kaip apmokami mokesčiai valstybei ir pan. Galiausiai kai kuriuose kantonuose notarams gali būti taikoma tiesioginė finansinė atsakomybė už privalomų rinkliavų ir mokesčių pagal sandorį nesumokėjimą, nes pagal įstatymą jis yra laikomas bendraskolium (angl. *codebtor*). Todėl neišvengiama, kad notaras vykdo sandorio finansinę priežiūrą ir prisideda prie visų sandorio šalių apsaugos.

Specifišne notaro vykdoma veikla, dažnai vadinama „tradicine ar įprasta“, kuriai taikomos nuostatos dėl notarinės paslapties saugojimo, įtvirtintos Baudžiamojo kodekso 321 straipsnyje, ir nuostatos dėl notaro teisės neliudyti, siekiant paslapties išsaugojimo. Galima daryti išvadą, kad notaras, vykdamas valstybės įgaliojimus, prižiūri lėšų judėjimą ir tokiu būdu vykdo specifinę veiklą. Visai priešinga yra kita finansinė veikla, kurią vykdo finansų srities profesionalas, kvalifikuojamas kaip finansų tarpininkas. Tradicinis notaras – ne finansų tarpininkas, tiksliai nurodo, kaip buvo nustatyta sandorio kaina. Įprastai jis nurodo ir į kokią sąskaitą pinigai buvo pervesti. Visi pervadimai atliekami per banką, kuris taip pat tikrina pervestų lėšų kilmę. Notaras nepriima atsiskaitymų grynaisiais pinigais.

Steigiant įmonę jos kapitalas turi būti laikomas notaro depozitinėje sąskaitoje visu įmonės steigimo laikotarpiu, o šią įmonę įregistruvus Juridinių asmenų registre, atstovų prašymu šios lėšos jiems sugražinamos. Jeigu notaro veikla susijusi su paveldėjimu realizavimu, tokiai veiklai netaikomas Pinigų plovimo prevencijos įstatymas. Tačiau, jei notaro veikla tęsiasi ir po palikimo

realizavimo, notaras užima tam tikra prasme bankininko vietą, nes tuomet jis yra laikomas finansų tarpininku. Jeigu notaras, kaip kuratorius, įgyvendina suaugusiųjų, kuriems reikalinga pagalba, apsaugai priimtas priemonės, tokiai jo veiklai taip pat nėra taikomas Pinigų plovimo prevencijos įstatymas.

Šiuo metu Federalinis finansų departamentas po praestų derybų su Kovos su pinigų plovimu kontrolės institucija mano, kad „klasikinė ar tradicinė“ notaro veikla neturi būti laikoma finansiniu tarpininkavimu pagal Pinigų plovimo prevencijos įstatymo nuostatas. Taigi, natūralu, kad notaro atsakomybė, nagrinėjant pažeidimą dėl pinigų plovimo, vertinama tik pagal tai, kiek jis apie tai žinojo. Notaras organizuoja veiklą savo biure ir imasi visų būtinų priemonių, siekdamas užkirsti kelią pinigų plovimui. Jis taip pat privalo vykdyti Baudžiamojo kodekso 305 ir kituose straipsniuose įtvirtintas prievoles. Tačiau notaras nėra įpareigotas perduoti įtarimų, jeigu jis saistomas pareigos saugoti profesinę paslaptį pagal Baudžiamojo kodekso 321 straipsnį (tiek, kiek jis vykdo savo specifines funkcijas). Tačiau notaras visada turi galimybę kreiptis į savo notarų rūmus ir prašyti notarų korporacijos paramos, pagalbos ir patarimų deliktačiais atvejais (profesinės paslapties problema ir pan.).

Teisės aktų peržiūra. 2003 m. spalio 22 d. Federalinė tarnyba įpareigojo Federalinį finansų departamentą sudaryti tarpžinybinę darbo grupę, kuri pasiūlytų priemones, reikalingas Finansinių veiksmų darbo grupės (GAFI) rekomendacijoms įgyvendinti. Naujame Pinigų plovimo prevencijos įstatymo projekte buvo pasiūlytos priemonės, dėl kurių nuo 2004 metų pradžios intensyviai tartasi su ekonomikos sektoriaus atstovais, baudžiamąjį procesą vykdančiomis institucijomis ir universitetais (mokslininkais). Gavus įvairių institucijų pastabas, šis projektas buvo pakeistas, atsižvelgiant į advokatų ir notarų specifiką. Pinigų plovimo prevencijos įstatymo 9 straipsnio 2 pastraipoje įtvirtinta: „Advokatai ir notarai neturi pareigos pranešti apie savo įtarimus tiek, kiek jie yra saistomi Baudžiamojo kodekso 321 straipsniu dėl profesinės paslapties saugojimo.“ Darytina išvada, kad advokatų ir notarų profesinės paslapties saugojimas tais atvejais, kai teisinės paslaugos susijusios su asmens teisių realizavimu ir teisės į teisingumą įgyvendinimu, yra gerbiamas, o Šveicarijos teisės aktų nuostatos dėl kovos su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu veiksmingai vykdomos, vadovaujantis Finansinių veiksmų darbo grupės (GAFI) rekomendacijomis.

Norėčiau padėkoti autoriams, kuriais rėmiausi šiame pranešime:

Šveicarijos de Vaud kantono notarui Jeanui Danieliui Rumpfui, de Vaud kantono advokatui Jeanui Pierre'ui Grossui, Šveicarijos advokatų ir notarų savireguliacijos organizacijai ir kitiems šveicarų autoriams, parašiusiems straipsnių pinigų plovimo prevencijos tema. ■

NAUJAS LEIDINYS: „NOTARIATO TEISĖ“

2014 m. balandžio 17 d. teisininkų bendruomenei pristatyta Lietuvos notarų rūmų teisininkų ir notarų ilgiau kaip dvejus metus rengta knyga – vadovėlis „Notariato teisė“.

Knygos autoriai - notari Vaidota Majūtė, Daiva Lukaševičiūtė – Binkulienė, Svajonė Šaltauskienė, Marius Stračkaitis, Lietuvos notarų rūmų teisininkai Justas Čiomanas, Sandra Vencloviėnė, Eglė Čaplinskienė. Knygos mokslinė redaktorė - Sandra Vencloviėnė.

„Notariato teisė“ recenzavo Lietuvos apeliacinio teismo teisėja, Mykolo Romerio universiteto Civilinės teisės instituto prof. dr. Egidija Tamošiūnienė, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas, prof. dr. (HP) Egidijus Kūris, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius.

„Notariato teisė“ išplatinta notarų biuruose, Vilniaus universiteto, Mykolo Romerio universiteto bei Vytauto Didžiojo universiteto teisės fakultetuose bei Kazimiero Simonavičiaus universitete, kur naudojama kaip mokymo priemonė.

LIETUVOS NOTARŲ RŪMAI

9 771822 812003